

50 ויהי בהיות הערב ויחדלו מן המלחמה ויפרדו היהודים מעל מחנה רומנים ויבאו העירה ורומנים שבו אל אהליהם ואל מחניהם. ויפלו שם ביום ההוא חיל גדול מאלה ומאלה כי בגיאות באו חיל רומנים על היהודים לאמר: נכניעם ככל הגוים אשר לכדנו. והיהודים העיזו למולם כי אמרו: נמותה יחד בקנאת מקדש אלהינו ונתחזקה להלחם בעד עמנו ובעד אדמתנו; על כן נפל שם עם רב ביום ההוא.

ותחזק המלחמה ביום השני וביום השלישי וביום הרביעי עד יום החמישי כמלחמה אשר היתה ביום הראשון, וכל הגוים אשר סביבותם נוספים על מחנה רומנים לעזרתם והיהודים הנשארים אשר בתוך העיר היו הלך וחסור עד השארם מתי מספר. ויפלו מבחורי יוסף וגיבוריו במלחמה ויסגור יוסף את שער העיר להלחם עמם מעל החומה.

60 ויצר בספסינוס על העיר ימים רבים ויסב את תעלת המים אל מחוץ לעיר ויצמאו יושבי העיר מאד. וירא יוסף כי אין מים בתוך העיר ויקח בגדים ויטבלם במי הבריכות אשר היו בעיר ויפרשם על קיר החומה להראות למחנה רומנים כי יש מים בתוך העיר וגם לבלתי יתהללו רומנים ויאמרו כי אין מים בעיר.

65 ויצו בספסינוס ויבן על העיר מצור ויגש אליה את האיל הוא איל הברזל המשחית את החומות ויחל לנגח באיל בקיר החומה. וזה מעשה האיל אשר יפילו בו את החומות: יביאו קורה גדולה ועבה ויתנו בראש הקורה כובע ברזל כתבנית ראש האיל ומשקלו כמחצית הקורה ויתלו את הקורה בין שני תורנים בחבלים וראשי התורנים נדבקים איש באחיו

52. כי בגיאות וכו' — *illis pro salute, istis pro triumpho dimicantibus* (כשאלה נלחמו למען ישועתם ואלה למען הניצחון).

56. ותחזק המלחמה וכו' — הג' ג' 9, 4.

57. וכל הגוים וכו' — הוסיף המחבר כנראה מתוך הבנה מוטעית של הג' ג' 9, 4, שם נאמר שהרומיים ניצחו את כל הגוים (*victores omnium gentium*).

58. והיהודים הנשארים וכו' — כך סבר המחבר כדי להסביר את תחילת המצור.

61. ויצר בספסינוס וכו' — הג' ג' 10.

63. בגדים — *vestes*. במי הבריכות אשר היו בעיר — את הפרט הסיפורי הוסיף המחבר.

66. ויצו בספסינוס וכו' — הג' ג' 11, 1. האיל — *aries*.

68. יביאו קורה וכו' — *validae... arboris caput ferro vestitur eoque ut frons arietis praetexitur* (מלבישים ראש עץ גדול בברזל ונותנים אותו בראש העץ כאילו במצח איל).

69. ומשקלו כמחצית הקורה — מלים אלה מבוססות כנראה על דברי המקור: *e medio eius quasi cornu procedit ferri solidioris* (מאמצע האיל יוצאת קרן מברזל חזק). המחבר הבין כנראה את המלה *medium* (אמצע) כ'מחצית'. ויתלו את הקורה וכו' — אמנם תיאור חופשי זה מבוסס על דברי המקור, אך הוא מראה שלמחבר היתה הזדמנות להסתכל באילי הברזל שבתקופתו.

70. תורנים — הגסיפוס משווה את הקורה לתורן (*malus navalis*). בחבלים — *funibus*.

וראשי התורנים וכו' — דברי המחבר. ועיין ההערה לשורה 69.

ורגליהם נטועים בארץ וראש האיל מול קיר החומה מקרוב ובאחרית הקורה טבעות ברזל מסומרות אליה וחבלים קשורים בהם. והיה כי יבקשו להפיל החומה ימשכו את חבלי הקורה וישלחוה לנגח את קיר החומה ; אז תרעש החומה ותנוע ותפול לארץ.

75 ויהי בנגחם את חומת יודפת וירא יוסף כי החלה החומה לנוע ויקח שקים וימלאום תבן ויתלו אותם בחבלים מעל קיר החומה להבדיל בין האיל ובין קיר החומה לבלתי געת באבני הקיר כי היה התבן רך, על כן חשך החומה מן הברזל כי כל דבר רך יעמוד מול קשה. ויצו בספסינוס וישלחו מגלים ויכרתו את חבלי השקים ותפול התבן על הארץ ויוסיפו עוד לנגח את החומה באיל.

ויהי שם על החומה איש גבור חיל מן הכהנים ושמו אלעזר וירא כי החלו לנגח את החומה באיל וישא אבן אחת גדולה מעל החומה וירם אותה למעלה ויפל אותה על ראש האיל וישברהו ויפול לארץ. וירד אלעזר מעל החומה ויקח את ראש האיל וישליכהו אל תוך החומה. והקיר היה שם שפל על כן ירד אלעזר לקחת את ראש האיל ויך את העם אשר היו עם האיל ויתר העם נסו מפניו. ויורו היורים את אלעזר בחיצים ויתקעו בו חמשה חיצים וישלחו אנשי החומה את ידיהם וימשכו ויעלו את אלעזר אל החומה, ויריעו אנשי העיר תרועה גדולה על אשר גבר אלעזר להכות במחנה רומנים ויקח את האיל אשר היו בוטחים בו. ובעת ההיא מת אלעזר בשם טוב כי נלחם בעד עמו כגיבור ויתאבלו כל העם על אלעזר מאד ויקברו אותו ביודפתה וכבוד גדול עשו לו במותו על תורתו ועל גבורתו ועל אסיפתו.

72. וחבלים קשורים בהם — sustentata retinaculis (היא קשורה בחבלים). והיה כי יבקשו וכו' — עיבוד חופשי של המקור (הג' ג' 11, 1).

75. ויהי בנגחם וכו' — הג' ג' 11, 2. יודפת — היא הצורה העברית של Iotapata הנמצאת בספרות התלמודית.

76. תבן — paleae (קש).

78. כי כל דבר רך יעמוד מול קשה — facilius solidiora mollioribus cedunt quam molliora solidioribus (כי בקלות גדולה יותר נסוג הדבר הרך מפני הדבר הקשה מאשר הדבר הקשה מפני הדבר הרך).

79. מגלים — falces.

81. ויהי שם על החומה וכו' — הג' ג' 11, 3. מן הכהנים — הוסיף המחבר, אשר אולי הסיק, ובצדק, שהשם אלעזר היה בימי יוסיפוס שמם של כהנים.

84. והקיר היה שם שפל וכו' — דברי הסבר של המחבר.

86. ויורו היורים וכו' — הג' ג' 11, 3. בחיצים — בכ"י אחד : בחצים ובצינים.

87. וישלחו אנשי החומה את ידיהם וכו' — במקור נאמר רק שאלעזר עלה על החומה.

88. ויריעו אנשי העיר וכו' — דברי המחבר.

90. בעת ההיא וכו' — הג' ג' 11, 3 בעיבוד חופשי מאוד. ויתאבלו כל העם וכו' — הוסיף המחבר.

ויהי כראות בחורי יהודה את אשר עשה אלעזר וימת בשם טוב ויקנאו
שנים, אנשים מבינים, שם האחד נתירא ושם השני פיליפוס ויפתחו
95 את שער העיר ויצאו וילחמו ויכו וישחיתו בחיל רומנים הרבה מאד
וימותו גם שניהם במלחמה.
ויהי כראות יוסף את המלחמה כי כבדה מאד ויצא מן העיר ויך במחנה
רומנים מכה רבה מאד ואת המצור ואת אילי הברזל עם כלי המצור
שרף באש. ו ותחזק המלחמה מאד ויחלו חיל רומנים לנוס כי ראו כי
100 נתנו איש יהודה נפשם למות, על כן לא עמד חיל רומנים למולם. ו
ויתיצב בספסינוס ויאמץ את לבב עמו ויחזקם ויעמדו למלחמה וילחמו
את יוסף ביום ההוא עד בוא השמש.
ויהי בהתחזק המלחמה ויורו את בספסינוס על שוק ימינו ויתבהלו כל
גבורי כתים כי ראו הדם בזובו משוק בספסינוס. וירא טיטוס כי הוכה
105 אביו וירץ בבהלה לעזרת אביו ויאמר לו אביו: מה לך כי נבהלתה,
חזק ונקום נקמת אביך. ו וילחמו טיטוס ובספסינוס אביו ביום ההוא
מלחמה עצומה מאד ויפלו ביום ההוא חללים רבים מגיבורי כתים
ומאנשי יוסף נפלו הרבה מאד וישארו עמו מתי מספר וילך ויבא העירה.
ויהי ממחרת ויקומו חיל רומנים ויציבו את המצור ואת איל הברזל
110 אשר שרף יוסף ויערכו מלחמה על העיר. ו והעיר יודפת שיכלה את
גבוריה כי כולם נפלו במלחמה. וישאר אך יוסף ואנשים מעט עמו
ויעלו על החומה ותעלינה גם הנשים אל החומה כי אין אנשים עוד
למלחמה. ו ויקלעו אנשי בספסינוס בקלע הסוללה אבן גדולה ותעבור
האבן על בטן אשה הרה ותולך את הילד מן הבטן דרך מחצית ריס. ו

93. ויהי כראות וכו' — הג' ג' 11, 3.

94. נתירא — Netiras.

96. וימותו גם שניהם במלחמה — דבר זה אינו נמצא במקורות.

97. ויהי כראות יוסף וכו' — הג' ג' 11, 4.

99. ותחזק המלחמה וכו' — הוסיף המחבר.

101. ויתיצב בספסינוס וכו' — בהג' ג' 12, 1 כתוב רק Instabat Vespasianus (בספסינוס עמד בעומדו).

103. ויהי בהתחזק המלחמה וכו' — הג' ג' 12, 1. על שוק ימינו — in talo (בעקבו).
כל גיבורי כתים — Romani.

106. וילחמו טיטוס וכו' — הוסיף המחבר.

109. ויציבו את המצור וכו' — הג' ג' 11, 4.

110. והעיר יודפת וכו' — דברי המחבר.

113. ויקלעו אנשי בספסינוס וכו' — הג' ג' 12, 2.

114. דרך מחצית ריס — supra dimidium stadii.

115 ויוסיפו לשפוך סוללה פעם שנית ותך האבן על אחד מגבורי יוסף על ראשו ותפלח את ראש האיש וילך פלח ראשו עם האבן דרך ריס אחד. בעת ההיא בא אחד מגבורי כתים ויעמוד מתחת לקיר החומה נוכח יוסף כי חשב בלבו אולי אוכל לירוא את יוסף בחצי ויבט אליו יוסף ויצעק מול הגבור לאמר: אל תמיתוהו, וילפת האיש אחור כי חרד לבו וישפכו עליו היהודים מעל החומה שמן רותח וימס עורו מעל בשרו וילך מופשט בכל מחנה רומנים.

ויתגר בספסינוס להלחם ביודפתה עד מלאת שמונה וארבעים יום ותשגב החומה מהם ולא יכלו ללכדה עד אשר נלאו שרידי העיר הנשארים בקרבה כי לא יכלו לשקוד ולשמור עוד כל חומת העיר. ו אחרי כן באו טיטוס וסבינוס לילה ויעלו על החומה כי חדלו השומרים לשמור עוד. ו ויהי בעלותם אל החומה ויעלו אחריהם מגדודי כתים הרבה מאד וישברו את בריח השער ויבאו כל חיל רומנים יודפתה ויריעו בתוך העיר תרועה גדולה למלחמה. ו ויהי כשמוע היהודים את קול התרועה ויקיצו משנתם חרדים ונבהלים ויתפשו איש חרבו בידו ויצאו אל רחוב העיר והנה חיל רומנים באו העירה וילחמו וימותו במלחמתם במקום מעמדם כי אמרו איש אל רעהו: נמותה במלחמה ולא נתפש חיים.

ויקם יוסף וארבעים איש מגיבוריו הנשארים עמו ויצאו מן העיר ויברחו היערה וימצאו מערה אחת ויבאו שמה ויתחבאו שם בתוך המערה. ו ואנשי העיר תמו במלחמה כי לא האמינו את ברית כתים כי שאל יהודי אחד מאת רומי אחד חייני וישבע לו לאמר: כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף אם

116. פלח ראשו — occipitium eius (קודקדו). דרך ריס אחד — ultra tertium stadium (דרך שלוש איצטדיות).

117. בעת ההיא וכו' — הג' ג' 12, 3. אחד מגיבורי כתים — במקור מדובר על miles Romanus (חייל רומי) אך המובן הוא 'צבא הרומיים'; והמחבר הבין את דברי המקור באופן מילולי.

נוכח יוסף וכו' — את הפרטים הסיפוריים הוסיף המחבר מתוך ההנחה שמדובר בחייל אחד, ולא שם לב לכך שמדובר בצבא הרומיים. ועיין ההערה הקודמת.

119. וישפכו עליו היהודים וכו' — הג' ג' 12, 3. המחבר יוצא מתוך הנחה מוטעית, שבמקור מדובר בחייל אחד, ועיין הערה לשורה 117.

120. שמן רותח — oleum ardens. וימס עורו וכו' — הוספה ציורית של המחבר.

122. ויתגר בספסינוס וכו' — הג' ג' 15, 1.

125. וסבינוס — Sabinus. לילה — primo diluculo (בראשית הבוקר).

127. וישברו את בריח השער — פרט סיפורי שהוסיף המחבר. גם ההמשך הוא עיבוד חופשי של המקור.

133. ויקם יוסף וכו' — הג' ג' 15, 3.

134. ואנשי העיר וכו' — הג' ג' 15, 2. כי לא האמינו את ברית כתים וכו' — לפי הסיפור שבמקור, המרמה הוא יהודי והמרומה הוא רומי, ואולי טעה המחבר.

אמיתך, צא אלי. ויען היהודי ויאמר אל הרומי: תנה לי יד ימינך ואבטחה
 בך, וישלח הרומי את יד שמאלו ויתן ליהודי והיהודי לא נטה לבו לדעת
 כי שמאלו הוא כי נבהל. ויהי בתת הרומי את יד שמאלו ליהודי ויתמוך
 בה, ויאחוז הרומי את השלח ביד ימינו וימיתו ולא היה ביד היהודי
 שלח כי השליך כליו מידיהו על כן מת. ויהי כראות היהודים כי לא הקים
 הרומי את בריתו ולא נאמנה שבועתו וימת את היהודי ויאמרו: נמותה
 יחד על דם אחינו ולא נאמין בברית הגוים. וימותו כולם יחד ובמותם
 המיתו עם רב מרומנים במלחמה ההיא מכל אשר המיתו מלפנים ותלכד
 145 העיר אחרי כן.

[סו. יוסף מציל את חייו]

1 ויוסף וארבעים איש נחבאו במערה וישלח בספסינוס את פבלינוס ואת
 גליקאנוס אל יוסף לאמר: צא אלי ותחיה ולא תמות.
 ויהי כראות האנשים אשר היו עם יוסף כי נטה לב יוסף לצאת אל רומנים
 ויאמרו אליו: תמיהים אנחנו ממך כי נבחרתה מרבבות עם כהונה
 5 וממלכת קדש ותפקד לשר צבא בראש עמך ותראינה עיניך חרפת עמך
 וכשלון צאנך ביום הזה ותחיה. ומה לך עוד חפץ בחיים, הלא טוב מות
 מחיים כהיום הזה. המחמלתם עליך לבלתי המיתך או להטיב לך יקראוך,
 רק למען ילכדוך חי כי יתהללו לאמר הנה משוח מלחמתם תפשנו חי
 ויאמרו כי רמה ידינו. ועתה אם תמות בלא ידיהם אין להם נצח ולא
 10 ימצאו במה יתהללו כי לא תפשוך ולא המיתוך. הלא טוב לך למות
 בחרבך מלמות בחרבם או לחיות ולשמוע חרפת גידופיהם. ואל תאמן
 בם כי לא יחיוך לטובה או לחסד כי אם לחרפה ישמרוך אשר היא קשה
 ממות למען יתעוללו בך בחרפת גידופיהם. ועתה השמת לבך לחיות
 אחרי אבידת עמך ואחריך, לאי זה חפץ תבחר בחיים?

138. וישלח הרומי את יד שמאלו וכו' — החלפת הידיים היא המצאתו של המחבר.

140. השלח — *spiculum*. ולא היה ביד היהודי וכו' — הוסיף המחבר.

143. וימותו כולם וכו' — הג' ג' 15, 3. ובמותם המיתו וכו' — הוסיף המחבר.

1. ויוסף וארבעים איש וכו' — הג' ג' 15, 4. פבלינוס — *Paulinus*. מעניין שהשם מובא כאן
 בתעתיק בלתי-רגיל, כנראה על-סמך המבטא היווני של ימי המחבר: אז ביטאו היוונים 'au' כ-'av'.
 2. גליקאנוס — *Gallicanus*.

3. ויהי כראות האנשים וכו' — הג' ג' 15, 4.

4. תמיהים אנחנו וכו' — הג' ג' 16 (עמ' 210). בעיבוד חופשי.

12. לחרפה ישמרוך אשר היא קשה ממות — *parantur graviora morte* (הם מכינים לך דברים
 קשים ממות).

13. ועתה השמת לבך וכו' — הג' ג' 16 (עמ' 211).

15 **אִיה דְּבַר מֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים: אִם תִּכְלֶה אוֹתָם מִחֲנִי נֹא מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּה. וַאֲיֵה אֶהְרֹן אֲשֶׁר עֶמֶד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַיִּתְּצֵב כְּגִיבּוֹר לִפְנֵי הַמֶּלֶאךָ וַיִּמָּסֶר לְמוֹת עַל עַמּוֹ לְבַלְתִּי נְפוּל בַּמִּגְפָּה. וַאֲיֵה מִלְכִּינוּ שְׂאוּל וַיְהוֹנָתָן בְּנוֹ אֲשֶׁר נִלְחָמוּ בְּעַד עָם יִי וַיָּמוּתוּ עַל יִי וְעַל עַמּוֹ, הֲלֹא יָכוֹל שְׂאוּל לַחַיּוֹת וּלְהַמְלִיט וְלֹא חִפֵּץ בַּחַיִּים כִּי אִם בַּחֲרֵי מוֹת 20 מַחַיִּים כְּאֲשֶׁר רָאָה כִּי נִגַּף עַמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, עַל כֵּן לֹא נִפְרַד מֵאֲחִיו גַּם הוּא גַם יְהוֹנָתָן בְּנוֹ הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים. וַזְּכוּר נֹא אֶת צְדָקַת דָּוִד מְשִׁיחַ יִי אֲשֶׁר אָמַר: תְּהִי נֹא יָדְךָ בִּי וּבְבֵית אָבִי כִּי אֲנִכִּי חֲטָאֲתִי וְאֲנִכִּי הָעוֹיִתִי וְאֵלֶּה הַצֹּאֵן מֶה עָשׂוּ.**

וַאֲיֵה הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה הַצְּפוּנָה בַּלְבָּבְךָ, הֲלֹא אֶתָּה כֹּהֵן וּמִשׁוּחַ אֲשֶׁר לְמִדְתָּנוּ 25 אֶת הַתּוֹרָה, אֵיךְ נוֹכַל לֵאמֹר אֶת אֱלֹהֵינוּ בְּכָל לְבַבֵּנוּ וּבְכָל נַפְשֵׁנוּ אִם לֹא נָמוּת עַל בְּרִיתוֹ עִם עַבְדּוֹ הַנְּהַרְגִים עַל שְׁמוֹ. הֲלֹא אֶתָּה הָעֵדוּתָה בְּנוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת לֵאמֹר כִּי כָל הָאִישׁ אֲשֶׁר יָמוּת בַּמִּלְחָמָה עַל יִי וְעַל עַמּוֹ וְעַל

15. דְּבַר מֹשֶׁה — *doctrina Moysi*. אֲשֶׁר אָמַר וכו' — *qui se de libro caelesti deleri petebat*, (אֲשֶׁר בִּיקֵּשׁ שִׁימָחָה מִן הַסֵּפֶר הַשְּׁמַיִמִי כְּדִי שְׁלֹא יִחְיֶה אַחֲרַי עִם ה'). אִם תִּכְלֶה אוֹתָם וכו' — הַפְּסוֹק שֶׁבְּשִׁמּוֹת ל"ב ל"ב מִתְחִיל: 'וְעַתָּה אִם תִּשָּׂא חֲטָאתָם וְאִם אֵין', וְהַמַּחְבֵּר צִיטָט כְּנִרְאָה לִפִּי הַזִּיכְרוֹן.

16. וַאֲיֵה אֶהְרֹן — *ubi est Aaron*. 19. הֲלֹא יָכוֹל שְׂאוּל לַחַיּוֹת — *qui cum posset vivere*.

21. הַנְּאֻהָבִים וְהַנְּעִימִים — הַמִּקּוֹר מֵבִיא אֶת דְּבָרֵי שְׁמוּאֵל ב', א' כ"ג בְּשִׁלִּימוֹת.

22. אֲשֶׁר אָמַר וכו' — שְׁמוּאֵל ב', כ"ד י"ז. הַמִּקּוֹר רוֹמֵז לַפְּסוֹק, אֵךְ אֵינוּ מֵבִיא כָּל שְׁוֹנוֹ.

24. וַאֲיֵה הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה — *ubi lex divina*. הֲלֹא אֶתָּה כֹּהֵן וּמִשִּׁיחַ אֲשֶׁר לְמִדְתָּנוּ אֶת הַתּוֹרָה — *cuius interpres semper fuisti* (אֲשֶׁר אֶתָּה הֵייתָ תַּמִּיד מִפְּרֹשֶׁה).

25. אֵיךְ נוֹכַל וכו' — דְּבָרֵי הַמַּחְבֵּר. הַמַּחְבֵּר מֵרְמֵז לְמֵאמַר חֲז"ל (בְּרִכּוֹת נ"ד ע"א) 'וְאֵהְבֵת... בְּכָל נַפְשְׁךָ אֶפִּילוֹ נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ' (יִצְחָק בְּעַר, סֵפֶר יוֹסִיפּוֹן הָעֵבֶרִי, סֵפֶר דִּינְבוּרְג, עַמ' 193).

26. הֲלֹא אֶתָּה הָעֵדוּתָה בְּנוֹ וכו' — דְּבָרֵי יוֹסִיפּוֹן מִתְּבַסְסִים עַל הַג' ג' 16 (עַמ' 211-2): *ubi lex divina... quae pro hac brevi vita perpetuam iustis promisit immortalitatem? ubi Hebraeorum deus, qui docet iustos mortis contemptum habere, refugere etiam debere terrenum habitaculum, revolare ad superna, ad illam regionem paradisi, ubi pias animas deus sacravit?* אֵיה אֱלֹהֵי הָעֵבְרִים הַמְּלַמֵּד אֶת הַצְּדִיקִים לְבוֹז לְמוֹת וּלְהִימָלֵט מִמִּגְדוֹרֵי הָאָרֶץ, לַעֲוֹף לְמַעְלָה, לְאוֹתוֹ מִקּוֹם גֶּן-עֵדֶן, בּוֹ קִידֵּשׁ הָאֵל אֶת נַשְׁמוֹת הַחַסִּידִים?). עַל-סִמְךָ מַלְאִים אֱלֹהִים מִפְּתַח כְּאֵן הַמַּחְבֵּר אֶת הָרַעֲיוֹן, שֶׁהָאִישׁ אֲשֶׁר יָמוּת בַּמִּלְחָמָה-מְצוּה מוֹבְטָח לוֹ שְׂכָר בְּעוֹלָם הַבָּא, רַעֲיוֹן שְׂאֵלִיו אִמְנֵם מִרְמִזִּים מִקּוֹמוֹת אַחָדִים אֶצֶל יוֹסִיפּוֹס וְהַגְּסִיפּוֹס (ע' יִצְחָק בְּעַר, סֵפֶר יוֹסִיפּוֹן הָעֵבֶרִי, סֵפֶר דִּינְבוּרְג, עַמ' 193 — 194), אֵךְ יֵשׁ לְהַנִּיחַ שֶׁהַמַּחְבֵּר לִמַּד אֶת הָרַעֲיוֹן עַל שְׂכָרָם שֶׁל הַנּוֹפְלִים בַּמִּלְחָמָה-מְצוּה מִשְׁכְּנֵי הַנּוֹצְרִיִּים הַנִּלְחָמִים בְּעֶרְבִים שֶׁפָּלְשׁוּ לְאִיטָלְיָה הַדְּרוֹמִית (עֵינן הַמְּבֹאֵר וְהַהֲעֵרוֹת הַבָּאוֹת).

27. כִּי כָל הָאִישׁ וכו' — בְּדוּמָה לְדְבָרֵי הַמַּחְבֵּר, הַבְּטִיחַ הָאֲפִיפּוֹר לִיָּא הַרְבִּיעִי (847—855) לְאֵלֶּה שֶׁנִּלְחָמוּ בְּעֶרְבִים בְּאִיטָלְיָה הַדְּרוֹמִית שְׂכָל מִי שִׁפּוֹל בַּמִּלְחָמָה זֶה יִהְיֶה לוֹ חֶלֶק בַּמִּלְכוּת שְׁמַיִם, 'כִּי הִנֵּה יוֹדֵעַ הָאֵל הַכֹּל-יָכוֹל, כִּי כָל אֲשֶׁר יָמוּת מִקְּרַבְכֶּם, הִרְיָהוּ מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ עַל צְדָקַת הָאֱמוּנָה, עַל הַצִּלָּת הַמּוֹלֶדֶת וְעַל הַגִּנָּת הַנּוֹצְרִיִּים, וְעַל כֵּן יִנְחִילוּ אֶת הַשְּׂכָר הָאֲמוֹר'. עֵינן גַּם הַמּוֹבָאָה שֶׁבַּהֲעֵרָה לְשׁוּרָה 32.

תורתו יהיה בגורל חלק יי ללכת אל האור הגדול לבלתי ראות את החושך המחשיך. ו הלא אתה יוסף אשר צעקת במלחמה בקרב מחנה רומנים: אני יוסף כהן משוח מלחמה אשר נתתי נפשי למות בעד עם יי, ועתה בצאתך אליהם חי מה תענה אותם, הלא תכסך בושה וכלמתך כי בשקר כל דברי פיך. ו הלא אמרתה לעם: הלחמו עד מותכם במלחמה כי אם תמותו על מקדש יי ועל תורתו מיתתכם תהיה כופר על נפשותיכם ותלכו לאור הגדול. ו אם אמת הדבר אשר דברת, מדוע תחשוך נפשך מן המות מלכת אחרי עמך אשר הם הלכו לאור הגדול.

ואולם עד היום הזה הייתה גיבור על כל הגוים במלחמה כי בשמעם שמעך רגזו וחלו מאימתך, ועתה תתן את נפשך להלכד ביד רומנים כאחת השפחות הנחרפות, הלא חרפתך ובושתך היא וחרפת עם יי כי שר מלך וכהן ומשוח כמוד יאסר בכבלי הגוים. ו ועוד יאמרו כל רואיך חי למן היום הזה והלאה לאמר: הלא זה האיש אשר מסר עירו וגיבוריו וחיל גדודיו ויתר עמו למות וימלט נפשו לבדו לחיות. ויהי ככלותם לדבר אליו כדברים האלה וישלפו איש חרבו ויגשו אליו בתוך המערה ויאמרו: הסכת ושמע יוסף אם תאבה לשמוע בקולנו נמיתה נא אותך בראש כאדון וגיבור ושר ואם תמאן למות בכבוד דע כי נמיתך כאחד הצרים הקמים עלינו.

ויען יוסף ויאמר אליהם: אמנם ידעתי כי צדק תדברון ומי יחפוץ בחיים האלה ומי יתן ויקרא אלוה את נפשי ויקחנה אליו כי הוא הנותן נשמת

28. ללכת אל האור הגדול — על מליצה זו הנפוצה בספר יוסיפון עיין הערה לפרק ס"ה, 26.
29. הלא אתה יוסף וכו' — הג' ג' 16 (עמ' 212) *et quo pudore ad eos ibis, quibus persuasisti pro patria mori* (באיו בושה תלך לאלה ששכנעת אותם שיש למות בעד המולדת?).
31. תכסך בושה — הלשון עפ"י עבדיה י'.

32. הלא אמרתה לעם וכו' — דברי יוסיפון אלה אין להם הקבלה במקור, אך הם דומים לרעיונות המובאים קודם בשורות 26—29, וע' הערה לשורה 26. אך כאן מובא רעיון נוסף והוא, שהמוות במלחמת-מצוה הוא כפרה על נפשות הנופלים. דיעה זו אינה נמצאת בספרי מקורותיו של יוסיפון, אך בה דגל האפיפיור יוחנן השמיני (872—882), כשהבטיח לאלה אשר נפלו לפני זמן-מה במלחמה (נגד המוסלמים הפושטים באיטליה הדרומית) — או שיפלו בעתיד על דבר זה — על הגנת כנסיית-אל הקדושה ועל דבר הדת הנוצרית ועל המדינה, שהם יכולים להשיג כופר לחטאתם (*indulgentia delictorum*). מאחר שהם מסרו את נפשם בשדה הקרב על אמונת הדת הקאטולית ונלחמו בגבורה נגד עובדי אלילים ובלתי-מאמינים, מחכה להם מנוחת חיי-עולם. ע' גם המבוא. על דברי האפיפיורים ליאו הרביעי ויוחנן השמיני עיין C. Erdmann, *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*, Stuttgart 1935, pp. 23, 248, 317.

33. ותלכו לאור הגדול — ע' הערה לשורה 28.

34. אם אמת הדבר וכו' — עיבוד חופשי של הג' ג' 16 (עמ' 212).

35. הם הלכו לאור הגדול — ע' הערה לשורה 28.

37. כאחת השפחות הנחרפות — *mancipium* (עבד).

46. ויען יוסף ויאמר אליהם וכו' — הג' ג' 17 (עמ' 212-3).

בי כי מי יפתח בעד אשר יסגור הלא הוא המסגיר והפותח כי הוא אלהים חיים ויפח בגוויתנו נשמת חיים ויחיינו להיות חיים לפניו והוא הפקיד 50 רוח חיים בקרבנו ויסגור בעדה; ו ועתה הנוכל לפתוח בעד אשר סגר האלהים? ו הלא ידעתם כי הנפש הזאת פקדון הוא מאת יי ואנחנו עבדיו והוא נתנה לנו, אם נשליכנה בלא עת הידרשה הלא יחר אפו בנו והיינו זעומים לבלתי מצוא מנוח עם אברהם אבינו.

הלא אברהם אבינו לא הלך אל האלהים בלא קריאה, הלא לפניו נקרא 55 ואחר כן הלך וכן נעשה לכל הצדיקים. ו הלא לפניו קרא האלהים למשה בחירו ויאמר אליו: עלה אל הר העברים ואז עלה, ולא עלה אם לא נקרא. ו וכן לא יוכל אדם להשלים נפשו אם לא תדרש מעמו.

ועתה למדו נא מאיוב כי באמרו: יאבד יום אולד בו, הלא יכול להחנק ולמות או לשמוע בקול אשתו באמרה אליו: ברך אלהים ומת, אך האריך 60 רוח בשחין רע ובנגע הממארת אשר הונגע בה עד אשר נדרשה נשמתו מקרבו וישלימנה בקריאה; אמנם כי שאל נפשו למות, אך מיד יי ולא

48. כי מי יפתח וכו' — sed non licet solvere nisi ei qui ligaverit, naturae vinculo — coniuncta est anima corpori. quis auctor naturae nisi omnipotens deus? quis hoc animae et corporis nostri deo placitum contubernium interrumpere ac dissociare audeat? si quis inposita manibus suis praecepto erili vincula sine arbitrio domini sui detrahat, nonne is gravi pulsasse iniuria suum dominum condemnabitur? dei possessio sumus, deo servitium debemus; quasi servi expectemus imperia, quasi vincti reservemus vincula, quasi fideles bonum depositum custodiamus (אך אסור לפתוח אלא למי שסגר. הנפש קשורה בגוף בקשרי הטבע ומיהו בעל הטבע אם לא האל הכל-יכול? מי יעז לשבור ולהפריד אותו שיתוף של נפש וגוף אשר נעשה מרצון האל? אם משהו יסיר במו-ידינו בלי הסכמת האדון את הכבלים שהושמו עליו על-פי צו האדון, האם לא יאשם בזה שדחה בעול קשה את אדוניו? אנחנו קניין האל, אנו חייבים עבדות לאלוהים; נחכה אפוא כעבדים לצו האדון, נשמור על כבלינו ככבולים, כבעלי פקדון נשמור את הפקדון שהופקד אצלנו).

49. בגוויתנו — בגופנו, ועיין הערה לפרק ט"ו, 9.

51. הנפש הזאת פקדון היא מאת יי — עיין בתנחומא, שופטים י"ב (הנוסח הרגיל).

54. הלא אברהם אבינו וכו' — הג' ג' 17 (עמ' 213) 'numquid ante festinavit Abraham?' (האם קודם מיהר אברהם?).

56. עלה אל הר העברים — דברים ל"ב מ"ט; דברי הפסוק מובאים גם במקור.

57. וכן לא יוכל וכו' — הוסיף המחבר. להשלים נפשו — למות; על הלשון עיין הערה לפרק י"ד, 27 וכן י"ח, 28.

58. יאבד יום אולד בו — איוב ג' ג'; דברי הפסוק מובאים גם במקור.

הלא יכול להחנק ולמות וכו' — המחבר מעבד את דוגמת איוב שבמקור באופן עצמאי.

59. ברך אלהים ומת — איוב ב' ט'. דברים אלה של אשת איוב אינם מובאים במקור.

60. בשחין רע — איוב ב' ז'. ובנגע הממארת — לשון דומה ויקרא י"ג נ"א.

61. וישלימנה — על הלשון ע' הערה לשורה 57. שאל נפשו למות — postulabat (ביקש, כלומר את המוות).

מידו, הלא הוא אמר: המחכים למות ואיננו ולא מת עד אשר בא קצו. ו
וגם חסיד אחר אמר: הוציאה ממסגר נפשי, כי ידע כי הנפש סגורה היא
ומי יפתח בעדה בלעדי אלהים אשר סגר עליה הוא נתנה והוא יקחנה.
65 ידעתי כי טוב ונעים המות למות בקץ פקודתו או במלחמתו כי כבוד ויקר
הוא במשפט האלהים אם נמות בעת פקודתנו ביד אלוה, ואם במלחמה ביד
אויבינו, צדקה תחשב לנו. ו ואם אנחנו נמית נפשינו, מי יליץ בעדנו
ומי יצדיק אותנו, הלא נאבד צדקתנו ותקוותנו. ו ואם תבקשו למות
בשלח, טוב לכם למות בשלח אויבינו ולא תהי ידנו להמית איש את
70 אחיו.

ואולם מי יתן מותנו ביד אויבינו אחר אשר נשבעו לנו לחיותינו וימירו
שבועתם וימיתונו; אז יאמרו כל השומעים: הלא מיראתם המיתום,
ויהיה לנו לשם טוב — ואף אם לא צדקנו להכניעם במלחמה כי בעווננו
הכניעונו — כי נשבעו לנו לחיותנו ואחר כך המירו שבועתם וימיתונו,
75 הלא טוב לנו המות הזה מלמות כנבלים.

ועתה אם נמיתה איש את אחיו נחשב לרוצחים כי רצחנו איש את
רעיהו. ו ואם ימית אדם ממנו את נפשו יחשב משחית נפשו כאשר עשה
המלך שאול אשר היללתם בו כי לא נמלך על ישראל כי אם מרצונם
כי אמרו: תנה לנו מלך וימלוך עלינו; על כן סר האלהים מעליו כי לא
80 מלא אחרי יי, בעבור זאת משח יי את דוד על עמו בעוד שאול חי, לכן
בחר מות כי לא יוכל לחיות. ו ואני כן אדמה כי ממורך לבבו עשה זאת

62. המחכים למות ואיננו — איוב ג' כ"א: הפסוק לא הובא במקור. ולא מת עד אשר בא קצו —
הוסיף המחבר.

63. חסיד אחר — הג' ג' 17 (עמ' 214) *alius sanctus* (קדוש אחר, והכוונה לדוד).
הוציאה ממסגר נפשי — תהלים קמ"ב ח'. דברי הפסוק מובאים גם במקור.

65. ידעתי כי טוב וכו' — הג' ג' 17 (עמ' 214).

66. ואם במלחמה ביד אויבינו, צדקה תחשב לנו — אינו נמצא במקור. על רעיונות דומים
שבנאום זה עיין הערות לשורות 26—29, 32.

67. ואם אנחנו וכו' — הוסיף המחבר.

68. ואם תבקשו וכו' — הג' ג' 17 (עמ' 214), בעיבוד חופשי.

69. בשלח — *mucro*.

77. כאשר עשה המלך שאול — הג' ג' 17 (עמ' 214-5).

78. כי לא נמלך על ישראל כי אם מרצונם — *adversus voluntatem divinam rex postulatus est*
(ביקשו אותו להיות מלך בניגוד לרצון אלוהים).

79. תנה לנו מלך — שמואל א', ח' ו'. דברי הפסוק אינם נמצאים במקור.

80. בעוד שאול חי — *cum viveret*. לכן בחר מות כי לא יוכל לחיות — *et tamen voluit*
mori, quia iam non poterat vivere (הוא רצה למות היות ולא היה כבר יכול לחיות).

כי אמר: פן יבאו הערלים האלה והתעללו בי. ועתה התבוננו ודעו כי לא חמל על בנו, ועל נפשו איככה יחמול?
 ולמה עמד אהרן בין המתים ובין החיים, הלא למען עצור המגיפה על כן עמד לפני המלאך להסיר הנגף מעל עמו. ועתה אנכי אינני אהרן כי אם 85 אחד מבניו אנכי ולא חשכתי ממות נפשי כי ידעתי כי טוב לי למות ביד אויביי מלמות בידי.
 ועתה אם תחת נפשי ממדקרות אויביי, בזאת תדעון כי רך לבב אני מרוב רשעותי, אך אתיצב לפניהם כאיש חיל אשר לא יסוב פניו מכלי מות. ווגם אתם ידעתם את הגוי העז הזה אשר הכניע כל ממלכות הארץ, 90 הלא ערכתי למולם מלחמה כגיבור ואך בהם מכה רבה מאד בהתיצבני עמם ארבעים ושמונה ימים על העיר הקטנה יודפת כי אמרתי: אולי אוכל לגרשם מעל ירושלם לבלתי לכת אליה.
 ואם תאמרו: נבחרה לנו מות מהיות עבדים לצרינו, גם אני אודה אתכם ולא אפריד נפשי מלמות עמכם, אך טוב להיות חופשים ולחיות כי טוב 95 המות בעתו וטוב החיים בעתו. ועתה הנה האנשים יקראו לנו חיים. ו אם בעת המות יברח האדם מן המלחמה, רך לבב יחשב וחרפה תהיה לו, ואם בעת החיים ילך האדם למות, אולת תחשב לו. ואם בעת יראת האדם יסגיר נפשו למות, לא זאת גבורה כי אם מגורה היא, כי כן תעשינה 100 איוולת הנשים בעת יראתן אשר תדענה כי תבא עליהן צרה, תמותנה

82. כי אמר וכו' — שמואל א' ל"א ד'. המקור רק רומז לפסוק. ועתה התבוננו וכו' — הג' ג' 17 (עמ' 215).

84. ולמה עמד אהרן וכו' — במדבר י"ז י"ג, והדבר מסופר גם במקור.

85. ועתה אנכי אינני אהרן כי אם אחד מבניו אנכי — non ego quidem Aaron sed tamen non degener ab eo

90. אשר הכניע כל ממלכות הארץ — victores omnium gentium (אשר ניצחו את כל העמים).

92. ארבעים ושמונה ימים — עיין לעיל, פרק ס"ו, 122. במקור כאן מדובר רק ב־diuturna obsidio (מצור ארוך). העיר הקטנה יודפת — Iotapata ignobilis urbs (יודפת העיר הבלתי־חשובה).

'יודפת' היא צורת השם שבספרות התלמודית.

94. ואם תאמרו וכו' — Sed suave adseritis mori pro libertate. quis negat et illud? tamen dulce vivere cum libertate (ברם, אתם טוענים שטוב למות בעד החירות, ומי ישלול זאת? אך מתוק הוא לחיות חופשי).

95. כי טוב המות בעתו וטוב החיים בעתו — דברי המחבר.

96. ועתה הנה האנשים יקראו לנו חיים — הג' ג' 17 (עמ' 216) nunc autem vitam offerunt.

97. אם בעת המות וכו' — timidus autem est et qui non vult mori quando oportet, et qui vult quando non oportet (פחדן הוא מי שאינו רוצה למות כשנחוץ וגם מי שרוצה למות כשאין זה נחוץ).

99. לא זאת גבורה כי אם מגורה היא — משחק־מלים של המחבר. כי כן תעשינה וכו' — denique pavidae mulieres, ubi aliquid imminere sibi periculum cognoverint, solent se praecipitio dare (הרי נשים פחדניות נוהגות להפיל את עצמן כשהן רואות שמאימת עליהן סכנה).

ממורד לבבן או תפולנה מעל גבי מרומי קרת למות או תחנקנה או תדקרנה בידיהן ותמותנה באין מוסר. ו והאיש הגיבור אשר לא יסוב פניו מפני כל, לא כן יעשה כי במה יודע גבורתו אם לא יעמוד נכח כל רעה אשר תבואנו.

105 ראו את החיות ואת האריות ואת כל חייתו יער אשר ילחמו עד מותן הלא למען ימלטו מן המות הלא כלי מלחמתם הם שיניהם וציפורניהם ומתלעותיהם, הישחיתו בם נפשם או יחבלו בהם נפשם רק הבא עליהם ילחמו עד מותן או עד ימלטו נפשם, ואנחנו תופשים כלי מלחמתנו תחת אשר היינו נלחמים באויבינו או למות או לחיות ועתה איך נמות אנחנו איש בחרב אחיו? 110

ראו את רב החובל למה ישא את הסער וישקוד הלילה וישתמר יומם ולילה וילחם עם גלי הים הלא למען מלט את ספינתו ואם בחפץ נפשו יקדמנה אל משברי הים ואל הצורים להשבר, מה יאמרו עליו, הלא יאמרו עליו: הנה איש הבליעל משחית את ספינתו ומאבד את אנשיו. ו והמלך אם יפקיד כלי מחמדיו לפקידים אשר לו הלא ישמרו אותם עד פקדו את כליו וידרשם מידם, אז ישיבום לו. ואם המה ישליכו כליו טרם ידרשם מידם, הלא יכעיסוהו ויחר אפו בהם. ו ואם יבא אדם לפני המלך בלא עת משמרתו, הלא יגער בו ויאמר לו: למה זה באת? ו וכל הנפשות לאלהים המה והוא נתנם בחסדו והוא יקחם ברצונו בעת מלאת קצם, אז תלך הנפש אל מנוחתה. ו ואם תבוא הנפש בלא עת קצה, לא יקבלנה וגם מנוח לא תמצא כי כל ימיה תנוע ותנווד כי נגרשה בלא עת קיצה.

102. והאיש הגיבור — *vir autem patiens*.

105. ראו את החיות ואת האריות ואת כל חייתו יער — במקור מדובר על *ferae atque agrestes* (חיות־טרף וחיות פראיות). אשר ילחמו וכו' — דברי המחבר.

106. הלא כלי מלחמתם וכו' — *sed morsus ferarum arma sunt, dentes earum gladii* (הלא נשיכותיהן של חיות־טרף הן כלי נשקן, שיניהן הן חרבותיהן).

107. רק הבא עליהם וכו' — מבוסס על הג' ג' 17 (עמ' 216-7).

111. רב החובל — הג' ג' 17 (עמ' 217) *gubernator*. המחבר הרחיב ועיבד את משל רב־החובל שבמקורו.

114. והמלך וכו' — גם במקור (הג' ג' 17, עמ' 217-8) משווים את הנפש לפקדון. הקטע פותח שם במשפט *quid autem adtexam violati depositi religionem?* (למה אוסיף עוד את חילול האמון בעניין פקדון?). המחבר מצא אולי בכתב־ידו במקום *religionem* כתוב *regem* (את המלך), ולכן הוא מדבר במשלו על מלך בשר ודם.

117. ואם יבא אדם וכו' — משל זה אינו נמצא במקור.

118. וכל הנפשות וכו' — המחבר חוזר לדברי מקורו.

120. ואם תבוא הנפש וכו' — לפי דברי המקור (הג' ג' 17, עמ' 218) *Si nullum praeceptum, nulum viaticum. et quomodo pervenimus sine viatico? quis nos recipiet in illo puro et secreto loco? quis nos admittet ad illa sanctorum animarum consortia?* (אם אין צו, אין

הלא ידעתם אם יהיה לאיש עבד זדון סורר ומורה וקשה עורף כאשר תבואהו עת צרה ויראה כי יצר לו, ילך ויתלה ויחנק וימות או אשר ידקר בידו וימות, הלא ידעתם כי כן משפטו להכרית יד ימינו אשר המיתתהו וגם יגזר עליו לבלתי היקבר כי את נפשו השחית. 125

אז אמר יוסף בפרשו כפיו למרום: ועתה אל שדי אבינו אתה יצרתנו באמונתך ותנהגנו ברוב חסדיך ומעשה ידיך כולנו ואתה מושל על כל ברייתך כי אתה עשיתה ואל כל אשר תחפוץ תטנה. ועתה אם טוב בעיניך לקחת את הנפש אשר נתתה בי קחנה כי בידך היא, אתה נתתה וגם אליך תשוב, קחנה ברצונך ולא אשליכנה אני ולא אחשב לפניך כמשחית נפשו כי בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש כי כאשר לא יוכל האדם לחיות בלא משפט כן לא יוכל למות בלא משפט. 130

והאנשים אשר היו עם יוסף בהרבותו לדבר אליהם לא הטו את אזנם לדבריו כי בקשו למות. וירא יוסף כי לא יוכל להטות לבם ולא יועילו דבריו באזניהם ולא ישמעו אליו וידבר אליהם במרמה לאמר: אם תבקשו למות בחרב, טוב לכם למות בגורל; יעמדו נא מכם שנים שנים ויפילו גורלות לפני והיה האיש אשר יפול עליו הגורל ימות בחרב אחיו. וכן נעשה עד תומנו יחד, ונמותה ולא נחיה ולא נראה חרפת מקדש אלהינו וגלות עמנו. 135

דרכון. ואיך נגיע בלי דרכון? מי יקבל אותנו באותו מקום הטהור הנסתר? מי ירשה לנו להצטרף אל נשמות הקדושים? המחבר הבין את דברי מקורו כאילו הם רומזים לאמונה העממית על נדודים של נשמות המתאבדים. אמונה זו הגיעה אולי למחבר דרך ציגורות ספרותיים, והיא נמצאת ב-Macrob. Comm. in somnium Scipionis, I 13, 9-10. ועיין יצחק בער, ספר יוסיפון העברי, ספר דינבורג, עמ' 197.

122. הלא ידעתם וכו' — עניין כריתת ידימינו של המתאבד ואיסור קבורת המתאבדים נמצאים במקור. המחבר מדבר על עבד דווקא, מאחר שהמקור הישווה קודם את המתאבד לעבד שברח מרשות אדוניו.

126. אז אמר יוסף בפרשו כפיו למרום — את הפרט הוסיף המחבר, מאחר שבקטע שעליו הוא מסתמך פונה יוסיפוס לאלוהיו. ועתה אל שדי וכו' — הג' ג' 17 (עמ' 219). אל שדי אבינו — omnipotens pater (האב הכול-יכול). omnipotens הוא התרגום של 'שדי' בתרגום הלאטיני למקרא. 128. ברייתך — במקור natura. ואל כל אשר תחפוץ תטנה — הלשון על-סמך משלי כ"א א'. 131. כי בידך נפש כל חי ורוח כל בשר איש — איוב י"ב י'. כי כאשר לא יוכל וכו' — an vero metus est, ne non liceat nobis secundum legem vivere? revera nunc magna libertas est quibus non licet secundum legem mori (האם יש מקום לפחד שלא תהיה לנו אפשרות לחיות לפי התורה? אך באמת ניתנה לנו עתה חירות גדולה, אשר לפי התורה אסור לנו למות). המחבר הבין את המלה lex (תורה, באופן מילולי 'חוק'), כ'משפט'.

133. והאנשים אשר היו עם יוסף — הג' ג' 18, 1.

134. וירא יוסף וכו' — הג' ג' 18, 2.

136. יעמדו נא מכם שנים שנים ויפילו גורלות לפני — פרטים אלה הוסיף המחבר, ונראה שרצה להסביר את מרמת יוסף שהצילה את חייו, כאשר קיבלו האנשים את עצתו להפיל את הגורלות לפניו, כך שלבסוף 'לא נותר מהם בלתי יוסף ורעהו'.

140 ויעשו כן וישמעו אליו האנשים ויעמדו מהם שנים ויפילו גורלות לפניו ויפול הגורל על האחד ויפגע בו רעהו וימת ויעמוד עוד אחד ויפול הגורל על רעהו וימיתהו. ו כזאת עשו כולם עד אשר נפלו כולם בחרב ולא נותר מהם בלתי יוסף ורעהו. ו ויאמר אליו רעהו: הבה ונפילה גם אנחנו גורלות אולי נאסף אל אחינו. ו ויען יוסף את רעהו ויאמר: למה זה נריע 145 לנפשינו, אם אהרוג אותך אחשב לרוצח ואם תהרגני גם אתה תחשב לרוצח ואבדנו תקוותינו מעם יי אלהינו כי כל אלו מתו באין מוסר. ו וכשמוע האיש את דברי יוסף לא יסף עוד לדבר כדברים האלה כי ירא מפניו. ו כזאת נמלט יוסף מחרב רעהו.

ויהי בעת ההיא ויבא ניקנור השר ויקח את יוסף ואת רעהו ויוליכם אל 150 בספסינוס. ו ויהי כראות מחנה רומנים את יוסף ויריעו תרועה גדולה מאד; מקצת העם שמחים על אשר נלכד יוסף לאמר: האח האח, ומקצת העם מתאבלים במר נפש לאמר: הלא זה האיש הגיבור אשר ביעתה אימתו את כל חיל רומנים וילך שמע גבורתו בכל הארץ, איככה נלכד! ואנחנו מה נייחל אם כזה נלכד בקרב ארצו, במה נמלט אנחנו בארץ 155 נוכריה? ו וטיטוס בן בספסינוס החל לשרוק ולהניע את ראשו ויאמר: מי יודע אולי נלכד גם אנחנו כאשר נלכד זה! על כן חמל עליו ויחשכהו מלמות בחרב.

[סח. מלחמות הגליל]

1 ויהי אחרי כן ויסע משם בספסינוס עם כל מחנהו וילך אל עכו ומשם נסע קיסריאה אשר בנה המלך אירודיס היא העיר הגדולה. ו ויהי כראות

143. ויאמר אליו רעהו וכו' — המחבר מרחיב ומעבד את דברי המקור.
147. כי ירא מפניו — אינו נמצא במקור, וכוונת המחבר היא כנראה שהחבר פחד שיוסף יהרוג אותו וימלט.

149. ויהי בעת ההיא וכו' — הג' ג' 18, 3. ניקנור — Nicanor. השר — הוסיף המחבר. ואת רעהו — הוסיף המחבר.

154. מה נייחל וכו' — plerique consultius ingemescebant, qui in alienis casibus sibi posse eadem accidere reputabant (רבים נאנחו מתוך חכמה גדולה יותר, משום שחשבו בלבם שבמקרי אסון יכול לקרות להם אותו דבר). המחבר הבין את לשון סגינהור 'alieni casus' (באופן מילולי 'מקרים זרים', כלומר, מקרים של אסון) באופן מילולי, ומכאן דבריו 'ואנחנו בארץ נוכריה'.

156. מי יודע אולי נלכד גם אנחנו כאשר נלכד זה — במקור מסופר שבראותו את יוסף שבוי חשב טיטוס בלבו על תהפוכות המזל. המחבר התאים את הרהורי לבו של טיטוס להרהורי לבם של 'מקצת העם' שבשורה 154, ועיין הערה שם.

1. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ג' 19. עכו — Ptolomais.

2. אשר בנה המלך אירודיס — הוסיף המחבר, ועיין במסופר בפרק מ"ט, 33—34. היא העיר הגדולה — urbs maxima.

אנשי קיסריאה את יוסף ויזעקו אל בספסינוס לאמר: המיתהו, כי אם יחיה, יגרה עליך מלחמות גדולות. ולא שמע אליהם בספסינוס להמיתו.

5 ויוגד לבספסינוס כי הנה אנשי יפו הולכים בספינות אל האיים ואל ארצות ממשלתך לשלול ולבוז ולהרוג ולאבד עמך. ויארוב להם עד אשר הלכו ויבא אחרי כן אל יפו ויחן עליה וילכדה כי לא היו שם גיבוריה. ויהי בבואם מן האיים וימצאו מחנה רומנים בתוך העיר והמה בקשו לצאת מן הים אל היבשה והנה רוח סערה גדולה מאד ותשבר כל הספינות כי

10 אין מחוז ויתנגחו הספינות אל הצורים אשר בים ויאבדו מקצת העם והנמלטים אל היבשה דקרום רומנים בטרם יצאו אל היבשה וימותו. ויהי מספר החללים אשר נטבעו בים ארבעת אלפים איש לבד מאשר מתו ביודפת כי נפלו ביודפת מיהודה ארבעים אלף.

וישלח בספסינוס את טיטוס בנו עם בליריינוס ועם טריינינוס וילכו ויחנו על הערים הבצורות אשר סביבות הגליל ויתפשו וכל אשר השלימו עמו חיה ואשר הקשו עורף וילחמו עמו מתו בקרב המלחמה. וכל העם אשר היו בגורל אגריפס השיבום לו בלתי טירייה כי החרימו את יושביה ויקחו את שללה ואת הנשים ואת הטף מכרו ואת כל ערי הגליל לכדו.

וילכו משם אל גמלא העיר אשר בראש ההר על כן נקראה גמלא, היא היתה מבחר ערי אגריפס וגם העיר סילוקיא ארץ יערים ונחלי מים ועץ כל פרי.

20

4. כי אם יחיה, יגרה עליך מלחמות גדולות — הוסיף המחבר.

5. ויוגד לבספסינוס וכו' — הג' ג' 20, 1.

7. ויהי בבואם מן האיים וכו' — הג' ג' 20, 2 בעיבוד חופשי.

10. מחוז — נמל ועיין הערה לפרק ב', 30.

12. לבד מאשר מתו וכו' — הג' ג' 15, 3.

14. וישלח בספסינוס וכו' — הג' ג' 22 בעיבוד חופשי. Valerianus —

טריינינוס — Traianus.

17. בלתי טירייה — הג' ג' 23, 1. טירייה — Taricheae; כך כתוב תמיד שם זה אצל יוסיפון.

ועיין על כך לעיל, פרק ס"ה, 33. כי החרימו את יושביה וכו' — הג' ג' 26, 4.

19. וילכו משם וכו' — הג' ד' 1, 1.

גמלא — Gamala. אשר בראש ההר — ea in monte est sita. על כן נקראה גמלא — unde ple-
rique a superioribus Camelam vocitatum putant, quod formam camelae praeferat
סבורים רבים שהיא נקראת על-ידי הקדמונים גמלא מאחר שצורת גמל לה). ייתכן שהמחבר הבין את
המלים a superioribus (על-ידי הקדמונים) בטעות 'ממקומה הגבוה' ולא שם לב לכך שפירוש השם
במקורו טמון במלה camela (גמל), ועיין בהערה הקודמת.

היא היתה מבחר ערי אגריפס — לפי הג' ד' 1, 2 אגריפס צר עליה שבעה חודשים, והמחבר לא
דייק בקריאת המקור.

20. וגם העיר וכו' — הג' ד' 1, 2. סילוקיא — Seleucia. ארץ יערים וכו' — כמתואר בהג' ד' 1, 2.

ויאמר אגריפס אל בספסינוס: אל נא נשחית את העיר הזאת כי אלך ואדברה באזני העם ואקרא אליהם לשלום, אולי ישמעו לקולי ויחיו ולא ימותו. וילך אליהם אגריפס ויקרא אליהם לשלום ויענוהו לאמר: גשה 25 נא הלאה ודבר עם עבדיך. ויהי כאשר קרב אל החומה והוא מדבר עמם ויפילו עליו מעל החומה אבן גדולה ותפול האבן על שכם אגריפס ותשבר זרועו ויפול לארץ ויקרבו נעריו וישאוהו. ויהי כראות בספסינוס כי חללו את מלכם וישלחו יד בו, אז חנה על העיר וילחם בה על אשר חללו היהודים את מלכם.

30 והיהודים אמרו איש אל אחיו: חזק ונתחזקה במלחמתנו כי אין לנו עוד תקוה לחיות אחרי אשר שלחנו יד במלך. וילחמו עם מחנה רומנים ויערכו הרומנים את איל הברזל אל קיר החומה וינגחוהו ותפול החומה לארץ. ויבא בספסינוס אל תוך העיר ועמו עם רב ועצום ויצו אותם בספסינוס לאמר: כה תעשון ועמדתם כל הלילה מסביב לחומה למשמרת עד הבוקר והיה בבוקר ולכדנוהו. והם לא שמרו את מצות אדוניהם כי באו בתוך העיר לילה ויקומו עליהם היהודים בתוך העיר ויסגרו עליהם את מבואות העיר לבלתי פנות ויכו בם היהודים שם מכה רבה מאד עד בלתי השאיר מכל הבאים בעיר עם בספסינוס; רק בספסינוס נמלט עם עשרה אנשים ובוציאו שר צבאו.

40 ויהי בבקר וינס בספסינוס משם כי נפלו גיבוריו שם וירדפו היהודים אחריהם ויהרגו את בוציאו שר צבאו והוא היה גיבור במחנה רומנים. ויסר משם בספסינוס עם יתר מחנהו ויעל אל ההרים וישלח את טיטוס בנו אל ארץ ארם להביא את חיל רומנים אשר שלח לבוא ארץ פרס ויביאם טיטוס ארצה יהודה.

45 ויהי אחרי כן וילך בספסינוס ואגריפס אל סילווקיא העיר ויכוה עד בלתי

22. ויאמר אגריפס וכו' — הג' ד' 1, 3.

26. ותפול האבן וכו' — הג' ד' 1, 4. לפי המקור שברה האבן את זרועו הימנית (*dextrum cubitum*) של המלך.

27. ויהי כראות וכו' — הג' ד' 1, 3.

32. ויערכו הרומנים וכו' — הג' ד' 1, 4.

33. ויצו אותם בספסינוס לאמר וכו' — הג' ד' 1, 4.

35. כי באו בתוך העיר וכו' — הג' ד' 1, 4. המחבר מבליט יותר מן המקור את התנגדות היהודים.

38. רק בספסינוס נמלט וכו' — הג' ד' 1, 5.

39. עם עשרה אנשים ובוציאו שר צבאו — במקור *decemprimus Butius* (בוציאו שר העשרה). מלבד זה מסופר במקור על איש אחר, שעשה מעשה-גבורה עם עשרה אנשים.

41. והוא היה גיבור במחנה רומנים — גם במקור משבחים את בוציאו.

43. אל ארץ ארם — *in Syriam*. אשר שלח לבוא ארץ פרס — הוסיף המחבר.

45. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ד' 3, 3. ואגריפס — אינו נזכר במקור.

השאר לה שריד. ו ויהי אחרי הכותו את סילוקיא ויבא כיסקלה, היא נשארה מכל ערי מבצרי הגליל, ויחן עליה כי שם נקבצו עם רב אנשי דמים ומשחיתים בארץ.

ויהי בעיר ההיא איש ושמו יוחנן והיה האיש ההוא מבין בספרים וגם 50 חכם לבב וערום לרע וגם איש לשון ועיצה לכל מחשבה רעה לשפוך דם ולעשות כל רע וגם לפתות ולהסית רבים מדרך ולהסטות אל כל אשר שנא יי להכעיסנו לקחת את שלל הנפתים אליו ולארוב ולשפוך דם ולחמוד כל הון. ו ויגדל האיש מהון החמס ויתלקטו אליו אנשים רעים ורוצחים ושודדים וסוררים כמוהו וימלא ידיהם עושר ויתחברו לו ויהיו לו לאחים.

55 בעת ההיא בא טיטוס במשלחת בספסינוס אביו כי נשלח להשלים את העיר ולקרוא אליה לשלום למען תשלים עמו. ו וידבר טיטוס באזני יושבי העיר שלום ויאותרו זקני העיר להשלים. ו ויהי כראות יוחנן את זקני העיר כי מבקשים להשלים את טיטוס ויפקד את אחיו הנחברים לו לשמור את החומות לבלתי תת הזקנים לדבר עם רומנים. ו ויען יוחנן את טיטוס 60 לאמר כי חג יי לנו מחר, חדל ממנו יומיים וביום השלישי נשיבה לך

46. ויהי אחרי הכותו וכו' — הג' ד' 4, 1. כיסקלה — Gischala (גוש חלב) וכתב־יד אחד של הגסיפוס גורס cischala, וכך היה כתוב גם בכתב־ידו הלאטיני של המחבר.

49. מבין בספרים — במקור נאמר שהיסודות הקנאיים שבעיר קילקלו על־ידי מידותיהם הרעות גם את נטיות המתונים (etiam mitiorum studia pravis moribus corrumpabantur). המחבר הבין, כנראה, את המלה studia (נטיות) כ'לימוד', ועל כן אמר על יוחנן שהיה 'מבין בספרים'. ייתכן גם שהמחבר כינה את יוחנן 'מבין בספרים' משום שנאמר עליו במקור שהיה 'מלומד למצוא אמון על־ידי שקרים' (doctus mendaciis fidem quaerere) והמחבר נטפל למלה doctus — תיאור אופיו המושחת של יוחנן מבוסס על דברי הגסיפוס, ואולי התיאור השפיע באופן סגנוני על דברי 'מעשה נורא משנת ד'תשנ"ב" (הברמן, גזירות אשכנז וצרפת, עמ' י"ב): 'וירם לבבו בגבהו, שפת הרע לא נרפתה ומעלליו הרעים לא חדלו, עד עלות אף האלהים בגמול רשעתו אשר פעל, גנוב ורצוח ונאוף והשבע שקר וקטר לבעל, את כל אלה עשה, ולחלוץ משפט ולהשבית מלחמות ולגזול עני וכואב, ולהשים משא על ישר ולתת יד לבני עשו. וירע הרבה לעשות מכל אשר לפניו ועמי הארצות'. מבחינת ריבוי האינפניטיבים לשם ציון תכונות, דומה הקטע שלפנינו גם לדברי 'סרך־היחד' שבין המגילות הגנוזות (דף 4, 9—11): 'ולרוח עולה: רחוב נפש ושפול ידיים בעבודת צדק, רשע ושקר גוה (גאווה) ורום לבב, כחש ורמיה אכזרי, ורוב חנף, קצור אפים ורוב אולת וקנאת זדון, מעשי תועבה ברוח זנות ודרכי גדה בעבודת טמאה, ולשון גדופים, עורון עינים וכבוד אוון, קושי עורף וכבוד לב ללכת בכול דרכי חושך וערמת רוע'. למרות הקירבה הסגנונית ליוסיפון, אין בשני הקטעים אשר הבאנו קשר בפרטים, וייתכן שהקירבה הסגנונית היא מקרית גרידא.

53. מהון החמס — הצירוף 'הון חמס' נמצא ב'סרך היחד', דף 10, 19.

55. בעת ההיא וכו' — הג' ד' 4, 2.

57. ויהי כראות יוחנן וכו' — הג' ד' 4, 3.

60. חג יי לנו מחר — cum supersit ebdomadis sacrae dies (כי היום שבת קודש). המחבר לא הבין בדיוק את לשון מקורו, והבין supersit כ'נשאר' ולא הבחין בכך ש־ebdomas מובנו 'שבת'. יומיים — ע' ההערה הקודמת.

דברינו. ויעש טיטוס כן ויחדל מעליהם שני ימים. ויהי ביום השלישי ויקם יוחנן לילה הוא ואנשיו ויברחו מן העיר וילכו, ולא ידע טיטוס כי ברח יוחנן.

וישכם טיטוס ממחרת וידבר עם אנשי העיר ויאמר: מה יש את נפשכם השיבוני. ויפתחו האנשים את שער העיר ויבא טיטוס ויקבלוהו בשמחה וישאל על יוחנן ויוגד לו כי ברח לילה דרך ירושלם. ו אז שלח רודפים אחרי יוחנן וימהרו ללכת ולא השיגוהו רק השיגו מקצת העם אשר יצאו להמלט עמו אנשים ונשים וטף וזקן ונכשלים וימיתו הרודפים את כל אשר השיגו ואת שללם הנמצא עמם בזו. ו כזאת לכד טיטוס כל ערי הגליל ויפקד עליהם פקידים.

ויעתק משם בספסינוס הר תבור הוא תבור גובהו שלשים ריס וראש ההר מישור הולך עשרים ושלשה ריס. ו ישלח בספסינוס את פלאגידו השר וילכוד את ההר והעיר אשר ממעל לו. ו עד הנה דברי מלחמות אשר נעשו בגליל ובארץ ישראל ורוב מלחמות עצומות ומעשים נוראים אשר נעשו שם לא כתבנו כי רבו הדברים, אך נואל לספר מלחמות ירושלם ואשר צררו עליה.

[סט. מלחמות פנימיות בירושלם]

1 ויהי בברוח יוחנן הגלילי ירושלם וימצא שם אנשים בני בליעל רקים

61. ויהי ביום השלישי וכו' — הג' ד' 4, 4. המחבר מניח אפוא שיוחנן ברח במוצאי החג. קביעה כה מדויקת אינה נמצאת במקורות.

64. וישכם טיטוס וכו' — הג' ד' 4, 5.

65. בשמחה — cum alacritate.

68. אנשים ונשים וטף וזקן ונכשלים — במקור רק parvuli vel mulieres (טף ונשים).

69. כזאת — itaque.

70. ויפקד עליהם פקידים — המקור אומר שטיטוס שם בגוש-חלב חיל משמר (custodiam militarem).

71. ויעתק משם וכו' — הג' ד' 4, 6. הר תבור — Tabyrius mons, מכאן שיש אולי לגרוס: 'הר תביר הוא תבור'. שלשים ריס — XXX stadiorum.

וראש ההר מישור הולך עשרים ושלשה ריס — vertex autem ipse campestris XXXIII stadiis iacet (וראש ההר מישור משתרע בשלושים ושלוש סטאדיות). כמה כתבי-יד של הגסיפוס גורסים 'עשרים ושלושה', וכן היה בכתב-ידו של המחבר.

72. פלאגידו — Placidus. בכתב-ידו של המחבר היה בוודאי כתוב Plagidus.

73. עד הנה וכו' — הג' ד' 5.

74. ורוב מלחמות וכו' — הוסיף המחבר לפי האמת, כי הוא עבר בשתיקה על פרטים רבים שבמקורו.

75. אך נואל לספר וכו' — הג' ד' 5. sed iam tempus est ut quae Hierosolymis gesta sunt adoriamus (אך הגיע הזמן שנספר מה שקרה בירושלים).

1. ויהי בברוח יוחנן וכו' — הג' ד' 6, 1.

ורוצחים ופוחזים אנשי דמים לאין מספר כי נאספו אל ירושלם מכל מקום אנשי מלחמה להיות עזרה לבית מקדש יי ויקבלם ענני הכהן ויביאם העירה ויתלקטו אל יוחנן הגלילי ויתחברו לו ותהי עצתם וידם עמו לעצה.⁵

ויועץ יוחנן עם בני הבליעל לשלוח יד בעשירי העם להמיתם ולקחת הון עושרם. ויהי בתופשם איש ואיש מגדולי העיר אומרים לו: הלא אתה שלחת ספרים אל מחנה רומנים אל בספסינוס להסגיר את העיר בידם. וכדברם אליו כדברים האלה באזני העם היו מביאים בני בליעל לענות בו עדות שקר למען השפט במשפט מות. ויעשו כן לאנטיפס ולליביא אנשים ישרים וטובים מגדולי העיר ויקחו את כל הון ביתם כספם וזהבם וחמדתם להיות מחיה לבני הבליעל.

ויגרשו הכהנים הגדולים ממשמרותם וישליכום מעטרת הקודש ויפילו גורל לאמר: מי יכהן, כי היו מתעתעים בכהונה. ויפול הגורל על איש אחד מבני הכהנים ושמו פאני בן פנואל איש שדה ועובד אדמה אשר לא ידע משפט הכהונה כי לא היה נאה לאיש כמוהו לכהן ויפקידוהו להיות כהן גדול ותהי להם הכהונה ללעג וקלס.

ויהי כראות אנשי האמונה והיושר אשר היו בירושלים כי הגבירה יד בני הבליעל ויוועדו כולם יחד ויתנדבו להלחם עם בני הבליעל ויקנאו העם ליי האלהים ויטיצבו למול בני הבליעל וילחמו בהם ותחזק המלחמה בין העם ובין בני הבליעל ותלך המלחמה הלך וגדל ברחובות העיר ובשווקיה ובהיכל יי ובעזרה עד המלאות העיר חללים ומדוקרים כי אין

3. ויקבלם ענני הכהן ויביאם העירה — הוסיף המחבר.

6. ויועץ יוחנן וכו' — הג' ד' 6, 2, בעיבוד חופשי. בעשירי העם — *regalis generis viri* (אנשים מזרע המלוכה).

10. לאנטיפס — *Antipas*.

11. ולליביא — *Leuias* ובכמה כתבי־יד *Lebias*. מגדולי העיר — *potentes*.

13. ויגרשו הכהנים הגדולים וכו' — הג' ד' 6, 3. הכהנים הגדולים — *sacerdotum principes*.

מעטרת הקודש — שימוש זה בא לו למחבר בהשפעת השימוש הנוצרי, לפיו *corona* (עטרה) מובנה מעמד הכומר, ובייחוד תואר בו פונים אל האפיפיור, עיין: A. Blaise, *Dictionnaire latin-français* des auteurs chrétiens.

אין להניח שהמחבר מושפע כאן מ'כתר כהונה' שבספרות התלמודית.

ויפילו גורל וכו' — הג' ד' 6, 4.

14. ויפול הגורל וכו' — הג' ד' 6, 5.

15. פאני בן פנואל — *Phanis filius Samuelis* נראה שבכתב־ידו של המחבר היה כתוב *Phanuelis*.

איש שדה ועובד אדמה — *vicanus vir*.

18. ויהי כראות וכו' — הג' ד' 6, 6.

19. ויקנאו העם ליי האלהים — הוסיף המחבר.

20. ותחזק המלחמה וכו' — הג' ד' 6, 7.

רחוב ואין שוק או חצר אשר אין שם מלחמה, ותכבד יד העם על הרוצחים ועל בני הבליעל כי רבה קנאת העם אליהם ויחלו להכניעם. ו ויראו כי אין להם יד להתיצב נכח המתנדבים וינוסו כולם אל תוך היכל יי ויסגרו בעדם ויהיו שם בתוך ההיכל.

ויהי כראות ענני הכהן הגדול ויתר החסידים והעם כי נסו בני הבליעל אל ההיכל להמלט ויצו את העם לאמר: חדלו מהם, אל תלחמו עמם בקרב ההיכל פן יתגאל היכל יי בדם החללים ויחדל העם. ו ויועץ ענני הכהן הגדול להעמיד עליהם שומרים מגיבורי העם אל שערי ההיכל מסביב לבלתי תתם לצאת מן ההיכל, ויהי מספר השומרים אשר העמיד עליהם ששת אלפים איש תופש חרב נושא צנה ורומח ולובש שריון וכובע מלומדי מלחמה.

ויחשוב ענני הכהן הגדול מחשבה לאמר: הנה אנשי הבליעל האלה נסגרו אל היכל יי, אין לשלוח בהם יד בקרב היכל יי הקדוש וגם חבולה היא בעם יי להמית איש את רעהו. ו וישלח מלאכים אל יוחנן הגלילי שר הרוצחים איש הבליעל לעשות שלום.

וימאן יוחנן וחביריו אנשי הבליעל להשלים אל ענני כי שלחו אל אדום לבוא ירושלם לעזרתם כי היו אדום עזים וקשים מיום היותם, אך היו נכנעים תחת יד יהודה כי דיכא אותם המלך אורקנוס וימל אותם ויתן עליהם עול עבודה להיות גדודים לשמור על חומות ירושלם ויתר עמם היו ליהודים למס. ו ויהי כשלוח יוחנן להביא חיל אדום ויבואו גיבורי אדום לילה כעשרים אלף איש חגורים כלי מלחמה, וכשמוע ענני והעם לילה את קול מחנה אדום ויעל ענני על החומה וישאלם לאמר: מי

27. ענני — Ananus. ויתר החסידים והעם — הוסיף המחבר.

32. תופש חרב וכו' — muniti armis (בכלי-זין).

34. ויחשוב ענני וכו' — הג' ד' 6, 7.

36. אל יוחנן הגלילי וכו' — לפי הג' ד' 6, 8, יוחנן לא היה יחד עם האנשים שבהיכל, אלא צורף למשלחת ששלח אליהם ענני. יוחנן הגלילי — כן הוא נקרא ביוסיפון, אולי על-סמך יהודה הגלילי (Iudas Galilaeus) שבמעשי השליחים ה' ל"ז ושביסופוס ?

38. וימאן יוחנן — לפי המקור קשר יוחנן קשר עם הקנאים שבהיכל, וע' ההערה הקודמת. כי שלחו אל אדום וכו' — הג' ד' 6, 10.

39. עזים — genus insolens. אך היו נכנעים וכו' — הוסיף המחבר, ודברים דומים הוא כתב כבר בפרק ס"ו, 10—14.

40. כי דיכא אותם המלך אורקנוס וימל אותם — ע' פרק כ"ט, 8—11.

ויתן עליהם עול עבודה וכו' — איני יודע על-סמך מה כתב המחבר את העניינים האלה.

42. ויהי כשלוח וכו' — הג' ד' 6, 11.

43. לילה — על סמך הג' ד' 9, 1. וכשמוע ענני וכו' — הג' ד' 6, 12 בעיבוד חופשי.

44. לילה — על סמך הג' ד' 9, 1. ויעל ענני על החומה — הג' ד' 7 (עמ' 254).

וישאלם לאמר וכו' — הוסיף המחבר.

45 אתם? ויענוהו לאמר: אנחנו אדום, באנו לדרוש את יי בהיכלו וגם לדרוש שלום עמו.

ויען ענני אותם ויאמר: לא באתם לדרוש את יי כי אם לעזרת יוחנן ואנשי הבליעל באתם: הלא טוב לכם לבוא בעזרת יי ולמקדשו ועמו מעזור את הרוצחים והחטאים האלה אשר שפכו בעיר יי דם צדיקים וחסידיים ונקיים 50 ותחזק רעתם בעיר יי מרעת רומנים עד אשר אמרנו: מי יתן מותינו ביד רומנים ממותינו ביד היהודים כמונו! וואם באתם לעזרתם, חטאתם ליי על אשר באתם לעזרתם, כי דרכו על עם יי כדורכי גתות ויעשו את היכל יי מעון רוצחים ונוה רשעים. ועתה אם באתם לדרוש את יי, למה אתם חגורים כלי מלחמתכם? ו לא בגללכם סגרנו את שערי העיר לבלתי 55 תת אתכם לבוא העיר, רק סגרנו עבור כלי המלחמה כי הם כלי המשחית. ועתה אם חפצכם לבוא העירה, הסירו את כלי המלחמה מעליכם ובואו לשלום.

ויאמרו אליו אדום: תמהים אנחנו מכהני היכל יי וזקני עמו ושוטריו. ו הכאויבים נחשבנו לבלתי תת אותנו לבוא העירה? ו הלא ידעתם כי 60 בספסינוס הקריב לבוא, על כן חגרנו כלי מלחמתנו לבוא לעזרת יי ולשמור את העיר כאשר עשינו ושמרנו מימים ימימה.

עוד הם מדברים כדברים האלה והנה ענן גדול מאד וברק עיזוז וקולות חזקים ורעמים אדירים וחשך ואפילה וקול רעם מרעיש הכל וברד ואש מתלקחת ויברחו העם מעל החומה כי לא החזיקו מעמד — וגם אמר ענני 65 כי הקולות האלה והברקים והרעמים משלחת עזרה מאת יי ולהלחם בעד

47. ויען ענני אותם וכו' — הג' ד' 7 (עמ' 251) בעיבוד חופשי ובקיצור.

50. ותחזק רעתם וכו' — הג' ד' 7 (עמ' 253).

51. ואם באתם וכו' — הג' ד' 7 (עמ' 254).

52. כדורכי גתות — התמונה על-סמך ישעיהו ס"ג ב'.

53. מעון רוצחים ונוה רשעים — צירוף זה אינו נמצא במקרא והוא חוזר ביוסיפון בפרק ע"ג, 31.

כאן הוא מבוסס על דברי המקור בו נאמר שהקנאים קבעו בבית-המקדש Latronum receptacula

(מקומות מקלט לפושעים), והבית היה ל- praedonum conciliabulum (מושב פריצים).

ועתה אם באתם וכו' — עיבוד חופשי של הג' ד' 7 (עמ' 254-5). אם באתם לדרוש את יי —

אינו במקור, והמחבר חוזר על מה שכבר אמר בשורה 45.

56. ועתה אם חפצכם וכו' — bellum deponite et portae patebunt (הסירו את [כלי] המלחמה

מעליכם והשערים ייפתחו).

58. ויאמרו אליו אדום וכו' — הג' ד' 8 בעיבוד חופשי. התשובה תמימה יותר מן המקור, ואינה

מזכירה את הקנאים.

62. עוד הם מדברים וכו' — הג' ד' 9, 1.

64. וגם אמר ענני וכו' — הג' ד' 9, 2.

ירושלם, על כן הלכו איש לביתו, ולא ידעו כי לרעת ירושלם והעם היו הקולות ההמה.

ויראו אנשי הבליעל הסגורים בהיכל כי ברחו אנשי הצבא מעל השערים אשר היו שומרים שם וגם העם אשר היו מעל החומה ברחו איש לביתו, ויקומו ויפתחו דלתות ההיכל ויצאו משם וילכו דרך שער החומה ויביטו ימין ושמאל ואין איש ויקחו בידם מגירות ויגירו את בריח שער העיר וישברו את המנעול. ו וכאשר יגביר קול הרעם, התחזקו הם לשבור מנעול השער ואת בריחו. וכאשר יחדל, יחדלו גם הם, עד אשר פתחו את שער ירושלם.

75 ויבאו חיל אדום העירה וישוטטו בכל העיר לילה ויבואו עד ההיכל ויוציאו משם את הנשאים מאנשי הבליעל ויהיו כלם לעם אחד ויכו בעם יי בלילה ההוא שמונת אלפים איש וחמש מאות איש, כולם גיבורים לבד מאשר הרגו מדלת העם הרבה מאד. ו ויהי בבוקר וישלחו את ידיהם בעשירי העם לאסור אותם ויקראו את שופטי העיר שבעים הזקנים אשר 80 לסנהדרין, ויאמר להם יוחנן הגלילי איש הבליעל: למה לא תשפטו על העשירים האלה משפט מות כי הם כרתו ברית עם רומנים להסגיר בידם את העיר הזאת.

בעת ההיא לכדו איש אחד מגדולי העיר ושמו זכריהו איש עשיר וצדיק וירא אלהים ויאמר אל הזקנים: שפטו על האיש הזה משפט מות כי הוא 85 היה בעזרת אויבינו למסור להם את העיר הזאת. ו ויהי כשמוע הכהנים והזקנים את דברי יוחנן ואנשיו כי יבקשו להמית את זכריהו ויבכו בכי גדול. ו וירא יוחנן ואנשיו כי מאנו הזקנים להמית את זכריהו כי

66. ולא ידעו וכו' — דבר זה אינו נמצא בדברי הגסיפוס, אך דבר דומה נמצא במלח' ד' 289. ברם, מתקבל על הדעת שיוסיפון הגיע למסקנה זו בעצמו מתוך סברה.

68. ויראו אנשי הבליעל וכו' — הג' ד' 9, 2. המחבר מרחיב את דברי המקור בפרטים תיאוריים מעניינים.

70. ויצאו משם וכו' — הג' ד' 9, 3.

71. ויקחו בידם מגירות וכו' — תיאור יפה זה מבוסס על הג' ד' 9, 2: *cooperatus est illis caeli* : *frigor ut serrarum sonus non audiretur et tumultus egredientium* (רעש השמים שיתף עמם פעולה, ולכן לא נשמע קול מגירות ורעש היוצאים).

75. ויבאו חיל אדום העירה וכו' — הג' ד' 9, 4.

77. כולם גיבורים וכו' — הג' ד' 9, 5.

78. ויהי בבוקר — הוסיף המחבר.

79. שבעים הזקנים אשר לסנהדרין — הוסיף המחבר; הסנהדרין נזכרת בהג' ד' 10, 1.

80. יוחנן הגלילי איש הבליעל — שמו אינו נזכר במקור.

83. בעת ההיא וכו' — הג' ד' 10, 1. אחד מגדולי העיר — אינו בהגסיפוס. זכריהו — *Zacharias* (עיין גם הערה לפרק ע"ג, 36). איש עשיר — *dives opum*.

86. ויבכו בכי גדול — *absolvunt omnes* (כולם דנו אותו לכף זכות).

צדיק היה, ויעוזו ויקחו את זכריהו מקרב הזקנים ויעלוהו על ראש מגדל החומה הפונה קדמה וישליכוהו משם ויפול זכריהו מעל לחומה אל 90 ירכתי עמק יהושפט וימת. ו וייראו הזקנים מיוחנן ויבהלו מאד כי אמר אליהם: אם לא תשפטו את כל אשר נקרב אליכם כמשפט חפצנו, דעו כי כמות זכריהו כן תמותו גם אתם.

אז תפשו איש עשיר וצדיק ואהוב לכל יושבי ירושלם ושמו גורגון, ויהי האיש ההוא גיבור חיל ואיש מלחמות והוא היה מתנדב לכל מלחמות 95 הגוים הנלחמים עם ירושלם, והיה כאשר יקרבו גיבורי העמים נכח היהודים למלחמה, יצא גורגון לקראתם ויהרוג בהם ויבריחם מעל היהודים, על כן היה כל בשרו ופניו וראשו מלא מכות חרב מרוב המלחמות אשר היה נלחם בעד בית יי. ועל אשר לא אבה לשמוע בקול יוחנן להיות באנשי עצתו, תפש אותו ויאמר כי בן מות אתה, ויוציאוהו 100 מחוץ לעיר להרגו שמה. ו ויתחנן אליהם גורגון: יפול נא תחינתי לפניכם ויוגדל חסדכם לקבור את נבלתי. ו ויענו ויאמרו לו לאמר: לולי החרשתה, היינו קוברים אותך, ואולם אחרי אשר דברתה, נהרוג אותך ולא תקבר כי נשליך נבלתך על פני השדה לעוף השמים. ו והוא מתחנן אליהם ויפגעו בו וימת וישליכו את נבלתו בשדה ויבואו העירה.

88. ויעלוהו על ראש מגדל החומה וכו' — *praecipitant in profundum* (השליכו אותו לתהום).
89. הפונה קדמה — המחבר כבר סיפר שמזרחה לירושלים נמצא נחל קדרון ודיבר על 'עומק הנחל' (פרק נ', 67—69). אל ירכתי עמק יהושפט — פרט גיאוגרפי זה נכון הוא, כי עמק יהושפט הוא ממזרח לעיר.

93. אז תפשו וכו' — הג' ד' 10, 2. איש עשיר וצדיק — הוסיף המחבר. ואהוב לכל יושבי ירושלם — *vir gratus et amabilis* (איש חביב ואהוב). גורגון — *Gorgon*.

94. ויהי האיש ההוא וכו' — הדברים האלה מסופרים על איש אחר ושמו *Niger* (הוא נגר, עליו סיפר המחבר בפרק ס"ה 74—94), אך השם היה כנראה חסר בכתב־היד הלאטיני שהיה בידי המחבר, ולכן טעה. גיבור חיל ואיש מלחמות — *bellator vir*.

95. והיה כאשר יקרבו וכו' — במקור נאמר על ניגר, שהיה אחד ה־*propugnatores* (הלוחמים הראשיים).

97. על כן היה כל בשרו וכו' — *ut etiam vulnerum cicatricibus virtutis insignia praeferret* (הוא נשא לפניו כסימני גבורתו את פצעי המכות).

98. ועל אשר לא אבה וכו' — הוסיף המחבר.

99. ויוציאוהו וכו' — הג' ד' 10, 2.

100. גורגון — ע' הערות לשורה 94.

101. לולי החרשתה וכו' — במקור נאמר רק שהם דחו את בקשתו.

[ע. המלכת בספסינוס]

- 1 ובספסינוס פחת רומנים הקריב ויחן בקיסריאה וישב שם הוא וכל מחנהו כי אמר: אל נמהר לשלוח יד בירושלם עד הלחמם בתוך העיר להרוג איש את רעהו, אולי יוכנע גאון עוזם במלחמה וברעב, כי איש יועץ היה בספסינוס לכל מלחמות וישב בקיסריאה ימים רבים.
- 5 והעם אשר בירושלם נלחמים ביוחנן ובאנשיו אשר נקהלו אליו עד אשר נפלו מן העם חללים לאין מספר, מהם נופלים בחרב ומהם נדקרים בסכינים כי היו מקצת הרוצחים אווזים איש סכינו בידו ויסתירו אותה תחת מדיהם. ו והיה כאשר יקרב הרוצח אל הצדיק פתאום בבלי דעת וידקרהו ונפל ומת ולא ידע הצדיק מי הכהו, ויפלו מן העם כאלה רבים מאשר נפלו במלחמה.
- 10 ויהי בימים ההם וישלח יוחנן חיל מירושלם אנשי המלחמה וילכו אל הערים אשר השלימו עם בספסינוס וישחיתו ויכו ביושבי הערים כל הנמצא שם מן היהודים ומן הרומנים ויקחו את כל רכוש הערים וילכו גדרה אשר בעבר הירדן וישבו שם.
- 15 בעת ההיא שלחו כל יושבי ירושלם, הכהנים ויתר העם אל בספסינוס דברי שלום לאמר: תנה לנו ידך לעזרתנו כי רבה רעת יוחנן והרוצחים אשר עמו וישחיתו בעיר אלהים לאין מספר. ו וישלחו גם אנשי גדרה לבספסינוס כדברים האלה ויאמרו כי השחיתו אנשי יוחנן את כל אשר מצאו מאדם ועד בהמה לבלתי השאיר שריד ויבא עלינו להאבידנו. ו
- 20 ובשמוע בספסינוס את דברי אנשי גדרה וילך אליהם לעזרתם ולא הלך אל ירושלם.

1. ובספסינוס וכו' — הג' ד' 11. ויחן בקיסריאה וישב שם הוא וכל מחנהו — סברת המחבר, על-סמך הסיום של הג' ד' 14.
3. איש יועץ — *providus vir*.
4. וישב בקיסריאה ימים רבים — הוסיף המחבר מתוך סברה, ועיין הערה לשורה 1.
5. והעם אשר בירושלם וכו' — סברת המחבר. עד אשר נפלו וכו' — הג' ד' 12 ; 13, 1.
6. ומהם נדקרים בסכינים וכו' — הג' ד' 13, 2. המקור מזכיר את ה-*sicarii*, והמחבר מרחיב את דברי המקור על-סמך דבריו שבפרק נ"ט, 9—21.
11. ויהי בימים ההם וכו' — המחבר מעבד מתוך הבנה של היסטוריון את המסופר בהג' ד' 13, 2 על פשיטות המורדים ברחבי הארץ.
13. וילכו גדרה — הג' ד' 14.
14. גדרה — *Gadara*. אשר בעבר הירדן — הידיעה הגיאוגראפית הזאת מסתמכת על הג' ד' 15, 2.
15. בעת ההיא וכו' — דברי המחבר מבוססים על הג' ד' 14 : *Rogatur itaque Vespasianus ut ad remedium veniat* (בספסינוס נתבקש שיבוא לעזרה). ממלח' ד' 410 מתברר, שהמבקשים היו יהודים אשר הצליחו אז להימלט מירושלים, אולם יוסיפון לא קרא את דברי ספר המלחמות הללו.
17. וישלחו גם אנשי גדרה וכו' — עיבוד חופשי של המקור.
20. ובשמוע בספסינוס וכו' — הג' ד' 14. ולא הלך אל ירושלם — הוסיף המחבר.

ויוגד לאנשי יוחנן אשר היו חונים בגדרה כי הנה בספסינוס בא עליכם ויכו את שר העיר גדרה ושמו דוליסו ויצאו מן העיר לברוח וישימו פניהם היערה. ו וישלח בספסינוס אחריהם את פלאגידוס שר החיל וישיגם ויך 25 מהם הרבה.

וישב משם פלאגידוס ובשובו גדרה וימצא על שפת הירדן עם רב מדלת הארץ והם מבקשים לעלות ירושלם להמלט שמה וילחץ אותם אל הנהר ויך מהם שלשה עשר אלף ויתר העם נפל הירדנה וימותו במים תשעים ושנים אלף ומאתים אנשים ונשים וטף וגם צאן ובקר וגמלים 30 וחמורים לאין מספר עד אשר נסתם שטף הירדן מרוב הפגרים ונבלת האדם והבהמה. ו אז הרחיבו מי הירדן לצאת מגבולם אל השדות ואל הבקעות כי סתמו הפגרים בעד הירדן לשטוף; אחרי כן נגרפו כל הפגרים האלה אל ים סדום ים החמר ויכסו פגרי המיתים את פני הים מרוב נבלת האדם והבהמה.

35 ויהי אחרי כן ויסע בספסינוס משם וילך אל ארץ אדום וילכוד שתי ערים בצורות, שם האחת ליגריס ושם השנית כפרתור ויך מיושבי הערים ההמה עשרת אלפים איש ויתר העם שבה. ו ויסע משם אל חמת גדר אשר שם מעייני המים החמים ויעתק משם שומרונה ויבא אל יריחו

23. שר העיר — *urbis primor*. דוליסו — *Dolesus*.

24. פלאגידוס — *Placidus*. בפרק ס"ח 72 נמצאת הצורה 'פלאגידו', וע' הערה שם.

26. וישב משם וכו' — הג' ד' 15, 1—2.

27. והם מבקשים לעלות ירושלם להמלט שמה — הוסיף המחבר.

28. וימותו במים וכו' — הג' ד' 15, 3.

29. וגם צאן וכו' — הג' ד' 15, 2. שם מדובר על שלל רב של עדרי צאן, גמלים, חמורים ובקר ששללו הרומיים, והמחבר לא דייק בקריאת מקורו.

30. עד אשר נסתם וכו' — הג' ד' 15, 3 — *verum etiam ut Iordanes ipse defunctorum corporibus obstructus cursus proprios dirigere non posset, Asphaltius quoque lacus cruore et visceribus defunctorum mutaret naturae speciem suae, in quem omnia quaecumque Iordanes adtraxerat invehebantur* (עד שירדן עצמו, בהיותו סתום בפגרי המתים לא היה יכול לזרום בדרכו הוא, וגם ים־המלח, אשר לתוכו הובא כל מה שגרף הירדן, שינה את מראהו הטבעי על־ידי הדם והמעיים של המתים).

33. ים החמר — כך מתרגם המחבר את *Asphaltius lacus* (ים־המלח). המחבר תירגם אפוא אספאלט ב'חמר' (על־סמך בראשית י"ד י') והוא קורא לים־המלח 'ים־החמר' גם בפרק י', 77, ובפרק מ"ד, 51 'אגם החמר', ועיין הערות שם.

35. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ד' 16, 1.

36. ערים בצורות — *vicos* (כפרים). ליגריס — *Legaris*. כפרתור — *Caphartor*.

37. עשרת אלפים — במקור 'יותר מעשרת אלפים'. ויתר העם — לפי המקור אלף איש.

חמת גדר — *Amathus*. השם 'חמת גדר' היה ידוע למחבר מן הספרות התלמודית.

38. אשר שם מעייני המים החמים — כן בהגסיפוס מקורו.

ויחל לבנות כל הערים אשר לכד, לכונון את החומות אשר להם ולתת
 40 בהם אנשי מלחמה ושומרים להיות לו לעזרה לצור על ירושלם.
 ויסע ויבא קיסריאה לאסוף את כל חילו ועמו לבוא ירושלם לצור עליה
 והנה מלאכים באו מארץ רומנים מעיר רומא ויאמרו לו כי מת נירוס
 המלך וימלוך תחתיו גלבא וכמלאות ששה חדשים הכוהו רומנים וימליכו
 תחתיו ביטיליו איש שיכור.
 45 וישמעו כל שרי רומנים אשר היו עם בספסינוס את הדברים האלה
 ויחר להם ויקצפו מאד לאמר: מדוע לא הומלך בספסינוס גיבור חיל
 אשר לכד עמים רבים וגוים עצומים ומלכים אדירים והזקין במלחמה? ו
 ועתה תחת אשר נאה לבספסינוס למלוך, המליכו שיכור ונבל.
 ויקומו כל שרי רומנים אשר היו עם בספסינוס ויאמרו לבספסינוס: מלוך
 50 עלינו! וימאן בספסינוס לשמוע להם ולמלוך עליהם ויאנסו אותו
 וישיבוהו על כסא המלכות ויתנו עטרת בראשו וישלח ידו להסירנה
 מעליו כי לא חפץ למלוך, וישלפו איש חרבו ויאמרו: דע כי אם תמאן
 למלוך, מות תמות! וירא כי לא סרו להרף ממנו ויירא פן ימיתוהו
 וימלוך עליהם.

[עא. ראשית מעשיו של שמעון]

1 ותלך המלחמה הלך וגדל בירושלם וישפך בקרבה דם רב אשר שפך
 יוחנן איש הבליעל וגיבוריו אנשי הדמים בעם יי.
 ויקם בתוך ירושלם מיהודה איש דמים ובן בליעל ושמו שמעון ויחל
 ללכת בחוקות יוחנן לשפוך דם נקי ולשלול ולבוז בירושלם כי מלפני כן

39. ויחל לבנות וכו' — הג' ד' 19. את בניין הערים הוסיף המחבר.

41. ויסא ויבא קיסריאה וכו' — הג' ד' 20.

43. וימלוך תחתיו גלבא — הג' ד' 21. גלבא — Galba. וכמלאות ששה חדשים — לפי המקור נהרג גלבא septimo mense (בחדש השביעי) של מלכותו.

44. וימליכו תחתיו וכו' — המחבר מדלג על Otho שמלך בין גלבא לביטיליו, ושנוכר במקורו. ביטיליו — Vitellius, המחבר גורס את שמו בצורה איטלקית. איש שיכור וכו' — הג' ד' 26, 1.

47. והזקין במלחמה — in militia consenuit.

48. שיכור — vinolentus.

49. ויקומו כל שרי רומנים וכו' — הג' ד' 26, 2.

51. וישיבוהו וכו' — פרטים ציוריים אלה הוסיף המחבר.

52. וישלפו איש חרבו וכו' — הג' ד' 26, 2.

1. ותלך המלחמה וכו' — הג' ד' 22, 1.

3. ויקם — insurrexit.

- 5 העלהו ענני מירושלם לרוב רעתו על כן השליך אותו ענני אל מחוץ לעיר וילך שמעון ויתחבר עם אנשים שודדים. ו וישם שמעון על לבבו לאמר כי חרפה לאיש כמוני להיות גנב ושודד. ו וילך בכל ערי יהודה ויקרא בחוצות הערים ויאמר: מי בכם עבד אשר יבקש להיות חפשי או מי רוצח אשר יבקש להמלט או מי רצוץ אשר יבקש דרורו ומי סורר ומורה, 10 יבא אלי ויפרוק מעליו עול המשפט! ויאספו אליו כעשרים אלף איש. וישמעו שרי ירושלם והכהנים כי רבה רעת שמעון וילך הלך וגדל להרע ויאמרו איש אל רעהו: הבה ונשלחה אליו אנשי חיל וגיבורי מלחמה לבוא עליו פתאום, אולי יוכלו להכותו או ללכדו בטרם תגדל רעתו ונוסף גם הוא על צרינו הנלחמים בנו ויהיה לנו למוקש. ו וישלחו אליו חיל גדול וילכו אליו פתאום ויבאו עד מחנהו לילה וימצאו אותו חונה בשדות 15 הזרע ומשחית את תבואת הארץ ויחלו להכות במחנה שמעון. ו ויקם שמעון עליהם לילה ויך בהם מכה גדולה מאד. ו ויפנו האנשים וישימו פניהם לנוס דרך ירושלם וירדוף שמעון אחריהם ויכם עד שער ירושלם ויפלו מהם חללים הרבה מאד בדרך.
- 20 ויהי אחרי כן וילך שמעון אל ארץ אדום לקחתה מיד אנשי ירושלם וילחם באדום וגם הם נלחמו עמו ולא הגבירו זה על זה ויפרדו איש למחנהו. ו ויחר לשמעון מאד ויאמר: טוב מותי מחיי כי לא יכולתי ללכוד את אדום. ויחן על גבול אדום וישב שמה ויחשוב לערוך אתם מלחמה עוד.
- 25 והוא מחשב מחשבתו והנה יעקב האדומי בא אליו והוא היה באדום

5. מירושלם — סבר המחבר, כי בהגסיפוס לא נאמר מאיזה מקום גירש אותו ענני. אולם עיין במלח' ד' 504, שם מסופר שגורש ממקום אחר. לרוב רעתו — *propter nequitiae commenta* (בגלל תחבולות רשע). אל מחוץ לעיר — עיין הערה לשורה 5.
6. ויתחבר עם אנשים שודדים — *contulit sese ad consortia latronum*.
7. וילך בכל ערי יהודה וכו' — *brevique sibi quaesivit manum pollicens servis libertatem*, *liberis praemia, perditis remunerationem* (בזמן קצר אסף לו כנופייה, בהבטיחו לעבדים דרור, לבני־חורין ממון ולמרי הנפש פרס).
10. ויאספו אליו כעשרים אלף איש — הג' ד' 22, 2.
11. וישמעו שרי ירושלם וכו' — הג' ד' 22, 3, בהרחבה. שרי ירושלם והכהנים — *Hierosoly-mitani*.
15. לילה וכו' — הוסיף המחבר. ברם, יש לציין שבמלח' ד' 513 מסופר ששמעון אסף לתוך מערות את הזרע ששדד. אולם למרות זאת נראה לי שהקירבה מקרית בלבד, ודברי המחבר מושפעים אולי ממה שהוא מספר אחר־כך בשורה 35.
16. ויחלו להכות וכו' — הג' ד' 22, 3.
17. לילה — הוסיף המחבר.
20. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ד' 23, 1. לקחתה מיד אנשי ירושלם — סבר המחבר.
23. ויחן על גבול אדום — הוסיף המחבר.

איש גבור חיל איש מלחמות ורוצח. ו ויהי בבואו אל שמעון ויכרות עמו ברית ויאמר לו: הנני מסגיר את אדום ביזך ועתה השכם בבקר וערכת עמם מלחמה. ו והיה כראותך כי באתי לקראתך והריקותה את חניתך אלי ופניתי אל עמי לנוס ונתתי מחתה בלבבם וינוסו ורדפתה ולכדתה את אדום ויעשו כן. ו ויהי כראות אדום כי ברח יעקב מן המלחמה ויפנו כולם לנוס מפני שמעון וירדוף אחריהם ויך בהם רבים וילכוד את אדום ויהי לו לעבדים.

ויסע משם שמעון ועמו ארבעים אלף מאדום ומיהודה ויבא חברונה וילכדה ויקח את כל שלל העיר ויקח משם את הגיבורים מיהודה ויהיו עמו וילך מחברון אל סביבות ירושלם וישחת את תבואתם ואת קצירם וקמותם וגדישיהם.

וישמע יוחנן ויבקש לצאת אליו מירושלם להלחם בו ויחת ממנו ולא יצא ויארוב לו בדרך, והנה אשת שמעון יצאה מירושלם ללכת אליו עם עבדיה ושפחותיה וילכדה יוחנן ויביאה העירה. ו ויתגאה יוחנן ואנשיו בלוכדם אשת שמעון ויאמרו: עתה יפול בידינו. ו ויוגד לשמעון את הדבר הזה וילכוד גם הוא רבים מאנשי יוחנן ויקצץ את כפיהם כל כף ימינית וישלחם אל אדוניהם. ו וישלח שמעון אל יוחנן לאמר: שלח נא את אשתי, כי אם לא תשלחנה ולכדתי את העיר הזאת ואכרות מהם ידיהם ורגליהם. ויחרדו העם מפניו וישלחו לו את אשתו ויחדל מן הרעה אשר אמר לעשות באנשי ירושלם ימים אחדים.

ויהי אחרי הדברים האלה ויוגד לבספסינוס כי נהרג גלבא המלך אשר

26. ורוצח — הוסיף המחבר.

27. השכם בבקר — הוסיף המחבר.

28. והריקותה את חניתך אלי — הוסיף המחבר.

31. וירדוף אחריהם וכו' — הוסיף המחבר.

33. ויסע משם שמעון וכו' — הג' ד' 2, 23. ויקח משם את הגיבורים מיהודה — במקור נאמר רק שאז הוא אסף המונים (congregabat populos).

35. אל סביבות ירושלם — הוסיף המחבר. וישחת את תבואתם וכו' — הג' ד' 2, 23: diripuit fructus uberrimos.

37. וישמע יוחנן וכו' — הג' ד' 2, 3.

38. יצאה מירושלם ללכת אליו — שיער המחבר. עם עבדיה ושפחותיה — cum omni comitatu muliebri et paucis virorum prosecutoribus (עם כל בנות-לווייתה ועם כמה גברים אשר ליווה).

41. ויקצץ את כפיהם כל כף ימינית — incidebat manus (קצץ את ידיהם).

43. ואכרות מהם ידיהם ורגליהם — לפי המקור איים שמעון לכרות את ידיהם ולפגוע במעיהם של כל יושבי העיר (similiter manus et viscera truncaturum omnibus qui intra urbem degerent).

46. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — הג' ד' 24. אמנם את הדבר סיפר כבר המחבר בפרק ע' שורות 42—44 (ועיין הערות שם), אבל כאן הוא מספר את הדברים לפי סדר הסיפור שבהגסיפוס,

הומלך אחרי נירוס קיסר וימלוך תחתיו ביטיליו וישקוט בספסינוס בקיסריאה ימים אחדים.

ושמעון פנה אל ארץ אדום בקחתו את אשתו. ויהי בבואו ארצה אדום וישלח ידו לבזוז ביזת שללם עד בלתי השאיר להם דבר, ויעשר עושר גדול. ויסע מאדום ויבא ירושלם ועמו כל חיל אדום וחיל יהודה אשר נאספו אליו ויחן על שער ירושלם.

ויוחנן בתוך העיר ויגדל רעתם בקרב העיר לרצוח איש את רעהו ולנאוף איש את אשת רעהו ותרב הזנות בתוך העיר. ו וגם מקצת העם מגלחים זקנם ומגדלים שער ראשיהם ולבושים בגדי הנשים להיות בחוקותיהם למען הנאף, ותהי הרעה הזאת גדולה בירושלם לשערוריה ואין יוצא ואין בא כי היוצא ימות בחרב שמעון בשדה ואשר בעיר ימות בחרב יוחנן.

וירא העם כי גדלה רעת יוחנן בתוך העיר ויקהלו לעשות עמו מלחמה וילחמו ויפלו מן העם רב מאד לולי חיל אדום אשר היו בתוך העיר והמה נאספו לעזרת העם כי אז השחית יוחנן את כל העם. ו ויוועצו כל העם להביא את שמעון העירה למען יהיה להם לעזרה אולי יוכלו לשלוח יד ביוחנן. ו וישלחו אל שמעון את אמתו הכהן להביאו העירה.

ולכן בהגיעו לפרק 24 של הספר הרביעי, שבו מסופר העניין, הוא מסכם את תוכן הפרק אליו הגיע מבלי להתחשב בכך שכבר קודם-לכן סיפרו.

47. וימלוך תחתיו — כמו בפרק ע' שורה 44 מדלג המחבר גם כאן על Otho, שמלך בין גלבא לביטיליו. ביטיליו — Vitellius בצורה האיטלקית. וישקוט בספסינוס בקיסריאה ימים אחדים — כך שיער המחבר, מאחר שבהתחלת הפרק הבא שבהגסיפוס מסופר שבספסינוס יצא מקיסריאה.

49. ושמעון פנה וכו' — הג' ד' 25, 2.

54. וגם מקצת העם וכו' — calamistris crispabant capillos, stibio oculos depingebant, muliebrem amictum induebantur, nec solum ornatus feminarum sed etiam mollitia muliebris affectabatur et inlicitarum libidinum passiones (הם תילתלו את שער ראשם בברז-לים, צבעו את עיניהם בצבע, לבשו בגדי נשים ולא רק שקישטו את עצמם בקישוטי נשים אלא גם חיקו את הרכות הנשית ואת תאוות התשוקה האסורה). המקור מספר גם שאנשים אלה טיפחו את שערם (pascere comam) ותילתלו את זקנם (vellicare barbulam).

55. מגלחים זקנם — דבר זה — שהוא אסור לישראל — אינו נמצא במקור. שם נאמר להיפך, שהם תילתלו את זקנם, אולם המחבר שינה את הכתוב על-סמך מה שראה בסביבתו. 59. וירא העם וכו' — בהג' ד' 25, 3 כתוב רק: erat dissensio gravis (היתה מלחמה פנימית קשה).

61. והמה נאספו וכו' — במקור לא מסופר שהאדומים נלחמו ביוחנן כבעלי-ברית של העם.

63. אמתו — Mathias. אמתו הוא שם יהודי באיטליה הדרומית. השם מופיע פעמיים במשפחתו של רבי אחימעץ בירבי פלטיאל, מחברה של מגילת אחימעץ; השני, נכדו של הראשון, הוא הפייטן המפורסם רבי אמתו בירבי שפטיה, איש אוירי (Oria), שחי במחצית השנייה של המאה התשיעית. אם כן, המחבר לא ידע ש-Mathias הוא העתק של השם העברי הבלתי-רגיל 'מתיא'. הכהן — princeps sacerdotum (כהן גדול).

וימאן שמעון במרמה לאמר כי לא חפצתי לבא העירה כי אתם שנאתם 65 אותי. ו ויפצרו בו ויבא הוא וכל חילו ירושלם. ו ויפר שמעון את ברית אנשי העיר אשר כרת עמהם להיות להם לעזרה. ותהי המלחמה בין שמעון ובין יוחנן כל הימים.

ובספסינוס שמע כי מת ביטיליו במדינת רומא ויחלק את כל עמו ויקח חצי העם ללכת עמו רומא למלחמה וחצי העם עזב עם טיטוס בנו 70 לצור על ירושלם.

בעת ההיא צוה בספסינוס להסיר הנחשתים מעל יוסף ויאמר: הנני מסיר מעליך את הנחשתים ואת כבלי הברזל והייתה ליועץ לבני טיטוס כי הוא חמל עליך לבלתי המיתך. ו ויען יוסף ויאמר: חרפה היא לי ולכל עמי לפתוח מעל אסירינו כבלי ברזל במפתח, אך לשבור ולגדע 75 מעל אסירינו את כבלי הברזל, כי אם תגדעם ותשברם מעלי, והייתי לו יועץ נאמן כל הימים. ו ויוליכו עמו אל אליכסנדריאה ויגדע מעליו הנחשתים וכבלי הברזל.

בימים ההם שלח בספסינוס את אנטוניאוס ומוקיינוס לבוא ברומא וילחמו עם ביטיליוס ימים רבים וימיתוהו ויפלו במלחמה ההיא מרומנים 80 שמונים אלף איש בתוך רומא. ו וישמע בספסינוס כי הוכה ביטיליאן וימשלו שריו אשר שלח שם, וימהר ללכת אל רומא לחדש מלכותו. ו

64. כי אתם שנאתם אותי — הוסיף המחבר. הלשון לקוחה משופטים י"א ז'.

68. ובספסינוס שמע וכו' — הג' ד' 26, 1. כי מת ביטיליו במדינת רומא — פליטת-קולמוס של המחבר: במקור כתוב שאז הגיעו לצבא בספסינוס שמועות על הרצחם של גלבא ואותו ועל שביטיליו הומלך (de Galbae et Othonis nece manifestatum et imperio Vitelli). המחבר מדלג על סיפור המלכת בספסינוס על-ידי חייליו, הנמצא במקור בפרק זה, מאחר שכבר סיפר את העניין בפרק ע' שורות 49—54. ויחלק את כל עמו וכו' — עיבוד חופשי ביותר של הג' ד' 26, 3; 28, 1.

71. בעת ההיא וכו' — הג' ד' 28, 2. הנני מסיר מעליך וכו' — דברי המחבר.

73. ויען יוסף ויאמר וכו' — לפי הג' ד' 28, 2 בקשה זו היתה בקשת טיטוס. המחבר מרחיב ומעבד את דברי המקור.

74. במפתח — פרט ציורי שהוסיף המחבר.

75. והייתי לו יועץ נאמן כל הימים — הוסיף המחבר.

76. ויוליכו עמו אל אליכסנדריאה — לפי הג' ד' 25 שוחרר יוסיפוס ב-Berytus (ביירות), לשם הגיע בספסינוס מאלכסנדריאה.

78. בימים ההם וכו' — הג' ד' 29. אנטוניאוס — Antonius. ומוקיינוס — Mucianus.

79. וילחמו עם ביטיליוס ימים רבים — על מלחמות אלה ע' הג' ד' 29—32. וימיתוהו וכו' — הג' ד' 32.

80. שמונים אלף איש — לפי המקור חמישים אלף איש; המחבר טעה כנראה בקריאת מקורו. וישמע בספסינוס וכו' — הג' ד' 33, 2.

81. וימשלו שריו אשר שלח שם — הג' ד' 33, 1. וימהר אל רומא לחדש מלכותו — הג' ד' 33, 2: profectioem maturandam constituit, ne quid absente se novaretur (הוא החליט להחיש את נסיעתו פן יתחדש דבר באי-נוכחותו). המלה novare (לחדש) הוכירה למחבר את

ויהי בלכת בספסינוס אל ארץ רומניאה ויעזוב את טיטוס בנו באלכסנדריאה ועמו חצי חיל רומנים ויצוהו ללכת ירושלם לצור עליה. ויסע טיטוס מאלכסנדריאה ויחן בניקופוליס, משם נסע ובא בספינות 85 וילך תניסה, משם נסע ויבא אירקליאה, ויסע מאירקליאה ויבא פילוסיון. ויסע משם דרך המדבר ויבא בעל יוביס אשר במדבר. ויסע משם ויבא רינוקורי, ויסע מרינוקורי ויבא עזתה. ומשם הלך אשקלונה ויבא יבנה. ויסע מיבנה ויחן ביפו, ויסע מיפו ויחן בקיסריאה וישב שמה עד אשר אסף את כל חילו חיל רומנים ויתר הגוים אשר באו לעזרתו 90 להלחם בירושלם וישב בקיסריאה עד תום ימי החורף.

[ע.ב. המלחמות בין הפריצים]

1 בשנת אחת לספסינוס אשר הומלך על מלכות רומנים עצמו המלחמות בקרב ירושלם לבין יושביה, מלחמות קשות ונמרצות באכזריות איש ברעהו לאין מנוחה ושקט וגם לא שקטה להם המלחמה כל ימי החורף

שמואל א', י"א י"ד 'ונלכה הגלגל ונחדש שם המלוכה', פסוק שיש לו השפעה גדולה על מושג renovatio imperii (חידוש הקיסרות) של ימי הביניים, ואולי השפיע על דברי יוסיפון הללו אף המושג הזה עצמו (עיין אצל P.E. Schramm, Kaiser, Rom und Renovatio, 1929). לשונו של מושג זה עצמו מקורה בתרגום הלאטיני של בן-סירא (מ"ו ט"ז, בהוצאה עברית של סגל מ"ו כ"ד), שם נאמר ששמואל renovavit imperium (חידש מלכות; בנוסח העברי: הכין ממלכת). 82. ויהי בלכת בספסינוס וכו' — הג' ד' 33, 2. רומניאה — Romania, השם, כמובן, אינו נמצא במקור והוא חוזר גם בפרק פ"ח 97. הוא מופיע בעברית גם בכתב-יד אחד של חומש (ע' מגילת אחימעץ, הוצאת קלאר, עמ' ס"ג) ושם מובנה של 'ארץ רומניא' מלכות ביזאנטיון או איטליה; וכן נקרא מנהג מלכות ביזאנטיון מנהג-רומניאה, ועיין Zunz, Ritus, 1919, p. 79. לפי המקום שלפנינו יוצא שאלכסנדריאה כאילו איננה משתייכת ל'ארץ רומניאה', ואילו תוכנו הגיאוגרפי של השם רומניאה שבפרק פ"ח 97 — שם נאמר שטיטוס 'שם פניו רומניאה וילך אנטיוכיא' — אינו ברור. השם רומניאה מופיע ברומית ויוונית החל מתקופת קונסטאנטינוס, והחל מתקופת האוטונים מובנה של רומניאה אינו כבר מלכות-רומי בשלימותה, אלא איטליה. השימוש אצל יוסיפון מציין, אולי, שלב-מעבר, או ייתכן שיוסיפון הוא העד הראשון לשימוש ב'רומניאה' במובן איטליה. עיין E. R. Curtius, Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter, 1954, pp. 40–1. 83. ועמו חצי חיל רומנים — הוסיף המחבר. 84. ויסע טיטוס וכו' — הג' ד' 33, 3. בניקופוליס — Nicopolis. 85. תניסה — Thanis. אירקליאה — Heraclea. פילוסיון — Pelusium. אצל יוסיפון הצורה יוונית. 86. דרך המדבר — per desertum. בעל יוביס — Casi Jovis templum (היכל של Juppiter Casius), הוא ההיכל של בעל צפון, הנזכר בתורה בקשר ליציאת מצרים (עיין O. Eissfeldt, Baal Zaphon, 1932). אם כן, יוסיפון ניחש נכונה בשעה שגרס 'בעל יוביס', כנראה משום שקרא במקורו על היכל 'יוביס' שבסביבת ארץ-ישראל ושיער שמדובר בהיכל-בעל. 87. רינוקורי — exceperunt etiam Rinocori exercitum (את הצבא קיבלו גם אנשי Rhino-corura). המחבר הבין את הצורה Rinocori כשם המקום (אל עריש). 89. חיל רומנים ויתר הגוים אשר באו לעזרתו להלחם בירושלם — הוסיף המחבר.

1. בשנת אחת וכו' — הג' ה' 1, 1.

כדרך כל הארץ כי בקיץ ובחורף עמדו מלחמותם לשמעון וליוחנן,
 5 והשלישי היה אלעזר. ויתחברו לאלעזר יהודה וחצרון ושמעון וחזקיהו
 מבחורי השועים והגיבורים אשר היו בירושלם ויתפשו את ההיכל ואת
 כל אשר סביבותיו בחצרותיו מסביב וישימו מגדודיהם אורבים שומרים
 על פאת ההיכל. ויוחנן אסף אליו המון רב מאד ויתאמץ להעזר עם כל
 גדודיו ויהי מקומו במעמקי שפלת העיר על כן יבואו ממרום העיר חיצו
 10 היורים ואבני הקלע להשחית באנשי יוחנן. וגם שמעון אחז לו מקום
 במרום העיר וכל חילו בתחתית הגובה אשר אחז לו. ויתהי המלחמה
 שלישייה בתוך העיר לאין שלום ואין שקט ואין מנוח בכל העיר כי
 בכל עת היתה המלחמה יומם ולילה איש באחיו והיו הנופלים במלחמה
 רבים לאין מספר כי אין פוקד לספור את רוב המון החללים. ויהי הדם
 15 הולך בחוצות ושוטף בהיכל כשטף הגשם עד אשר כסה את מפתן שער
 ההיכל. ופגרי החללים נופלים אלה על אלה כי יוחנן בתווד ושמעון
 בגובה מרום העיר וילחץ שמעון את יוחנן על ידי אלעזר, ויהי יוחנן
 בתווד בין שמעון ובין אלעזר.

והמלחמה לשלשתם הלך והשחת עד מאד כי העם אשר היו ברום העיר
 20 מקלעים באבני הקלע אל העם אשר בשפלת העיר, ואשר היו בשפלת
 העיר, כאשר יקלעו גם הם באבני הקלע אל העם אשר ברום העיר, ישובו
 אבניהם אליהם ויוסיפו להשחית בהם. ויקהלו אל ההיכל עם רב
 ועצום מן הכהנים והיהודים מתנדבים למנוע המלחמה מן ההיכל ובהם
 הרבו אנשי המלחמה להכות ויהיו הכהנים בהעלותם את זבחי עולותיהם
 25 נהרגים על זבחיהם ונופלים פגרי הכהנים על פגרי הבהמה אשר היו
 מקריבים לזבוח וגם מיתר העם הנקהלים אל ההיכל נופלים בחרב. ו
 ויתהי נבלת האדם בתוך היכל יי מושלכת למרמס לאין מספר כי נבלת
 הכהן נופלת על עולתו וידו מחזקת בעולתו ונבלת הזר נופלת על נבלת

5. והשלישי היה אלעזר וכו' — הג' ה' 1, 2. וחצרון ושמעון — Ezeronis Simon (שמעון בן חצרון).

6. מבחורי השועים — non ignobili iuvene.

10. וגם שמעון וכו' — הג' ה' 1, 3.

11. המלחמה שלישייה — trinum proelium.

13. בכל עת — momentis omnibus.

14. ויהי הדם וכו' — manabat sanguis, foedabat universa, ipsa replebat templi limina (הדם זרם, ליכלך את הכול ומפתני המקדש עצמו מלאו דם).

16. ופגרי החללים נופלים אלה על אלה — passim ruebant cadavera (בכל מקום נפלו חללים).

20. ואשר היו בשפלת העיר וכו' — דברי המחבר.

23. ובהם הרבו וכו' — הג' ה' 1, 3, בעיבוד חופשי.

28. וידו מחזקת בעולתו — פרט ציורי של המחבר. ונבלת הזר וכו' — cerneret externos cum

הכהן ונבלת הטמא על נבלת הטהור ונבלת הרשע על נבלת הצדיק
 30 ונבלת הרוצח על נבלת החסיד. ו ויתערבו דמיהם יחד בתוך היכל יי
 עד אשר שטף הדם בהיכל מפה לפה ויתערב דם הנקלה בדם הנכבד
 ודם הנואף בדם הקדושים ויתערב הדם לטוב ולרע, לטהור ולטמא
 ויהי הדם בתוך היכל יי כאגם מים. ו אף לא הדם לבדו רק חלב נבלת
 האדם ומעי האדם וקרבי החללים המדוקרים אשר נפלו בהיכל יי.
 35 ויהי כקראות אנשי המלחמה איש את רעהו להלחם לאמר גשה נא אלי
 ונלחמה ולא יוכל איש לעבור אל רעהו מרוב החללים והדם והחלב אשר
 נמס על אבני רצפת ההיכל כי לא היה קרקע ההיכל כפני הארץ אשר
 אם ישפך שם דם, יתבלע בעפר; לא כן היה קרקע ההיכל כי היה רצוף
 באבני השיש, על כן עמד הדם על פני קרקע ההיכל וגם חלב בני האדם
 40 נמס על פני השיש. ו והיה כגשת הגבור אל רעהו למלחמה ונדחה רגלו
 בחלב החללים ובדם הפגרים בהיכל ונפל, ובא רעהו לדוקרו, אז נפל
 גם הוא שמה. ו והירא את המלחמה תכלה אליו הרעה עד נפלו בחרב
 והמתאמץ להקשות לבו, הוא יחזיק מעמד ורך הלבב לא נחמל ותכבד
 המלחמה מאד. ו ויהי כאשר ילאו אנשי המלחמה ויבקשו לנוח, אין
 45 מנוח ואין שקט. ואלעזר ושמעון יוכלו לנוח ויוחנן לא יוכל לנוח כי
 אלעזר מצד ליוחנן האחת ושמעון מצידו השנית על כן לא היה ליוחנן
 מנוח כי היה בתווד. ו ויהי כשוך שמעון ואנשיו מעל יוחנן, יתגרו בו
 אנשי אלעזר כי אלעזר לא היה לו יום אחד מנוחה כי יומם ולילה נלחם
 ביוחנן כי בהמצא החצים עם אנשי אלעזר, יורו נוכח יוחנן וככלות החצים
 50 ירוצו אליהם בחרבות באכזריות, אז ירבו חלליהם לנפול, וכאשר ייעפו
 לרוץ בחרב, ישליכו האש אלה על אלה ויהיו שרופי האש הנשרפים
 בבתים רבים לאין מספר. וילך קול שאון העיר מן המלחמה והבתים

civibus, sacerdotes simul et profanos iacere, graves cum turpibus, luxuriosos cum
 abstinentibus, confusoque omnium promisce sanguine et quasi profluvio decurrente
 interiores ipsos stagnare templi recessus, in circuitu omni cruorem tumescere, ut plerique
 dum se invicem propugnatores partium petunt, lubrico offensi quasi satiaturi furorem in
 sanguinem demergerentur (היית רואה זרים שוכבים עם אזרחים, כוהנים מוטלים יחד עם טמאים,
 חשובים עם שפלים ופזרנים עם קמצנים. ודם כולם נתערב וזרם כשטף פנימה ועמד בפנים ההיכל.
 והדם מילא את הכול מסביב עד כדי כך, שלוחמים יריבים, בשעה שביקשו להילחם זה בזה, התחלקו
 על הריצפה החלקה ונפלו לתוך הדם, כאילו רצו להשביע את חמתם).

33. ואף לא הדם וכו' — הוספה ציורית של המחבר.

35. ויהי כקראות וכו' — הסבר המחבר.

42. והירא את המלחמה וכו' — עיבוד חופשי מאוד של סוף הג' ה' 1, 3.

45. ואלעזר ושמעון וכו' — הג' ה' 1, 4, בעיבוד חופשי.

46. האחת — המלה הלאטינית pars (צד) היא נקבה. השנית — ע' ההערה הקודמת.

נופלים מן השריפה מלאים בר ותירוש ויצהר וכל מחייה. ו וירבו ארבעת מיני מכות האלה להתנגח בקרב העיר דם ושריפה ומפולת ורעב בכל העיר ירושלם כי אין מקום מנוח ואין מנוסה ואין עזרה כי בכל מקום יללה ונהי וצעקה ובכי, צעקת נשים, נהמת מזדקרים וילל זקנים, בכי נערים ועוללים וצרות חיים עד אשר אמרו הכל: אשרי כל אשר מת מלפנים ואוי לנשאר חי כהיום הזה לראות ברעה הזאת.

[עג. קינת יוסף על ירושלים]

1 ויקונן יוסף את הקינה הזאת ויאמר: איכה נשחתה עיר עמך אשר היתה מאושרה מכל המדינות ואיך נלחמו ידיך להשחיתך בעמך ובך, אשר היית מאז נוצחת אויבייך בלא כלי מלחמה כי אילי הקודש היו לוחמים בעדך את מלחמותיך וגם גלי הים נלחמו ברודפיך וגם הארץ בלעה את עוכרייך להכחיד את כל הקמים עלייך וגם רעמי שמים היו משחיתים את צרייך וכוכבי השמים ממסילותם נלחמו באויביך. עורה נא משה וראה את עמך ואת עדר צאנך אשר הפקידך יי אלהיך עליהם לרעותם ביושר אמונתך, הקיצה וראה איך נהפכו ידם להשחית

53. מלאים בר — *refertae frugibus*. וירבו ארבעת מיני מכות וכו' — הג' ה' 1, 5. וירבו ארבעת מיני מכות האלה וכו' — *ita sanguine incendio ruina fame totius urbis nervi succindebantur* (וכך נחתכו גידי כל העיר על-ידי דם, שריפה, מפולת ורעב). המספר ארבע של המכות שבמקור הזכיר למחבר את ארבעת הרוכבים שבחזון יוחנן (ו' א'—ח'), המסמלים ארבע מכות שיבואו על העולם, או אולי את 'ארבעת שפטי הרעים' שיבואו, לפי יחזקאל י"ד כ"א, על ירושלים. 55. כי אין מקום מנוח וכו' — המחבר מעבד בכשרון רב את הג' ה' 1, 5. כי בכל מקום וכו' — *ubique luctus, pavor, ubique clamor mulierum, heulatus senum, morientium gemitus, viventium desperatio, ut miserabiles eos diceret qui remanserunt, beatos qui obierant* (בכל מקום בכי ופחד, בכל מקום צעקת נשים, יללת זקנים, נהמת הגוססים ויאוש החיים עד שתחשוב לאומללים את אלה שנשארו בחיים וכמאשרים את אלה שכבר מתו).

1. ויקונן יוסף את הקינה הזאת — בספרו; המחבר רומז למקורו, הג' ה' 2, שם מקונן מחבר הגסיפוס על ירושלים. עמך — *populis tuis*, והמחבר לא דייק בהבנת המקור.
2. מאושרה — *beata*. ואיך נלחמו ידיך להשחיתך בעמך ובך — *quomodo expugnata es* — *tuis armis atque in te conversae sunt manus tuae* (איך נכבשת בכלי מלחמה שלך ואיך פנו נגדך ידייך).
3. בלא כלי מלחמה — *sine armis*. אילי הקודש — *angeli* (מלאכים).
4. גלי הים — *fluctus maris*.
5. רעמי שמים — *caeli fragores*.
6. וכוכבי השמים וכו' — הוסיף המחבר על-סמך שופטים ה' כ'.
7. עורה נא משה וכו' — *exsurge nunc, Moyses et vide gentem tuam et hereditatem populi* — *tibi crediti perire manibus suis* (עורה עתה משה וראה את עמך ונחלת עמך שהופקד בידך, איך הם אובדים במוידיהם).
8. איך נהפכו ידם להשחית נפשם — ע' ההערה הקודמת והציטאטה הלאטינית שבהערה שם.

נפשם, הבט נא בעם יי אשר הרימותה את מטך ותך את הים ויהיו מימיו
 10 לפניהם לחרבה ויעברו בתוכו כיבשה ואשר שאלת בתחינתך ברעבונם
 להטריפם לחם מן השמים, ובעת צמאם בהתעטף נפשם הוצאת להם מים
 מצור החלמיש. ו עורה נא אהרון קדוש יי אשר עמדת כגיבור לפני העם
 הזה ותפגע במשחית לבלתי תתו ליקרב אל החיים וישב אל חלליו ואל
 החיים אשר בעמך לא קרב. ו הקיצה נא יהושע אשר הממתה מרום
 15 גובהי חומות יריחו בקול תרועתך ובקול שופרות כהני יי וראה את העם
 אשר הורשת מלפניו גוים רבים ומלכים עצומים ועתה אלה את אלה הם
 משחיתים. ו ואתה דוד מה לך נרדם, העירה והקיצה ברוב נבליך וכינורריך
 לשורר בזמירות הקודש ודרוש נא את דברי נעימותיך אשר שבתו מפי
 העם הזה מרוב רעתם וראה את שריהם אשר נהפכו להם למשחיתים ולא
 20 כמוך דוד אשר נתתה נפשך תחת נפשם ותאמר: תהי נא ידך בי ובבית אבי
 ואל תשחת בעם הזה. ו עורה נא אלישע אשר משכתה בתפילתך חיל
 מחנה ארם ותביאהו אל עיר מבצר ותמשול בו בלא חרב ומלחמה ותכם
 בסנווירים ותחשיך אור עיניהם ותהפוך איבתם לאהבה ואשר נלחמתה
 בתפילתך ותשמיע אל מחנה ארם קול סוס ורכב ופרשים וינוסו ארם
 25 וגדודיהם מפני תפילתך אשר שפכת בעד עמך. ו ועתה רועי ישראל
 איה תפילתכם ותחינתכם אשר שפכתם בעד העם הזה להשיב מעליו
 חרון וזעם.

איך נהפכת, מעון הקודש ומקדש קודש הקדשים ותהי למשטח חללים
 וחלליך נפלו בך. ו ואת ירושלם עיר יי נהפכת לנכריה כעיר אשר לא

9. הבט נא בעם יי וכו' — עיבוד של הג' ה', 2, 1 (עמ' 295) בהוספת רמזים מקראיים.

12. עורה נא אהרן — *exsurge Aaron*.

13. וישב אל חלליו וכו' — הסבר מעניין של המחבר.

17. ואתה דוד מה לך נרדם — הג' ה', 2, 1 (עמ' 296) *suscitare David* (עורה-נא דוד).

19. וראה את שריהם אשר נהפכו להם למשחיתים — *furor... omnem suavitatem psalmo-*

rum tuorum ex perditorum sensibus aboleverit (הטירוף השמיד כל נועם התהילים שלך מחושי הרשעים). המחבר לא הבין את כוונת הכתוב.

20. אשר נתתה נפשך תחת נפשם — *pro quo ipsum te morti offerebas*. ותאמר וכו' — את הדברים האלה הוסיף המחבר על-סמך שמואל ב', כ"ד י"ז.

21. עורה נא אלישע — *suscitare Helisee*.

24. קול סוס ורכב ופרשים — הלשון על-סמך מלכים ב', ו' ו'.

25. ועתה רועי ישראל וכו' — *amiserunt prophetarum opera* (הם איבדו את עזרת הנביאים).

28. איך נהפכת וכו' — הג' ה', 2, 1 (עמ' 297).

29. ואת ירושלם וכו' — *durum sane quod contra legem sacram templum gentilis intravit, sed iam non eras dei templum. non eras dei civitas, nec esse poteris, quia eras mortuorum sepulchrum* (דבר קשה הוא בוודאי שבניגוד לתורה הקדושה נכנס זר להיכל, אך כבר לא היית היכל אלוהים. לא היית עיר אלוהים ולא יכולת להיות, כי היית קבר מתים).

30 היה בה יי וגם היכל קדשו לא היה בתוכה ויהפך היכל הקודש להיות מעון רוצחים ונוה פריצים. וכל הנמלטים אליו נהרגים בתוכו עד אשר נהרגו בתוכו ענני ויהושע שרי הכהנים, הם היו שרי קודש ונכבדים בעם יי ולאומים פניהם יחלו ויפלו פגריהם בתוככי ויהיו מאכל לעוף השמים ולכלבים ואין קובר כי לא נפלו ברוע מעשיהם רק על אשר הוכיחו את בנייך על כן נפלו בקרבך. ו וידייך היו בך להביא עליך את כל הרעות האלה אשר נהרגו בתוככי כהני יי ונביאיו ולפני היכליכי נשחט זכריה וישכב בלא קבר ולא כסתה הארץ את דמו ודם ענני ויהושע עד אשר נשפכו לנקמתם דמים רבים כשטף המים מדמי בחוריך וגיבוריך.

40 איך נהפכה בינתם ותסוב אחור ויהיו כפסלי מסכה אשר לא יראו ולא ישמעו ולא יבינו. ו כי כל החיה וכל צאצאי הארץ נלחמים בלוחמיהם הקמים עליהם למען המלט מחרב אויביהם ובנייך נהפכו לנפול איש בחרב אחיו.

איה גאון עוזך ירושלם אשר לא הטית שכמך לעול הגוים ותגדעי את

31. מעון רוצחים ונוה פריצים — *devorsorium scelerum, latronum speleum* (מעון הפשעים ומערת פריצים). הצירוף 'מעון רוצחים ונוה פריצים' נמצא גם בפרק ס"ט, 53, וע' הערה שם.
32. ענני ויהושע שרי הכהנים — *Ananus et Iesus sacerdotum principes*. הצירוף *sacerdotum principes* מובנו 'הכהנים הגדולים', אולם המחבר הבין את המלה *principes* כ'שר', לפי השימוש של זמנו.

33. ולאומים פניהם יחלו — *venerationi etiam exteris fuerant* (גם זרים כיבדו אותם).
מאכל לעוף השמים ולכלבים — *escae volatilium et devoratio canum*.
35. הוכיחו את בנייך — במקור מסופר כי ענני נהרג על אשר 'הוכיח את עמך' (*increpavit popu-* lum tuum).

36. אשר נהרגו בתוככי וכו' — *quae in medio sinu tuo occidebas prophetas... quae lapidabas* — *sanctos domini, ante templum Zacharias iacuit exanimis, iacuit inhumatus, hic ergo sanguis illum lavat* (אשר הרגת נביאים בקירבך, אשר סקלת את קדושי ה' [על-סמך מתי כ"ג ל"ז]). לפני ההיכל מוטל היה זכריה בלי נשמת-חיים ובלא קבורה. הרי הדם הזה [כלומר הנשפך עתה] רוחץ אותו). — נראה שמחבר הגסיפוס הכיר את האגדות על דם זכריה (ולא רק את מתי כ"ג ל"ה, לוקאס י"א נ"א), אך דברי מחבר יוסיפון, המוסר את תוכן דברי מקורו, אינם מגלים כנראה ידיעה של אגדות אלה. הוא לא ראה במות זכריה שום דבר מיוחד, מאחר שהוא מצרף לדמי זכריה — בניגוד למקורו — את 'דם ענני ויהושע'. על דמי זכריה ע' למשל L. Ginsberg, *The Legends of the Jews*, VI, 396; HUCA XII-XIII, pp. 327-346. ועיין גם ספר היובל לש. קראוס, ירושלים תרצ"ז, עמ' 161-8. עיין גם הערה לפרק ס"ט, 83.

40. איך נהפכה בינתם וכו' — 'הג' ה' 2, 1 (עמ' 298). ויהיו כפסלי מסכה וכו' — *populus, usu* — *simulacrorum insensibilium et statuarum de marmore nihil iam sentiens* (עם, אשר כדרך פסילים שאין בהם רגש וכצלמי שייש, לא הרגיש כבר מאומה).

41. כי כל החיה וכו' — במקור נאמר שהעם היה דומה לחפצים דוממים, מאחר שכל חיה מרגישה כשנעשה לה עוול. המחבר החליף את המשל שבמקורו במשל אחר, הנפוץ בספרות ימי-הביניים.

44. גאון עוזך — 'הג' ה' 2, 1 (עמ' 298) *libertas tua* (חירותך).

45 עול מצרים ומדין ופלישתים וארם ואשור וכשדים ופרס ומדי. ו איה גבורת המקווים בני חשמוניי אשר גברו חיל בעם מתי מספר וישמידו את גיבורי בבל ויאבדו חיל פרס ויהרגו את דימיטריאוס ואת אנטיוכוס וימלאו את הארץ מפגרי חללים כי בחרו מות מחיים ולא לשמוע לחטאים וימסרו את נפשם למות לא בעבור בניהם ובנותיהם ולא על כלי חמדתם 50 כי אם על מקדש יי לבלתי הטמא בשיקוציהם. ו איה מטה האלהים מטה הקודש אשר הפריח ביום שמחתך ועתה חרבו פרחי המטה כי חרבה האמונה ואפסה התורה. ו ואיה רחמי עם הקודש וחמלתם על אחיהם, איך נהפכו ויהיו אכזרים? ו ואיה גודל חסדם אשר היו קוברים מתיהם בכבוד ועתה הנה חלליהם ומתיהם כיסו את פני הארץ ואין קובר כי אין שלום 55 לקוברים כי יבאו אחריים ויהרגום וימותו בלא קבר על כן אב לא קבר את בנו ובן לא קבר את אביו ואח לא קבר את אחיו כי נתנו משמרות על המתים לבלתי היקבר ואשר היה הולך לקבור, יפול וימת על פני השדה ואין קובר.

ואתה היכל מקדש יי תחת אשר היו בשמיך מרעיפים ממעל וריח

45. ומדין — חסר במקור ובכמה נוסחאות של יוסיפון. ופלישתים — Palaestini. וארם — חסר במקור. וכשדים — Babylonii. גבורת המקווים — Macchabaeorum fides (אמונת המכבים). בכ"י אחד של הגסיפוס כתוב Macchabeorum, וכך גרס בוודאי גם כתב־ידו הלאטיני של המחבר. צורת השם, שבכתב־ידו הלאטיני, הביאה את המחבר לידי השערה שהשם מכבים אינו אלא מקווים לתשועת־ישראל. רעיון זה טרם עלה על דעת יוסיפון כשכתב השם 'מכביי' בפרק ט"ז 96. השערה דומה על מוצא השם 'מכבי' הציע Josua Starr, The Name Makkabaios in: Memorial Volume, New York, 1956, pp. 57–65; בלי לדעת על יוסיפון שקדם לו הציע, שמוצא השם 'מכבי' הוא בשם־העצם 'מיקווה'. בני חשמוניי — הוסיף המחבר.

46. וישמידו את גיבורי בבל ויאבדו חיל פרס — fudit Babylonios, Persas fugavit (אמונת המקווים) ניצחה בבליים, הניסה פרסים).

47. ויהרגו את דימיטריאוס — Demetrium perculit (אמונת המקווים) היכתה את דימיטריאוס). המחבר לא הבין את כוונת המקור. ואת אנטיוכוס — במקור נאמר רק, שאמונת האם ושבעת בניה ניצחה את אנטיוכוס, ועיין ההערה הקודמת.

49. וימסרו את נפשם וכו' — Se non pro liberis, non pro coniugibus magis quam pro templo dei morti offerebant (הם מסרו את נפשם על ילדיהם ועל נשיהם לא יותר מאשר על מקדש אלוהים).

50. מטה האלהים מטה הקודש — virga sacerdotalis (מטה כהונה).

51. ועתה חרבו וכו' — nunc et fides aret et sepulta est pietas et abiit omnis virtutis aemulatio (ועתה נבלה האמונה, נקברה החסידות, וכל חיפוש אחרי התכונות הטובות חלף).

52. ואפסה — אולי יש לגרוס 'ואספה', וע' חילופי הגירסאות. ואיה רחמי עם הקודש וכו' — במקור נאמר רק שהעם נתפלג ועם אחד היה לעמים רבים הנלחמים זה בזה, ובהמשך מסופר שאבדו הרחמים. 'רחמי עם הקודש וחמלתם עם אחיהם' מובלטים כתכונה אפיינית לישראל הן בספרות ישראל והן בספרות אומות העולם.

53. ואיה גודל חסדם וכו' — הג' ה' 1,2 (עמ' 299) בשינוי ועיבוד.

56. כי נתנו משמרות על המתים לבלתי היקבר — כן סבר המחבר.

59. ואתה היכל מקדש יי וכו' — in templo igitur ipso pro unguentis bene olentibus, pro

60 קטורותיך הולך למרחוק וריח שמני מרקחותיך מפית בכל הארץ, איך נהפכו למלאותך נבלת פגר אדם ותבאש מדמי החללים וימלאו רחובותיך מדוקרים וחללי רעב וחוצותיך מלאו מתים. והחיים הנשארים בעיר נחשבים כמתים כי נקטה נפשם מריח נבלת האדם ורבים ימותו ורבים יחלו עד לאין מרפא.

65 דוד אמר: אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך. ומי יתן והיתה זאת מיד הגוים ולא מבניך איש באחיו אשר ידיהם מלאו את היכל יי טומאת פגרי חללים עד אשר רבו מאין קובר כי נמנעו מלקבור, ואשר היה מבקש לקבור את המת, יבא הפריץ ויכהו וימת עד אשר נשארו שניהם על פני הארץ.

70 ויוסיפו לעשות רעה חדשה אחרת אשר יקום ויטור איש על רעהו וימצאהו מת, ינתח את גווייתו למען ינקום נקמת שנאתו. אז נגבר רוע ריח נבלת האדם המת על החי והמחלה עד לאין מרפא. וכל זאת באתם על עזבם את תורת יי ועל הפרם את בריתו אשר כרת את אבותם ועל המעל אשר מעלו ביי אלהי אבותם וישפכו דם נקי וצדיק בהיכל יי, 75 על כן רבו אנחותינו ויגדל שאון בכיינו להביא עלינו אבל אשר לא יסוף כי אין קץ לרעתנו אשר עשינו ויי אלהינו האריך אפו ואנחנו יספנו למעול, על כן שפך עלינו חרון אפו.

[עג. ראשית מלחמת טיטוס על ירושלים]

1 ויהי אחרי הדברים האלה וישב טיטוס על ירושלם אחרי לכת אביו ברומא וימהר טיטוס להלחם בירושלם למען שוב בעזרת אביו ויבא בחיל כבד שומרונה ויקבלוהו אנשי גופנה. ויסע משם ויבא אילונה שלושים ריס

thymiamateriis bene spirantibus, pro diversorum florum odoribus gravis erat insepul-
torum cadaverum faetor (במקום שמני-המרקחת בעלי ריח טוב, במקום הקטורת הריחנית, במקום

ריחות טובים של פרחים שונים, היה בתוך המקדש ריח רע של פגרי המתים שלא נקברו).

62. והחיים הנשארים בעיר וכו' — הג' ה' 2, 1 (עמ' 299).

65. דוד אמר — הג' ה' 2, 1 (עמ' 300). nonne de ipsis dixerat David (הלא עליהם אמר דוד).

הפסוק מתהלים ע"ט א' מובא גם במקור. ומי יתן וכו' — הג' ה' 1, 2 (עמ' 300).

68. עד אשר נשארו שניהם על פני הארץ — דברי המחבר.

70. ויוסיפו לעשות רעה חדשה וכו' — דברי המחבר מבוססים על דברי המקור שלפיו מי שהרג את הקובר, עשה מעשה-אכזריות גדול יותר כלפי הנפטר (qui sepulchrum occiderat maiorem crudelitatem circa defunctum exercebat), מאחר שהוא נטל ממנו את הקבורה. המחבר לא דייק בקריאת מקורו.

72. כל זאת באתם וכו' — דברי מחבר אלה באים במקום דברי המקור הנוצרי, הטוען שכל המכות באו על ישראל מפני שהרגו את ישו.

1. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — הג' ה' 3, 1.

עד ירושלים ויעזוב את מחנהו שמה ויקח עמו שש מאות פרשים ויבא
5 ירושלים לתור את המקום ולדעת גובה החומה ולהבין כח העם ועוזם
ולחקור את כח הפריצים המתהללים במלחמה ולקרוא שלום לכל
המשלימים עמו.

ויבא ויקרב אל החומה וירא והנה אין יוצא ואין בא בשער כי ארבו
הפריצים מחוץ לעיר בדרך מבוא טיטוס. ויהי בעבור טיטוס וכל העם
10 הולכים אחריו והוא עבר עם מתי מעט ויקומו הפריצים ממקום האורב
והוא קבר אילינה וירוצו ויכו את מחנה טיטוס בתווך ויבדילו בין טיטוס
ובין גיבוריו ויקיפו אותו ויפלו שם מגיבוריו שנים ויבקשו ללכוד את
טיטוס חי. ויהי כראות טיטוס כי הקיפוהו הפריצים מסביב ואין דרך
למלט את נפשו וירא כי אין לפתוח דרך כי אם בברזל אשר בידו הוא
15 חרבו כי גיבוריו עזבוהו, ויבקע את קשר הפריצים וימלט כי המה בקשו
לתפשו חי, על כן היה מכה כל הקרב אליו לתפשו.

ויהי בהמלט טיטוס מתוכם וינחמו הפריצים ויאמרו: מה זאת עשינו
כי לא שלחנו יד בו. ויזרקו עליו כלי משחיתים ולא השיגוהו כי נצרו
האלהים לתת ירושלים בידו, וילך וישב אל מחנהו כי לב המלכים ביד יי.
20 ויהי באשמורת הבוקר ויבא עם כל חילו ויקרב אל העיר ויאמר אל שריו
וגיבוריו לאמר: אמצו לבבכם והתחזקו כי בגוי עז ועצום באתם להלחם
ולא כגוים אשר נלחמנו עמם מתמול שלשום כי חקרתי וידעתי את כח

3. שומרונה — Samaria. גופנה — Gofna. אילונה — Aulona. שלשים ריס — stadiis triginta.

5. לתור את המקום ולדעת גובה החומה ולהבין כח העם ועוזם — exploratum quoque loci
situm... murorum altitudinem, studia plebis (לתור את מצב המקום... את גובה החומות ואת
כוונות העם).

6. ולקרוא שלום לכל המשלימים עמו — כן סבר המחבר על-סמך דברי מקורו.

8. כי ארבו הפריצים וכו' — הג' ה' 3, 2.

11. קבר אילינה — Helenae sepulcrum ועל-סמך המקור תיקנתי את הנוסח.

12. יפלו שם מגיבוריו שנים — הג' ה' 4, 1. ויבקשו ללכוד את טיטוס חי — סבר המחבר.

13. ויהי כראות טיטוס וכו' — הג' ה' 4, 1.

14. וירא כי אין לפתוח דרך כי אם בברזל אשר בידו הוא חרבו — videns... nec aliter nisi
ferro iter aperiendum

15. כי המה בקשו לתפשו חי וכו' — סבר המחבר.

18. ויזרקו עליו וכו' — הג' ה' 4, 1. כי נצרו האלהים לתת ירושלים בידו — quod ad excidium

urōis illius vir tantus reservaretur (האיש הגדול הזה ניצל כדי לכבוש את העיר הזאת).

19. כי לב המלכים ביד יי — משלי כ"א א'. הפסוק מובא גם במקור. המחבר מביא את הפסוק
מזכרונו.

20. ויהי באשמורת הבוקר וכו' — הג' ה' 4, 2.

21. עז — הוסיף המחבר.

22. ולא כגוים אשר נלחמנו עמם מתמול שלשום — הוסיף המחבר. את כח גבורתם — הוסיף
המחבר.

גבורתם ואת ערמתם למלחמה. ו אז פקד את צבא מחנהו ויערכם מערכה לקראת מערכה דבוקים אלה לאלה לבלתי הפרד כת מכת ולא להתערב 25 חרבותם כי כלם ביושר מערכתם, ויצו לאשר היו לפנים להשמר פן יכשל אחד העם באחד הבורות או באחד השיחים אשר בדרך כי היה נשף, ויבא עד הר הזיתים ויחן שמה על פני ירושלם מעבר לנחל קדרון כי הנחל בין העיר ובין ההר ומחנהו קרוב לעיר דרך ששת ריס.

ויהי בבוקר וירא העם והנה מחנה רומנים על הר הזיתים וילכו שרי 30 הפריצים ויעשו שלום איש את רעהו למען הפוך רעתם על רומנים וישבעו איש לאחיו ויפתחו השער ויצאו שרי הפריצים וכל אנשי המלחמה מן העיר ויריעו וילכו על מחנה רומנים. ו ויבהילו את המחנה מאד וינס המחנה מפניהם כי פתאום יצאו עליהם ויצעק טיטוס אל עמו ויתחזקו רומנים ויעמדו נוכח היהודים למלחמה ויפלו מאלה ומאלה חללים רבים 35 כי לא החזיקו רומנים מעמד לפני היהודים. ו אך טיטוס והגיבורים אשר עמו החזיקו לבב עמם לעמוד נוכח היהודים, על כן חדלו היהודים לרדוף על מחנה כתים וישבו היהודים וכל אנשי המלחמה אל מחוץ לחומה. ו ויחר אף טיטוס במחנהו ויקצוף על גיבוריו על אשר נבעתו מפני היהודים ויבטח אותם טיטוס לאמר כי הנה נחל קדרון מבדיל בינינו ובין גדודי 40 ירושלם וישימו פניהם אל החומה ולבם בוטח בנחל. ו ושרי הפריצים חילקו את אנשי המלחמה וישלחו את צבא הגיבורים ויצוו לסוב ולבוא על מחנה רומנים פתאום ויסובו ויבואו מאחריהם ויתגרו בם מלחמה ויניעום ממקומם.

ויסב טיטוס ויפן אחור והנה קול תרועת היהודים והמלחמה נערכה 45 בקצה מחנהו מעבר להר הזיתים והוא נבהל לקול המלחמה, והנה שרי

23. אז פקד וכו' — המחבר מרחיב את דברי מקורו ומוסיף פרטים צבאיים חדשים.

25. ויצו לאשר היו לפנים וכו' — את הפרט הוסיף המחבר.

26. באחד הבורות או באחד השיחים — עיין הערה לע"ה 46.

27. ויבא עד הר הזיתים וכו' — הג' ה' 4, 3. קדרון — Cedron.

28. דרך ששת ריס — sex stadiis.

29. ויהי בבוקר — הוסיף המחבר.

32. ויבהילו את המחנה מאד — primos turbavere (ויבהילו את הראשונים).

37. אל מחוץ לחומה — דברי המחבר.

38. ויחר אף טיטוס וכו' — הוסיף המחבר.

40. ושרי הפריצים וכו' — הג' ה' 4, 4 בעיבוד חופשי: הפרטים הצבאיים הם רובם פרייטטו של המחבר.

44. ויסב טיטוס ויפן אחור והנה קול תרועת היהודים — הוסיף המחבר.

45. בקצה מחנהו — במקור מדובר על latus (צד) של הצבא הרומי. מעבר להר הזיתים — דברי המחבר.

הפריצים פתחו את שערי ירושלם ויצאו המה וכל אנשי המלחמה מן העיר ויבואו על טיטוס ועל מחנהו ויכו בהם מכה גדולה מאד ולא הסבו פניהם לנוס כי התאמצו להכות בהם עד אשר הבריחו את מחנה רומנים אל ראש הר הזיתים וגם רבים מגיבורי טיטוס ושריו ברחו ולא עמד נוכחם בלתי טיטוס לבדו.

50 ויפצרו בו גיבוריו לאמר: המלטה נא עמנו ההרה פן תפול בחרב היהודים ואבדנו כולנו כי אדונינו אתה וימשילך האלהים בכל הארץ ועתה בנפלך לבדך, הלא נמות כולנו ומה בצע בדמך כי תמות כאיש אחד ממנו. ו לא שמע אליהם טיטוס ויחזק מעמד ולא הסב פניו אחור כי אמר: 55 אבחרה מות בכבוד מחיות בחרפה. ו ויפן אל היהודים הבאים אליו ויגרשם מעליו במלחמה וגם את אשר באו עליו מפאת פניו הברית. ויהי כראות אנשי המלחמה אשר ליהודים כי נצבו מחנה כתים לעמוד נכחם למלחמה ויטו מעל רומנים וישפכו נפשם על טיטוס בכל כחם להמיתו ותהי שם מלחמה גדולה וחזקה מאד מאד ויפול עם רב מאלה 60 ומאלה. ו ביום ההוא נפלו גיבורי טיטוס וכמעט נפל גם טיטוס במלחמה הזאת, לולי יתר גיבוריו שבו אליו ויצילוהו, אז אבד ביום ההוא. ו וישובו היהודים אל מקומם ליד החומה לעבור את נחל קדרון ותהי מנוסת כתים ביום ההוא לפני היהודים שלש פעמים.

[עה. מלחמות פנימיות וחיצוניות]

1 ויהי בעת ההיא ותשקוט המלחמה החיצונה ותתעורר המלחמה הפנימיה בתוך העיר איש ברעהו. ו ויהי ביום הראשון לפסח ויבא יוחנן שר

49. אל ראש הר הזיתים — *ad montium superiora* (לגובהי ההרים).

50. בלתי טיטוס לבדו — גוזמת המחבר. במקור: *in medio situs* (הנמצא באמצע).

52. כי אדונינו אתה וימשילך האלהים בכל הארץ — *cum dominus esset orbis terrarum* (משום שהוא, כלומר טיטוס, אדון כל הארץ).

55. מות בכבוד — *gloriosa mors*.

56. מפאת פניו — לפי המקור נבהלו היהודים כבר ממבטו של טיטוס (*sola specie*).

59. ותהי שם מלחמה וכו' — הוסיף המחבר.

60. וכמעט נפל גם טיטוס וכו' — הג' ה' 4, 4.

61. וישובו היהודים וכו' — דברי המחבר.

62. ותהי מנוסת כתים וכו' — כך משער המחבר על־סמך דברי מקורו: *sic Titus fugientem nu-* *merum militarem bis revocavit a fuga* (וכך עצר טיטוס פעמיים את מנוסת חייליו).

1. ויהי בעת ההיא וכו' — הג' ה' 5, 1. המלחמה החיצונה — *forense proelium*.

המלחמה הפנימיה — *internum [proelium]*.

2. ויהי ביום הראשון לפסח — *paschalis interventu celebritatis* (כבוא חג הפסח). ויקבלוהו הכהנים והעם בכבוד — הוסיף המחבר.

הפריצים בהיכל יי עם כל גיבוריו ויקבלוהו הכהנים והעם בכבוד. ו ויהי כבואו בהיכל ויפשוט הוא ואנשיו את בגדיהם והנה הם לבושים שיריונים 5 מתחת לבגדיהם וחרבותיהם במותניהם וישלחו ידיהם בכהנים ובעם אשר בהיכל ויתפשו את דלתי ההיכל ויחלו להרוג ויהפך לבם באכזריות לבלתי שאת פני זקן ולא לשמוע תחינת מתחננים להם ולא לחמול על עולל ויונק ולא על נשים וטף כי על שמעון חרה ליוחנן וגם על אלעזר בן ענני וגם על כל שרי הפריצים חרה לו לאמר: אל יחשב שר בעיר 10 הזאת בלעדי. ו וכשמוע שמעון ואלעזר את אשר עשה יוחנן ויקומו גם המה ויכו מן העם אשר ליוחנן רבים.

ויוגד לטיטוס כי קשרו היהודים רעה ביניהם וילחמו בתוך העיר ויקרב עם כל מחנהו אל העיר וימצא מן היהודים עומדים מחוץ לעיר ויאמרו: גשה נא ובאתה העירה כי לא נוכל לחיות עם הפריצים האלה, הצילנו 15 נא מידם והיינו לך לעבדים. ו ולא האמין טיטוס לדבריהם כי כאשר ראם מתמול שלשום נלחמים עמו בלב אחד וממהרים להציל איש את רעהו במלחמה ולא האמין להם בדברם לו: בא והצילנו והיינו לך לעבדים. ו עודינו מדבר עמם והנה קול שאון בעיר וצעקת אנשי המלחמה, מהם אומרים: פתחו השער ויבוא טיטוס וילכוד את העיר, ומהם צועקים: 20 יסגרו השערים פן יבואו הרומנים. ו וכשמוע הרומנים את הקול אומרים להם מעל החומה לאמר: רוצו והצילו אותנו מיד הפריצים האלה ולא נמות, וירוצו הרבה ממחנה רומנים אל שער העיר והמה קרבו לבוא אל החומה ויפילו עליהם אבנים מעל החומה ויורום בחיצים.

והיהודים והעם אשר היו מתחננים לטיטוס מחוץ לעיר להצילם מיד 25 הפריצים, נהפכו להלחם באנשי טיטוס אשר באו אל החומה ויכו בהם וינוסו וירדפו היהודים אחריהם עד קבר אילינא. ו ויחלו היהודים לתעתע

6. ויתפשו את דלתי ההיכל — לפי המקור ברחו הכהנים הנבהלים מן ההיכל, וההרג בוצע מחוצה לו.

7. לבלתי שאת פני זקן וכו' — הוסיף המחבר.

8. כי על שמעון וכו' — הג' ה' 5, 2.

9. לאמר: אל יחשב שר בעיר הזאת בלעדי — הוסיף המחבר.

12. ויוגד לטיטוס וכו' — הג' ה' 6, 1.

14. כי לא נוכל לחיות עם הפריצים האלה — הוסיף המחבר.

18. קול שאון — sonus (קול).

20. וכשמוע הרומנים וכו' — הג' ה' 6, 2.

26. עד קבר אילינא — usque ad Helenae sepulchrum.

ויחלו היהודים וכו' — sicut moris est insultantibus clypeis concrepabant inludentes Ro-
manis quod eos iam secundo insidiis circumvenissent (הם היו מדפקים על מגניהם כדרך המסתערים ולעגו לרומיים, כיוון שרימו אותם כבר שנית).

באנשי רומנים אשר רדפו וללעג בם כדרך אוילים כי לא ראוי השחוק במלחמה והיו מדפקים על מגיניהם נוכח רומנים לקלס בהם. ו ויחר לגיבורי טיטוס ויבקשו ללכת לבוא עליהם וימנעם טיטוס ולא נתנם ללכת אליהם. 30

ויקהל טיטוס את כל שריו ועבדיו ויועציו וידבר באזניהם לאמר: אנכי ידעתי את גבורתכם כי גדלתם מכל הגוים ולא בגבורה לבדה כי בחכמה ומוסר ועיצה משלתם בעמים. ו ואיני תמה מן היהודים אשר הם מדברים ונהפכים ונשבעים וממירים, רק אתמה מכם איך יוכלו לפתות אתכם בגבורתם ובערמתם, על כן נגפתם פעמיים ושלש על אשר לא שמעתם בקולי ותפשעו בדבריי כי לא נאה לחלל את מצות המלך ולא לעבור על דבריו, ואתם עברתם על דבריי ותחללו את מצותיי. ו הלא ידעתם כאשר קם איש בעמינו ויהרוג את בנו על אשר הלך למלחמה בלא מצות אביו; ו ואתם עברתם על דבריי, נאה לכם משפט מות. ו וירבה טיטוס לדבר באזני עמו דברי תוכחות אשר לא כתבנו. 40

וישתחו לו כל שריו וגיבוריו להעביר חטאתם על אשר מרו את דבריו. ויעש כן וישא חטאתם ויעד בם לאמר: לא תוסיפו עוד למרות, ויאמרו: לא.

27. כי לא ראוי השחוק במלחמה — הוסיף המחבר. על דברי עיון של המחבר בענייני המלחמה (שאמנם יסודם במקורו של יוסיפון) עיין הערות לפרק פ"ג 50 ולפרק פ"ה 44—46.

28. ויחר לגיבורי טיטוס וכו' — הג' ה' 7, 1.

31. ויקהל טיטוס את כל שריו ועבדיו ויועציו — *contionem advocat* (הוא קרא לאסיפה).

32. בחכמה ומוסר ועיצה — *dispositionis ordine et praeceptorum oboedientia* (בסדר התכנית ובמשמעת לפקודות).

35. פעמיים ושלש — דברי המחבר.

36. כי לא נאה וכו' — *quid nequius potest esse quam praesente Caesare disciplinam militiae repudiari* (מה יכול להיות גרוע יותר מדחיית המשמעת הצבאית בנוכחות קיסר?).

37. הלא ידעתם וכו' — *quid iudicaturum de filio patrem, cuius tam vile imperium sit apud exercitum* (מה יחשוב האב [בספסינוס] על בנו שמצוותו כה בלתי־חשובה בעיני צבאו?). המחבר הבין את תחילת המשפט כאילו היה מובנו 'מה ישפוט האב על הבן', וראה בטעות בדברי מקורו רמז לסיפור המפורסם על בנו של *Manlius Torquatus* 'אשר אביו ציווה להוציא אותו להורג בגרון, מפני שהוציא את הצבא נגד האויב בניגוד למצוות אביו' (*quem securi pater iussit feriri, quod contra imperium patris exercitum in hostem produxerit*) (הג' ג' 24, 1, עמ' 231). המחבר הכיר אפוא את הסיפור מדברי הגסיפוס האלו, אך היה יכול להכיר את הסיפור גם ממקורות אחרים. — המחבר טעה אפוא בהבנת מקורו כאן, והטעות נגרמה גם על־ידי המשפט הבא שבמקורו (הג' ה' 7, 1), בו נאמר שפעמים הרבה נענשו אלה אשר בניגוד לצו נלחמו באויב (*nec dubium quod saepius vindi-* *catum sit in eos qui contra imperium in hostem pugnaverint*).

39. ואתם עברתם וכו' — על־סמך הג' ה' 7, 1. וירבה טיטוס לדבר וכו' — המחבר דילג על סיום נאומו של טיטוס שבמקורו.

41. וישתחו לו וכו' — הג' ה' 7, 2. וישתחו לו כל שריו וגיבוריו — *circumfusi itaque omnes rogabant* (כולם סובבו אותו וביקשו אותו).

ויהי אחרי הדברים האלה וירא טיטוס כי נטה לב העם אנשי ירושלם
 45 איש מעל אחיו ויהפכו איש ברעהו למלחמה ויגש טיטוס להלחם בחומות
 ירושלם ויצו ויסתמו את כל הבורות והשיחות והמחילות אשר היו סביבות
 החומה וימלאום עפר ליישר דרך לאנשי המלחמה.
 ויהי בעשות טיטוס כדברים האלה, לא יצאו היהודים כתמול שלשום
 להלחם בו לנחותו מעל החומה כי שמעון לקח לו עשרת אלפים מן
 50 היהודים גיבורים מן הפריצים ומאדום לקח חמשת אלפים ואת יעקב
 נגיד אדום ואת שמעון הצעיר נגיד אדום ויקהל שמעון את כל אלה וילך
 אל יוחנן ויבריתו אל חצר ההיכל. ויוחנן עמד על שער מבוא ההיכל
 ועמו שמונת אלפים וארבע מאות גיבורים תופשי חרב ולובשי שריון. ו
 ויתחברו שמעון ואלעזר ויצורו את יוחנן ויעזבו את ישועת העיר להלחם
 55 בצבא רומנים וילכו להלחם איש ברעהו. ורומנים מיסדים מקום מחניהם
 סביבות החומה. ויתר העם אשר היו בין שלשת השרים האלה היו כצאן
 אובדות כי היו השרים רודים בהם, זה יקח לו אנשים מגורל זה וזה יקח
 מגורל זה. ויחלקו להם את העם כצאן כי בהכבד עליהם מלחמות
 רומנים, יתחברו כלם למלחמה, ובהבריחם מעליהם הרומנים, ישובו
 60 להלחם איש באחיו.

[ע"ה דברי יוסף על ירושלים]

1 ויען יוסף ויאמר: ירושלם ירושלם יסדייכי מלך כנען גיבור במלכים
 נקרא מלכי צדק כי היה מלך צדיק ונוספת להקראות ירושלם בעבור

44. ויהי אחרי הדברים האלה וכו' — הג' ה' 8, 1. וירא טיטוס וכו' — דברי המחבר.

46. ויצו ויסתמו את כל הבורות וכו' — הג' ה' 8, 1: *iubet repleti ante urbem praecipitia* (הוא ציווה לסתום את התהומות שלפני העיר).

49. כי שמעון וכו' — הג' ה' 8, 2.

50. יעקב *Jacobus*.

51. שמעון הצעיר — *Simon iunior*. ויקהל שמעון וכו' — במקור כתוב שיוחנן תפס בעורמה,
 כפי שכבר סופר, את פנים ההיכל (לעיל, 2—10).

53. ועמו שמונת אלפים וכו' — זהו סכום המספרים שבמקור.

55. ורומנים וכו' — הג' ה' 8, 1.

56. ויתר העם וכו' — הג' ה' 8, 2 בעיבוד מעניין.

58. כי בהכבד עליהם וכו' — במקור נאמר שאמנם קודם עשו שלום ביניהם והתעוררו להתקפה
 ברומיים, אבל אחר כך שוב התחילו להילחם איש ברעהו. המחבר לא דייק בהבנת המקור, וחשב
 שמדובר בו על תהליך חוזר ונשנה.

1. ויען יוסף ויאמר — בספרו, בהגסיפוס ה' 9. ירושלם ירושלם יסדייכי מלך כנען —
urbem Hierosolymam Chananaeorum quidam potens condidit (את העיר ירושלים יסד שוע
 כנעני אחד). המחבר הופך אפוא את הגוף השלישי של המקור לפנייה אל ירושלים.

2. נקרא מלכי צדק כי היה מלך צדיק — *qui patrio sermone vocaretur rex iustus* (הנקרא

היכל יי אשר נבנה בתוככי. ו ו כנענים ישבו בך לפנים עד בוא דוד המלך
 ויגרש הכנענים וישכן תחתם עבריים וגם בית מושבו בנה בתוככי. ו
 5 ועוד בא אל לבו לבנות בך היכל יי וימנעו יי ביד מלאכו הנביא ויעזוב
 את כל אשר ערך לשלמה בנו. ו וימלוך שלמה תחת אביו ויכל לבנות
 את היכל יי ויתן בו זהב וכסף ואבן יקרה לרוב מאד, על כן קנאו בו
 מלכים ורוזני ארץ כי גבה בניין היכליכי על כל ויגדל כבודו מכל. ו
 ותהי רצפת היכליכי שיש נוצץ כעין הזכוכית. ומשרתו מלוכש ארבעה
 10 מיני צבעונים, תולעת שני כדמות שמים אשר ממעל לרקיע הזה כי הוא
 אש, תכלת ובוץ כנגד הארץ כי ממנה יצמחו, וארגמן כנגד הים כי מן

בלשון אבותיו מלך צדיק). ונוספת להקראות וכו' — postea templum addidit, unde Hiero-
 solyma dicta civitas est. ea a principio suos incolas habuit de gente Chananæorum
 (אחר כך הוא יסד בה היכל, ומכאן נקראה העיר ירושלים. תושביה הראשונים היו מעם הכנענים).
 המחבר, אשר לא ידע יוונית, לא הבין שמקורו רומז לכך שהחלק הראשון של השם היווני
 Hierosolyma מובנו 'קדוש' או 'מקדש'.

3. עד בוא דוד וכו' — הג' ה' 9, 1.
 4. בית מושבו — regia (ארמון המלכים).

5. וימנעו יי ביד מלאכו הנביא — prohibitus oraculo (הנבואה מנעה בעדו).
 7. ויתן בו — quique reges ad ornatum urbis addidere plurima (וכל המלכים הוסיפו להדר
 העיר הרבה מאוד). על כן קנאו בו מלכים ורוזני ארץ — invidia ex magnificentia orta
 (מהדרו נוצרה קנאה).

8. כי גבה בניין היכליכי על כל ויגדל כבודו מכל — הג' ה' 2, 9 : inter omnia tamen opera
 templum praecebat amplissimo opere et fulgenti armore (בין שאר הדברים הצטיין המקדש
 דש בבניינו הגדול ובשיישו הנוצץ). המחבר הבין את המלה praecebat כ'גבה' על סמך דברי
 המדרש הידועים, שלפיהם הר-המוריה גבוה מכל ההרים.

9. ותהי רצפת היכליכי וכו' — ע' הציטאטה הלאטינית שבהערה הקודמת. כעין הזכוכית —
 הוסיף המחבר.

ומשרתו מלוכש וכו' — peripetasma pretiosum et maximum cocco et hyacintho byssoque
 intextum et purpura... eo quod eius esset templum qui caelo et aeri, terrae et mari
 quasi creator elementorum dominaretur... cocco enim igneum caelum figurabatur,
 hyacintho aer, bysso terra quod in ea nascitur, purpura mare quae conchiliis maritimis
 inficitur (פרוכת רבת-ערך וגדולה מאוד עשויה מתולעת שני, תכלת, בוץ וארגמן... היות וההיכל
 הוא של המושל על השמים והאוויר, על הארץ ועל הים והוא אשר ברא את היסודות... הרי בתולעת
 שני נרמזו השמים שהם מאש, בתכלת האוויר, בבוץ הארץ היות ובה מוצאו, בארגמן הים כי הוא
 מלא קונניות הים). ומשרתו מלוכש — במקור אמנם מדובר על הפרוכת, אולם בהמשך דברי
 המקור (ע' הערה לשורה 13) נאמר שגם בגדי הכהן היו עשויים מאותם ארבעת החומרים. מכאן
 שאין צורך להביא מקורות אחרים לדרוש של יוסיפון מאחר שהוא לקח את כל ידיעותיו מדברי
 הגסיפוס. ארבעה מיני צבעונים — ע' דברי פסיקתא רבתי פרשה כ': 'והראהו ארבעה צבעונים
 שעשה מהם משכן וכו'.

10. שמים אשר ממעל לרקיע הזה — igneum caelum (שמים של אש). המחבר הכיר אפוא את
 הדעה, ששמים של אש הם 'מעל לרקיע הזה'.

11. תכלת ובוץ כנגד הארץ — לפי המקור תכלת כנגד האוויר, בוץ כנגד הארץ. המחבר מדג
 אפוא על אחד מן היסודות, הוא האוויר, ואפשר שטעותו נגרמה על-ידי שגיאה בכתב-ידו הלאטיני,
 שגרס אולי במקום hyacintho aer, bysso terra נוסחה משובשת : hyacintho et bysso terra.

הים יתלקט. ו וכבוא הכהן לשרת מלובש ארבעת המינים האלה, היה
אומר לפני אדון הכל: הנה באתי לפניך בארבעת דמיונות עולמך ונחשב
כמביא לפניך כל העולם. ו ועוד היה נעדה על לבושו זהב מופז ואבנים
15 יקרות לפי דמות שבטי יעקב אשר נקרא שמו ישראל, ומותניו חגורים
מכנסי בד לכסות את ערוותו כי נאה לכהן להיות צנוע מכל האדם לעמוד
לשרת בשני המקדשים, מקדש החיצון ומקדש הפנימי הוא קודש הקדשים,
כי במקדש החיצון יוועדו הכהנים והלוויים לשרת ובקדש הקדשים לא
יבא אדם בלתי כהן גדול פעם אחת בשנה כי שם היה ארון ברית יי אשר
20 בו שני לוחות אבנים בהיות בית המקדש הראשון קיים. ו שם היה מטה
אהרן אשר הוציא פרח ויצץ ציץ ומול המקדש ארבע עשרה מעלות
אשר נראתה בהם האות לחזקיהו. ו ותהי ירושלם בצורה מכל הערים,
גברת על כל המדינות כי מלכים אדירים יסדוה ורוזנים רבים בנוה. ו
ויוסף אירודיס לשגבה ולרום רומה ויוסף לבנות בה חומה אחרת ויקראה
25 אנטוניאה על שם אנטוניאוס הרומי. ו איך שפלת וימשלו בכך לצור עליך
המון גוים.

12. וכבוא הכהן וכו' — הג' ה' 9, 3: denique princeps sacerdotum haec quattuor indumento suo exprimere consueverat... quasi totum mundum indueret pro populo supplicaturus (לבסוף רצה הכהן הגדול לבטא בלבשו המורכב מאותם ארבעה חומרים, בבקשו בעד עמו, שהוא כאילו לובש את כל העולם).

13. דמיונות — elementa (יסודות — עיין הציטאטה שבהערה לשורה 9). המחבר מדבר כאן — על-סמך מקורו — על 'ארבעת דמיונות', למרות שהוא דילג קודם בטעות, על אחד מהם ועיין הערה לשורה 11.

14. ועוד היה נעדה וכו' — הוסיף המחבר.

15. ומותניו חגורים וכו' — הג' ה' 9, 3.

16. כי נאה לכהן להיות צנוע מכל האדם — quod prae ceteris in sacerdote... quaeritur... corporis castimonia (כי לפני כל דורשים מן הכהן צניעות הגוף).

17. בשני המקדשים, מקדש החיצון ומקדש הפנימי — duo erant tabernacula sacra, unum interius, alterum exterius.

19. בלתי כהן גדול — princeps tantummodo sacerdotum. פעם אחת בשנה — הוסיף המחבר. כי שם היה וכו' — הוסיף המחבר.

20. שם היה מטה אהרן וכו' — הג' ה' 9, 4.

21. הוציא פרח ויצץ ציץ — במדבר י"ז כ"ג.

22. האות — הלשון מלכים ב', כ' ט', ישעיהו ל"ח ז'. ותהי ירושלם וכו' — הג' ה' 10, 1. מכל הערים — הוסיף המחבר.

24. חומה אחרת — castrum (מבצר).

25. אנטוניאה — Antonia. על שם אנטוניאוס הרומי — הוסיף המחבר, ועיין הג' א' 35, 1. איך שפלת וכו' — הוסיף המחבר, אשר הפך את התיאור שבמקור — שהוא בגוף שלישי — לפנייה אל ירושלים בגוף שני (עיין הערה לשורה 1), ועל-ידי זה הפך הסיפור שבמקור לכעין קינה, וכדי לסיים את הקינה הוסיף המחבר את הסיום שלפנינו.

1 ויהי אחרי כן ויעבור טיטוס נוכח החומה לראות אי זה מקום יכון להלחם בעדו על העיר וירא והנה מקום מישור מול קבר יוחנן הכהן הגדול. ו ויתיצב טיטוס במקום ההוא הוא וניקנור שר צבאו וישלח את ניקנור לדבר באזני העם אשר על החומה דברי שלום. ו ויהי ככלותו ויקרא לעם 5 שלום כאשר צוהו אדוניו, ויורהו אחד מן היהודים הנצבים על החומה בחץ וימיתהו. ו ויחר לטיטוס מאד על אשר יורו היהודים את השר אשר שלח לדבר שלום באזניהם, ויערוך את המלחמה בעיר בכל כלי משחית והמחבלים וימשכו את איל הברזל לנגח את החומה כי הוא המשחית את החומות.

10 ויהי כראות היהודים כי הוגש האיל לנגח החומה ויחרדו האנשים ויבהלו ויעשו שלום שלשת שרי הפריצים שמעון ויוחנן ואלעזר הכהן ויתר שרי הפריצים ויפתחו את שער העיר ויצאו אל שדה קבר יוחנן ויבריתו את מחנה רומנים מעל כלי המשחית אשר הכינו להשחית את החומה. ו ויציתו את האש בכל עצי הכלים ההמה וישרפום וגם את האיל שרפו 15 ומקצת הסוללות כי מעט מן הסוללות היצילו טיטוס וגיבוריו והנותרים שרפו באש.

ביום ההוא נלחמו אנשי אלכסנדריאה אשר היו במחנה טיטוס להציל הסוללות מיד היהודים, ועל כל זאת הגבירו היהודים על אנשי אלכסנדריאה. ו אז חש טיטוס וירץ עם מבחר גיבוריו ויגרש את היהודים 20 ויך מהם שנים עשר איש.

1. ויהי אחרי כן וכו' — הג' ה' 10, 1.

2. מקום מישור — סברת המחבר. מול קבר יוחנן הכהן הגדול — in finitimo tumuli, quo se-

pultus iacebat princeps sacerdotum Iohannes

5. ויורהו אחד מן היהודים — Nicanor... sagitta percussus cadit (ניקנור נפל לאחר שפגע

בו חץ). לפי מלח' ה' 261 ניקנור רק נפצע, אך לשונו הבלתי-ברורה ניתנת להתפרש כאילו מדובר —

גם בהמשך דבריו — על מותו של ניקנור ממש, ועל כן אין אפוא להטיל אשמה על מחבר יוסיפון

שכן כך היה יכול להבין את מקורו.

7. בכל כלי משחית והמחבלים — iactu telorum diverso missilibusque maxime (בהטלת כלי-

משחית שונים ובייחוד בכלי-נשק מושלכים).

8. איל הברזל — במקור רבים: arietes.

10. ויהי כראות היהודים וכו': — הג' ה' 10, 2.

12. ויצאו אל שדה קבר יוחנן — progressi tumulos (הם יצאו על המבצרים). המחבר הבין את

המלה tumulus כקבר וזיהה את הקבר (tumulus) עם זה של יוחנן, הנזכר בשורה 2. ועיין

במובאה הלאטינית שבהערה שם. ויבריתו וכו' — הוסיף המחבר.

14. ויציתו את האש וכו' — הג' ה' 10, 2-3.

18. ועל כל זאת וכו' — סבר המחבר.

19. אז חש טיטוס וכו' — הג' ה' 10, 3.

בעת ההיא נפל יוחנן, אחד משרי אדום כי פיתוהו כתים לדבר עמם ויורהו ערבי אחד מאחוריו וימיתוהו. ויתאבלו עליו גדודי אדום מאד ויחר להם ויקומו בלילה ההוא הם ומקצת הפריצים מגיבורי שמעון ויוחנן וילכו אל שלשת מגדלי העצים אשר הקים טיטוס מול החומה ויהרגו גדודי 25 רומנים הנמצאים שם והשאר ברחו. ויכרתו את רגלי המגדלים ויפלו לארץ וימותו שם רבים ממחנה רומנים. וישמע טיטוס את קול שאון מפלת המגדלים ויחרד הוא וכל מחנהו מאד וינוסו לקול המפלה כי לא ידעו מה היה הקול.

ויהי בבוקר ויקהל טיטוס את כל מחנהו ויקרב אל חומת העיר בעוד 30 היהודים נלחמים בתוך העיר ויקרב טיטוס את האיל המשחית וינגח את החומה ויפריצנה ויהרסינה ותפול החומה לארץ היא החומה החיצונה, וינס העם אשר היו בקרב החומה ההיא ויבואו אל החומה השנייה. בעת ההיא צוה טיטוס להרוס את כל החומה אשר הפילו ולהשליך את אבניה למרחוק פן תהיה למכשול למחנהו. ויראו שרי היהודים כי לכד 35 טיטוס את החומה החיצונה ותשארנה חומותיים כי שלש חומות היו לעיר. ויעשו שלום איש את רעהו ויחלקו למשמרות מלחמותם: ותהי משמרת יוחנן שר הפריצים מפאת אנטוניה אשר מצפון להיכל. ומשמרת שמעון מפאת שדה קבר יוחנן הכהן הגדול. ויעמדו המה וכל גיבורי המלחמה אשר עמם נוכח רומנים.

21. יוחנן, אחד משרי אדום — Iohannes ductor Idumaeorum.

22. מאחוריו — הוסיף המחבר.

23. ויקומו בלילה ההוא וכו' — הג' ה' 11, 1. הם ומקצת הפריצים וכו' — הוסיף המחבר, ועיין ההערה הבאה.

24. שלשת מגדלי העצים — tres turres (שלושת המגדלים). לפי דברי המקור נפלו המגדלים מעצמם. מול החומה — supra aggerem (על הסוללה). ויהרגו וכו' — הוסיף המחבר, ועיין הערה לשורה 23.

25. ויפלו לארץ וכו' — הג' ה' 11, 1.

26. וישמע טיטוס וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

29. ויהי בבוקר וכו' — הג' ה' 11, 2. ויהי בבוקר — הסבר המחבר.

בעוד היהודים נלחמים בתוך העיר — הוסיף המחבר.

30. את האיל המשחית — במקור ברבים: arietum machinas (את מכונות האילים).

31. היא החומה החיצונה — murus exterior.

32. ויבואו אל החומה השנייה — concessere ad murum secundum.

33. ולהשליך את אבניה למרחוק — פרט זה הוסיף המחבר.

34. פן תהיה למכשול למחנהו — ne bellantibus esset impedimento (פן תהיה מכשול ללוחמים).

ויראו שרי היהודים וכו' — הג' ה' 12, 1. כי לכד טיטוס וכו' — הוסיף המחבר.

36. ויחלקו למשמרות וכו' — הג' ה' 12, 1.

37. אנטוניה — Antonia.

38. מפאת שדה קבר יוחנן הכהן הגדול — ad Iohannis sepulchrum (עלייד קבר יוחנן).

40 ותכבד המלחמה בעת ההיא כי מחנה רומנים מתחזקים להלחם למען יגדל שמם והיהודים מתחזקים במלחמתם כי ראו כי קרב קיצם. ו וטיטוס ניצב לפני גיבוריו לחזקם לאמר אליהם: התאמצו נא היום ואני אתן לכל איש הנלחם ביום הזה כסף וזהב וכבוד.

ויגש אחד מגיבוריו ושמו לונגינו ויבא בתוך כת היהודים הנצבים מחוץ לשער ויך את האיש אשר ערך לקראתו על פיהו וימת. ויוסף להכות אחר וידקרהו בצידו וימת. ו אז ברח לונגינו וימלט אל מחנה רומנים. ולא נחתו היהודים מן הדבר כי בערה חמתם בקרבם כי שמעו עמד מול גיבוריו וידבר באזניהם ויעד בם לאמר: מי האיש אשר ינוס מן המלחמה מות יומת וביתו יחרם. ו וטיטוס קרא באזני עמו לאמר להלחם פן יפול איש. ו ויעזוב את מקום המלחמה אשר היתה לנוכח שמעון וילך אל פאת מקום יוחנן כי שמה העמידו את האיל כי היה המקום מקום מישור.

ויצו טיטוס לנגח את החומה השנית וייתיב איש יהודי מגיבורי הפריצים מעל לחומה ושמו קצטור איש מלחמות ויורה בחצים ויך רבים ממחנה רומנים וגם רבים הברית. ויהי האיש ההוא קצטור עם תשעת גיבורים 55 חבריו. ו ויהי כהגיש מחנה טיטוס את האיל מול החומה ויקרא קצטור ממעל לחומה לאמר אל טיטוס: בי אדוני חמול נא על העיר הפרוצה הזאת.

וכשמוע טיטוס את צעקת קצטור ויצו את גיבוריו ויחדלו מן המלחמה. ויקרא לקצטור ויאמר: צא נא אלי וחיית. ו ויען קצטור את טיטוס לאמר:

40. למען יגדל שמם — *pro victoria* (למען הניצחון).

41. כי ראו כי קרב קיצם — *pro salute* (למען הצלתם). וטיטוס ניצב וכו' — הג' ה' 12, 2: הרומיים לא קיוו לשכר גבורתם מטיטוס (*Titus a quo non remuneratio fortitudinis expecta-*), אלא שכרם הגדול היה שטיטוס ראה את מעשי גבורתם. — המחבר לא דייק אפוא בקריאת מקורו.

44. ויגש אחד מגיבוריו וכו' — הג' ה' 12, 2. לונגינו — *Longinus*.

45. על פיהו — *in ore ipso*.

46. בצידו — כך לא נאמר במפורש בהגסיפוס אך כתוב במלח' ה' 313, וייתכן שקירבה זו היא מקרית בלבד. אז ברח לונגינו — לפי המקור הוא חזר לאנשיו.

47. כי שמעו וכו' — דברי המחבר.

49. וטיטוס וכו' — הג' ה' 12, 2.

50. ויעזוב את מקום המלחמה וכו' — *iubet itaque arietem admoveri ad medium muri septentrionalis* (הוא ציווה אפוא להוביל את האיל לאמצע החומה הצפונית). לפי שמסופר קודם (שורה 37) היתה 'משמרת יוחנן' . . . מצפון להיכל.

51. כי היה המקום מקום מישור — כך סבר המחבר כבר בשורה 2.

52. וייתיב איש יהודי וכו' — הג' ה' 13, 1.

53. קצטור — *Castor*.

56. העיר הפרוצה הזאת — *peritura urbs* (העיר האובדת).

60 הנני מפתה את תשעת חבריי ויצאנו יחד; והוא במרמה היה מפתה את טיטוס.

ויהי בדברו אל תשעת חבריו לעיני רומנים לאמר: לכו נא ונרדה ונמלטה אל מחנה טיטוס, וידעו ריעיו כי מרמה עשה בפני רומנים, וישלפו איש את חרבו ויכוהו ממעל לשריון. ויהי בנפול לעיני כתים והם לא ידעו כי במרמה עשו כן למען מנוע את האיל לבלתי קרב אל החומה, ויורה אחד ממחנה רומנים בחץ ויך את קצטור באפו ויעבור החץ מעבר אפו. וילך ויצעק קצטור לדבר אל טיטוס: הזה גמולי אשר ביקשתי לנוס אליך ויורוני בחץ. ועתה אדוני שלח אלי אחד משריך וארדה אליו וקיבלתי את אמונתך מידו ובאתי אליך.

70 ויאמר טיטוס אל יוסף: לך וכרות לו ברית אמונתינו והבאת את האיש אלי וחי. ויען יוסף את טיטוס: למה זה תשלחני אליו, מה חטאתי לך ואני בתום לבבי עבדתיך; כי ידע יוסף את ערמת קצטור.

וישלח טיטוס את איניאס משרי גיבוריו ויאמר לו: לך אל קצטור והאמנתה אותו וירד אלי. וילך איניאס אל קצטור ויאמר לו: רדה נא אלי והאמנתיך והלכנו אל בן המלך. ויענהו קצטור לאמר: פרוש נא חוצנך ואשליכה אליך את הזהב הזה אשר עמי וירדתי, פן ידעו אנשי העיר ולקחוהו. ויפרוש איניאס את כנף מדו לקבל את הזהב אשר אמר קצטור. וירם קצטור אבן גדולה בשתי ידיו ויפילה על איניאס. ויראה איניאס ויסר מתחתיה וימלט ותפול האבן על רעהו וימת.

80 ויקצוף טיטוס מאד על הדבר הזה ויגש את האיל אל החומה וינגחה ותפול החומה השנית.

ויהי כראות קצטור כי נפלה החומה וירא והנה בית נשרף ויפול אל תוך

64. ויכוהו ממעל לשריון — *supra lorica se percutientes cecidere* (הם היכו את עצמם ממעל לשריונם ונפלו). ויהי בנפול וכו' — הסבר המחבר.

65. ויורה אחד וכו' — הג' ה' 13, 2.

67. הזה גמולי וכו' — הוסיף המחבר.

68. ועתה אדוני וכו' — הג' ה' 13, 2. משריך — הוסיף המחבר.

71. מה חטאתי לך ואני בתום לבבי עבדתיך — הוסיף המחבר.

73. איניאס — *Aeneas*. משרי גיבוריו — הוסיף המחבר ועיין בהערה לשורה 68.

ויאמר לו וכו' — הוסיף המחבר.

74. וילך איניאס — הג' ה' 13, 2 בהרחבה.

75. פרוש נא חוצנך וכו' — *ut sinum aperiret, aurum exciperet* (שיפרוש את חוצנו ויקבל את הזהב).

78. וירם קצטור וכו' — *saxum dimisit* (הוא השליך אבן).

81. ותפול החומה השנית — *murus solutus est* (החומה נפלה).

82. וירא והנה בית נשרף וכו' — *Castor cum suis quasi in ignem se deiecit dolo praetextens*

animi magnitudinem in contemptu mortis (קצטור עם חבריו כאילו קפץ לתוך אש והעמיד

השריפה וילהט וימת כי בחר מות מחיים. ורומנים נגשו אל תוך החומה השניה ויצאו אליהם הפריצים ויתר הגיבורים וידבקו במלחמה ותחזק 85 יד היהודים ויכו במחנה רומנים הרבה מאד ויתר העם אנשי טיטוס ברחו אל החומה הראשונה אשר הרסו לפנים.

בעת ההיא תפש טיטוס קשתו ויורה מול היהודים בחיצים ולא נפל לו חץ אחד בארץ כי כלם הכו בעם. ו ובכל זאת נגרשו רומנים אל מחוץ לעיר כי חזקה יד היהודים עד יום הרביעי וביום הרביעי נקהלו אל טיטוס עם רב מכל הגוים לעזרת רומנים ויצאו היהודים לקראתם אל מחוץ 90 לעיר למלחמה ותחזק עליהם יד הגוים וינוסו וירדפום עד החומה הפנימית ויסגרו בעדם.

[עת. דברי יוסף אל אנשי ירושלים]

1 ביום ההוא צוה טיטוס את עמו לסור מעל החומה אל מחוץ לעיר ולהשבית המלחמה ימים אחדים למען יקרא באזני היהודים שלום, כי אמר: אולי ישאו את עול רומנים ויחיו ולא ימותו, כי חמל על העיר ועל היכל יי לבלתי השחיתו ויחדל מן המלחמה ימים חמשה, וביום החמישי בא אל 5 שער העיר.

ויהי בעת בואו והנה שמעון ויוחנן ערכו כלי שריפה לשרוף את כלי המשחיתים אשר עשו רומנים ויועדו כלם יחד להלחם בלב אחד כגיבורים. ו וכראות טיטוס את היהודים כי מסרו נפשם לעמוד ולהתחזק ולמות במלחמתם, אז החל טיטוס לדבר להם שלום ולהתחנן אליהם

בעורמה פני גבורת הנפש וביזוי המוות). המחבר לא דייק בקריאת מקורו והאמין בטעות להעמדת הפנים של קצטור.

83. ורומנים נגשו וכו' — הג' ה' 14, 1.

85. ויתר העם וכו' — הג' ה' 14, 2.

87. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 14, 1. ולא נפל וכו' — nullus ictus sine vulnere (ואף לא יריה בלי פגיעה).

88. ובכל זאת וכו' — הג' ה' 14, 2.

89. עד יום הרביעי וכו' — הג' ה' 14, 3. נקהלו אל טיטוס עם רב מכל הגוים לעזרת רומנים — דבר זה אינו נזכר במקור, והמחבר הוסיף אותו כדי להסביר למה נהדפו היהודים שקודם ניצחו את הרומיים.

91. וירדפום וכו' — הג' ה' 14, 2 : refugere intra tertium murum (הם נסו עד לחומה השלישית).

1. ביום ההוא וכו' — הג' ה' 14, 3.

2. ימים אחדים — interim (בינתיים).

4. ימים חמשה — בהג' ה' 14, 4 מדובר על היום החמישי. וביום החמישי וכו' — הג' ה' 14, 4.

8. וכראות טיטוס וכו' — הג' ה' 14, 5.

10 לאמר: הנה לכדתי שתי חומות העיר ותשאר חומה אחת ומה בצע
בהקשותכם עורף ולכדתי גם את החומה השלישית והחרמתי את העיר
הזאת ואבדתם יחד והרסתי את היכל יי אלהיכם.
וישלח אליהם את יוסף הכהן לדבר באזניהם עברית דברי שלום למען
יאמינו ויבטחו. ו וילך יוסף ויעמוד נכח שער החומה כי ירא לקרב אל
15 החומה כי ידע כי נתעב בעיני העם על אשר נשא עול טיטוס וחי. ו ויקרא
יוסף בקול גדול ויאמר: שמעו אלי כל העברים ואדברה באזניכם את אשר
ייתב לכם. ו ויען יוסף לדבר אל העם לאמר: נאה היה לכם בתחילה
להלחם כאשר אתם נלחמים עתה בטרם תבוא בכם הרעה הזאת בהיות
עריכם עומדות וארצכם מלאה עם לפני אבודכם גיבוריכם במלחמה כי
20 התגרתם בעם עצום ועז אשר משלו בכל הגוים וירדו בכל הארץ וגם
בגוים אשר רדו בכם מלפנים משלו ויהיו להם לעבדים. ו ואתם נלחמים
עמם באולת ולא בדעת כי נשאכם לבבכם לעוז למולם ולא ידעתם כי
תאריך בכם הרעה עד אשר יהרס היכל הקודש. ו ועתה חוסו וחמלו על
המזבחות פן ינתצו ועל ההיכל פן יהרס ועל המקדש פן ינתש ועל השלמים
25 ועל עולות התמיד פן ישבותו ועל אש תמיד פן תכבה כי אנחנו חטאנו ליי
אלהי ההיכל הזה ומעלנו בו, על כן סר מעלינו כי נלחמנו בתוך היכלו
ונהרוג את כהניו ואת קדושי ונשפוך דם נקי לרוב בקרב ביתו. ו ועתה
הנה כלי המשחיתים מוכנים לנתוץ את ההיכל והאש ערוכה לשרוף את
המקדש, והנה הגוים אויביכם חומלים על היכל יי ועל בית מקדשו לבלתי
30 תת אותו שממה, ואתם חמלו למען יסורו מעליכם כלי המשחיתים.

10. הנה לכדתי וכו' — עיבוד חופשי של המקור.
12. והרסתי את היכל יי אלהיכם — דברי המחבר.
13. הכהן — הוסיף המחבר. עברית — *patrio sermone* (בלשון אבותיו).
14. נכח שער החומה — *remotus a muris* (במרחק מן החומות).
16. בקול גדול — הוסיף המחבר. שמעו אלי וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 318). כל העברים — *Hebraei*.
17. ויען יוסף לדבר אל העם לאמר — הוסיף המחבר.
20. בעם עצום וכו' — *Romani bello insuperabiles, a quibus saepe victi sunt qui vos* (הרומיים הבלתי־מנוצחים אשר על־ידיהם נוצחו לעתים קרובות אלה אשר ניצחו אתכם).
21. ואתם נלחמים וכו' — עיבוד חופשי ביותר של המקור.
23. ועתה חוסו וכו' — *parcite aris, parcite altaribus, parcite domicilio quondam caelesti* (חוסו על המזבחות, חוסו על מקומות הקרבנות, חוסו על המקום בו שכנה פעם השכינה).
25. כי אנחנו וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 319).
26. על כן סר מעלינו — *vos et deus ipse deseruit* (האל עצמו סר מעליכם). בתוך היכלו — *in medio templi*.
27. ונהרוג את כהניו וכו' — הוסיף המחבר. ועתה הנה וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 319).

ועל מה אתם בוטחים מעתה? הלא שתי החומות הרסו ותשאר אחת. ו
ואם תאמרו: נבטח באלהינו, איננו עמנו כי סר לעזרת אויבינו כי הם
כיבדו שמו הגדול וייראו ממנו ואנחנו מעלנו בו; בזאת תדעון כי האלהים
עמם כי משלו בכל הגוים רק מקום אשר סוגר בשלג או בחום אשר אין
דרך לעבור. ועתה מה קוויתם, הלא נתן האלהים כל גוי וממלכה בידם,
הלא עת ממשלה הוא למשול לקץ גורלם, הלא הוא המשילם והוא עוזרם
והוא עמהם בעזרתם כל ימי גורלם. ו הלא ידעתם כי בתחילה היה עם
מצרים וימשילם בכל הגוים, ואחרי כן סר מעם מצרים ויהי עמכם
וימשילכם על גוים רבים כי היה עמכם ועם מלכם, אחרי כן סר מעליכם
ויתן הממשלה ביד הכשדים ואשור ופרס ויהי עמם בעזרתם כי מעשה
ידיו כולם. ועתה עזב אותם ותהי עזרתו עם רומנים והוא עמהם לעזרה
מרוב שנים, וימשילם על העמים אשר משלו בהם מלפנים.
ועתה מה לכם להלחם עם מושלי העמים אשר פתחו סוד מעברות הודו
וכל איי הים הגדול ים אוקיינוס אשר מעבר להודו וכל ירכתי מזרח
והמערב משלו עד אפסי ארץ בריטניא עד ים אוקיינוס וגם נטו קו
ממשלתם על איי אסקוציאה אשר בים אוקיינוס ובכל ארץ סקסוניא

31. ועל מה אתם בוטחים מעתה — *quid expectatur ulterius*.
32. איננו עמנו וכו' — *sed qui nos defendebat ad hostem migravit, quoniam quem nos colebamus, Romani venerantur, nos offendimus* (אך זה אשר הגן עלינו עבר אל האויב, היות וזה שאנו עבדנוהו, הרומיים מכבדים אותו ואנו מועלים בו).
33. בזאת תדעון וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 319).
34. רק מקום וכו' — *nisi quae nimio aestu aut gelu invia sunt* (רק המקומות שאין לעבור בהם בגלל החום או הקור העז).
35. ועתה מה קוויתם וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 319—320).
36. לקץ גורלם — במקור נאמר, שהאל נתן שלטון לעמים שונים זה אחר זה (*per vices*).
38. וימשילם בכל הגוים — הוסיף המחבר מתוך סברה.
39. וימשילכם על גוים רבים — הוסיף המחבר מתוך סברה.
40. הכשדים ואשור — *Assyrii*. כי מעשה ידיו כולם — את ההסבר הוסיף המחבר.
42. אשר משלו בהם מלפנים — דברי המחבר.
43. אשר פתחו סוד מעברות הודו — *quibus secreta oceani et extrema Indiae patent* (אשר לפניהם פתוחים סודות אוקיינוס וקצות הודו). ועיין גם בפרק ח' 4: 'מעברות הודו', ובפרק י' 75—76, וכן בפרק ס' 60: 'כל מסתרי הודו'.
44. וכל ירכתי מזרח והמערב משלו — דברי המחבר.
45. בריטניא — *Britannias*.
46. אסקוציאה — *Scythia*; בפרק ס"ד, 63 נמצאת הצורה "אסקוטיאה", ועל הצורה ע' הערה שם. ובכל ארץ סקסוניא הסגורה באגמי מים — *Saxonia inaccessa paludibus* (סקסוניא אשר אי-אפשר להגיע אליה בגלל ביצות). דברי הגסיפוס אלה מצוטטים על-ידי ההיסטוריון הסכסוני *Widukind*, בן-זמנו של יוסיפון (925—973 בערך): *Caeterum gentem antiquam et nobilem fuisse non ambigitur; de quibus et in contione Agrippae ad Iudaeos in Iosepho oratio contextitur* (הסכסונים) היו בלי ספק עם קדום ואציל; עליהם מדובר ביוסיפוס בנאום אגריפס

הסגורה באגמי מים ויושביה עם גדול ורם כענקים גובהי קומה ואנשי מלחמה וגיבורים בכל, אשר היו אומרים נמותה יחד ולא נעבוד מלכי הגוים ויבואו רומנים ויכניעום ויהיו להם לעבדים.

50 ועתה באומרכם: נמות ולא נשא עול הגוים עלינו, שאלו נא מימי אבותיכם הראשונים אשר היו לפנינו, אם היו חופשים בלא אדונים או נפרק מעליהם עול. ו הלא יעקב אבינו נטה שכמו לגור במצרים באדמת זרים לעבוד לבלתי ימות ברעב הוא וביתו ושנים עשר בניו אשר יצאו מחלציהם. ו הלא שם היה יהודה הנכבד בבני ישורון אשר נקראינו על שמו יהודים, כי מי יוכל להכניעו והוא היה יקר וגדול, אך נטה שכמו ויעבוד את מצרים לבלתי מות ברעב. ו ושם היה יוסף יפה אישים אשר סבל עבודת בית פרעה למען חיות בית אביו. ו לו חפץ יוסף לשוב אל ארץ כנען, מי היה יכול להשיבנו? ו ושם בנימן אשר הושב אל בית יוסף באכזריות מרמה כי נטה עליו לעבוד, ועל כל זאת לא חטא רק נטה שכמו לעבוד כי אין חרפה לאדם לעבוד לגדול ממנו. ו כי אבותיכם היו עבדים עד אשר בא משה והוציאם לחופשים בדבר אלהים ותעבדו את מצרים

אל היהודים). וידוקינד בכרוניקה שלו (ספר א' 2) טעה: הסכסונים נזכרים אצל הגסיפוס — שנחשב אז כחיבורו של יוסיפוס — לא בנאום אגריפס, אלא בדברי יוסיפוס אל היהודים.

47. ויושביה עם גדול וכו' — *validissimum genus... et praestans ceteris* (עם חזק ביותר והעולה על אחרים). אין זה כנראה מקרה, שהמחבר מוסיף על דברי מקורו על הסאכסונים ציונים נוספים של גבורתם: הרי ניצחונו של היינריך הסאכסוני מלך גרמניה על הדנים (בשנת 934) נתפרסם גם באיטליה (עיין הערה לפרק א, 27). בשנים 951—952 נכנס אוטו בנו לאיטליה והוכתר בכתר איטליה, אך חזר בגלל מרד שפרץ בגרמניה, ובשנת 962 (תשע שנים אחרי חיבור ספר יוסיפון) היה אוטו הסאכסוני לקיסר רומי.

48. אשר היו אומרים וכו' — דברי המחבר.

49. ויכניעום וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 320).

50. ועתה באומרכם וכו' — *sed refertis mori praestare quam libertatem amittere* (אך אתם אומרים שעדיף הוא למות מלהפסיד את החירות). שאלו נא וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 320).

52. יעקב אבינו — *Jacob patriarcha*. באדמת זרים — הוסיף המחבר.

54. יהודה וכו' — *Iudas ille nobilis Iudaeorum prosapia, qui nomen populo dedit* (יהודה הנכבד אבי היהודים אשר העם נקרא על שמו).

55. כי מי יוכל להכניעו וכו' — הוסיף המחבר, אולי על סמך האגדות על מעשי-גבורה של יהודה במצרים ועיין L. Ginzberg, *Legends of the Jews II*, pp. 106—110 ובהערות לעמודים אלו (במהדורה העברית: לוי גינצבורג, אגדות היהודים, חלק ה, קלב).

56. יפה אישים — הוסיף המחבר.

57. לו חפץ יוסף וכו' — במקור נאמר: העדיף להיות נכנע מלחזור לחירות (*quam ad originis propriae libertatem redire*).

59. באכזריות מרמה — *pia fraude* (במרמה שמתוך חסידות).

61. ותעבדו את מצרים פעמיים — *servistis ergo Aegyptiis atque utinam semel* (עבדתם את מצרים, והלוואי והיה זה רק פעם אחת!). אחר כך מספר המקור, שישראל עבדו את מצרים בפעם השנייה כשירדו מצרימה מפני אשור.

פעמיים. ותעבדו את מלכי אשור ימים רבים וגם את מלכי פרס עבדתם עבודה מתוקה מאד. ואחר כן עבדתם מלכי מקדון בעבודה קשה ונמרצת עד אשר קמה משפחת היקרים בני חשמונים ויושע יי אתכם על ידיהם מידי מקדון. 65

ועתה אי זה חרפה היא לכם בנטותכם עורף לעבוד את כתים? הלא הם רדו ברודיכם אשר היו לכם לאדונים ויכניעום ויהיו לכם לריעים. תחת אשר היה נאה לכם לאהבה את כתים ועתה נהפכתם להם לשונאים. ו הלא ידעתם כי משלו כתים באשור אשר היו שולטים בכל הארץ וימשלו גם במצרים אשר הייתם להם לעבדים. ו ועתה אם יחרושו מצרים את שדה אדמתם, הלא רומנים יקצרו את תבואתם. ו בינו נא לכם במלכי מקדון אשר לא ידעו אדונים וגם הם משלו בכל ארץ הודו, ועתה הנה הם עבדים לרומנים, כי תחילה התגאה פירו בן אכילי גיבור מקדוניה וילחם ברומנים ויכניעו גאון גאוותו ויתן שכמו תחת עולם. ו ועל פלישתים 75 מה אדבר לכם, הלא הצעיר מכל שרי רומנים מושל בכל ארץ פלשתים. ו

62. ותעבדו את מלכי אשור וכו' — *servistis etiam Machedonibus, servistis etiam Assyriis* — *per multa annorum curricula, et dulcis illa servitus erat. servistis Persis* (עבדתם גם את מקדון, עבדתם את אשור במשך שנים רבות, ומתוקה היתה עבודה זו. עבדתם את פרס).
64. עבודה מתוקה מאד — *dulcis servitus*. במקור (עיין ההערה הקודמת) נאמר הדבר על אשור, והמחבר העביר את הציון לעבודת ישראל את מלכות פרס. בהשפעת דבריו כאן אומר המחבר בפרק ח' 40, 'כי עבדו אבותינו למלך כורש ולכל מלכי פרס אשר קמו אחרי עבודה מתוקה', ועיין גם בהערה שם.

63. עבודה קשה ונמרצת — הוסיף המחבר.
64. עד אשר קמה וכו' — החשמונאים נזכרים במקור, הג' ה' 15, עמ' 322 מאוחר יותר.
משפחת יקרים — במקור (עיין ההערה הקודמת) נאמר שאבותינו היו 'מפורסמים על-ידי נצחונות החשמונאים' (*Machabaeorum triumphis nobiles*). המחבר קישר בטעות את המלה *nobiles* — במובן 'אצילים' — עם משפחת החשמונאים. ועיין להלן, הערה לשורה 89.
66. ועתה אי זה חרפה וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 320—1).

67. ויהיו לכם לריעים — במקור *vos dominis vestris pares fecerunt* (הם עשו אתכם שווים לאדוניכם [הקודמים]). תחת אשר וכו' — *utrum igitur odium his debetis an gratiam* (האם אתם חייבים להם שנאה או תודה?).

69. הלא ידעתם וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 321). אשר היו שולטים בכל הארץ — *qui Asiae toti imperitabant* (אשר היו שולטים בכל אסיה).

70. ועתה אם יחרושו וכו' — *arat Aegyptius Romanis, serit de suo quod illis metat* (המצרי חורש בשביל הרומיים, הוא זורע מזרעו והקציר בא להם).

71. בינו נא לכם וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 321).

73. פירו בן אכילי — *Pyrrhus* שהיה מצאצאי אכילאוס (*Achillea suboles*). המחבר מוסר את השם *Achilles* בצורתו האיטלקית 'אכילי' *Achille*.

74. ועל פלישתים וכו' — *nam de Palestinis quid loquar quos unius praesidis potestas coher-* (ועל פלישתים מה אדבר, הרי אותם מחזיק במשמעת כוח של נציב אחד). *cet*

ועתה הלא כבוד הוא לכם לעבוד עם פרס להיות לכם לריעים אחרי אשר היו אדוניכם.

הגידו נא לי מתי היו אבותיכם חופשים: הלא מיום צאתם ממצרים ועד יום מלוך שאול בן קיש הייתם חופשים כי יי היה מלכם. ותמאסו את יי מלכם מהיות מלך עליכם כי בחרתם לכם אדם למלוך ככל הגוים. ומאז ועד היום הזה הייתם לעבדים כי עבדתם את שאול ואת יתר המלכים. ואחרי מות שאול עבדתם דוד המלך הגדול אשר משל בכל הגוים אשר סביבותיכם. ואחרי מותו עבדתם את שלמה בנו ואחרי מות שלמה נקרעה המלכות עד רוב שנים עד אשר באו מלכי כשדים ויגלו אתכם מעל אדמתכם. ומה טוב היה כורש מלך פרס אשר השיב שבותכם אל ארצכם ולא אתכם לבדכם השיב כי אם את כל כלי עבודת מקדשכם השיב עמכם ותחשב לו לצדקה. ואחרי מותו קמו עליכם מלכי מקדון וילחצו אתכם בעול קשה. ויער יי את כהניו בני חשמוניי להושיעכם מידם ויגדל שמכם ותהיו חברים ועמיתים לרומנים ותגדל אהבתכם בלבבכם שנים רבות. ואחרי כן פשעתם בכהני יי בני חשמוניי ותבחרו לכם איש מעמכם ושמו אירודיס המכביד עולו עליכם וימת אירודיס וימלוך עליכם ארקילאוס ויקשה עולו עליכם. ותפשעו בו ותאמרו כי

76. ועתה הלא וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 321). לעבוד עם פרס להיות לכם לריעים — cum Persis servire

77. הגידו נא לי מתי היו אבותיכם חופשים — sed quaero quando fueritis liberi (אך שואל אני, מתי הייתם חופשיים).

79. בן קיש — הוסיף המחבר. כי יי היה מלכם — habebatis regem deum. אולי יש להוסיף כאן דברי שני כתבי־יד: 'ולא היה שולט בכם כי אם מלך מלכי המלכים'.

80. כי בחרתם לכם אדם — voluistis servire hominibus (חפצתם לעבוד בני־אדם). ככל הגוים — על־סמך שמואל א', ח' ה'.

81. ומאז ועד היום הזה וכו' — הוסיף המחבר.

82. ואחרי מות שאול וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 321). דוד המלך הגדול וכו' — successit post tempora David in totius populi regnum (אחרי זמן היה דוד למלך כל העם).

83. ואחרי מותו וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 321).

84. מלכי כשדים — במקור (הג' ה' 15 עמ' 322) מדובר רק על גלויות (captivitates).

85. ומה טוב היה וכו' — Cyrus plerosque terris suis Iudaeos et sacris suis reddidit (כורש החזיר יהודים רבים לארצם ולהיכלם).

87. ואחרי מותו וכו' — הוסיף המחבר.

88. ויער יי וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 322). ועיין לעיל, הערה לשורה 64.

89. ויגדל שמכם וכו' — כאן הבין המחבר את מובן המקור — לא כמו בשורה 64.

90. ואחרי כן וכו' — במקור נאמר שהעם שוב העדיף שלטון המלך על הכוהנים הגדולים, ומלכים אלה הכבידו את עולם על העם, והכוונה היא למלכי בית חשמונאי. המחבר טעה בהבנת מקורו וחשב שמדובר בהורדוס, הנזכר במקור במשפט הבא.

91. וימת אירודיס וכו' — הג' ה' 15 (322).

92. ארקילאוס — Archelaus. ויקשה עולו עליכם — הוסיף המחבר.

לא נעבוד עוד מלכי יהודה כי נעבוד את מלכי רומנים. ברצונכם הטיתם שכמכם אל קיסר הוא אגוסתוס על אשר היה איש רחמים וחמלה ועל כן נקרא שמו אגוסתוס כי היה מוסיף רחמים על עמו ולא כאכזר, ותעבדוהו ככל הגוים בלא חרפה ויהי לכם לשם כי עבדתם למלך טוב. ועתה בינו נא בכל צאצאי הארץ, באדם ובבהמה ובחיה ובשרץ העוף ובדגת הים כי הגדול ימשול בצעיר ואין כלימה לכל צעיר לירא מגדול ממנו כי השור ירא את הארי והאיל ירא את הדוב והעז ירא את הנמר והנץ ירא את הנשר והיונה תירא את הנץ. ובינו נא לכם בענוות הבהמה כי יתגאה הפר על הפרות ועל הפרים הקטנים ממנו והאיל על הצאן והשעיר על עדרי העזים. ואם תאותו להיות צעירים לרומנים, מה חסרון לכם כי לא ירדו בכם כגוים אשר רדו בכם מלפנים. ובהמה והעוף אשר אמרתי אליכם ממעט, יתגדלו זה על זה ולא יוכל הגדול למשול

ותאמרו כי לא נעבוד עוד מלכי יהודה — הוסיף המחבר. ברצונכם הטיתם שכמכם אל קיסר — tradidistis vos Caesari (מסרתם את עצמכם לקיסר).

94. הוא אגוסתוס וכו' — et ideo augustum apud eos nomen imperii est quod augeat suos, non quod alienos opprimat (על כן נקראת מלכותם 'רמה', כי היא מרימה את אנשיה ואינה משפילה אחרים). במקור נמצאת אפוא אטימולוגיה של augustum (רם, מכובד) מ־augere (להגדיל), ודבר זה גרם לכך שהמחבר זיהה את קיסר, שלו נכנעו היהודים מרצונם (עי' בהערה הקודמת), עם אגוסתוס קיסר. המחבר גותן כאן, בהשפעת מקורו, הסבר קצת אחר של השם אגוסתוס מזה שנתן בפרק מ"ב, 16, שם הוא כותב: 'הוא אוקטביאנוס הנקרא שמו אגוסתוס על דבר אשר הוסיף ממשלה על כל אשר היו לפניו, כי אגוסתוס בלשון רומי ימליץ בלשון הקודש 'הוסיף' (על מקור הקטע עיין בהערה שם). איש רחמים — כך מתרגם המחבר בפרק כ"ח, 24 את המלה הלאטינית pius, ועיין הערה שם. הכינוי 'איש רחמים' ככינוי לשליטים נמצא עוד בפרק י"א, 1 ובפרק ל"ו, 50. 95. מוסיף — וכן כבר תירגם המחבר בפרק מ"ב, 16 את השם אגוסתוס 'הוסיף'. ועיין הערה לשורה 94.

96. ותעבדוהו וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 322).

97. ועתה בינו נא וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 322).

98. כי הגדול ימשול בצעיר — ut unusquisque cedat potentiori (שכל אחד יישמע לחזק ממנו). הלשון לפי בר' כ"ה 23: 'רב יעבד צעיר'. ואין כלימה וכו' — הוסיף המחבר.

99. כי השור וכו' — taurus leoni, cervus urso, leopardo caprea, aquilae accipiter, accipitri columba, ipsi tauro iuveni inferiores, arieti ovium greges, hirco caprae... paucis praeesse natura dedit, pluribus obtemperare. tauri armentis eminent, arietes gregibus. penes paucos eminentia, penes plurimos mansuetudo. et vos induite mansuetudinem, suscipite subiectionem, quam etiam ferae induunt (השור ירא את הארי, והצבי את הדוב והעז הראית את הנמר, והנץ את הנשר, והיונה את הנץ, והפר עצמו רודה בפרים הצעירים הקטנים והאיל בעדרי הצאן, והשעיר בעזים... למעטים נתן הטבע לעמוד בראש ולרבים להישמע. הפרים עולים על הבקר, האילים על הצאן. אצל מעטים רום מעלה, אצל רבים ענווה. וגם אתם ליבשו ענוו וקבלו על עצמכם הכנעה, שהיא נאה גם לחיות).

102. ואם תאותו וכו' — עיבוד חופשי של הג' ה' 15 (עמ' 322-3).

105 בקטון כי אם בענוות הקטן יטה שכמו לגדול למשול בו. ו ועתה לבשו לכם ענווה ותהיו ככל הבריות.

ויהי כדבר יוסף באזני העם אשר על חומת ירושלם כדברים האלה וישאו את קולם ויחרפו אותו ויקללוהו מעל החומה ויורו אליו חצים הרבה להמיתו.

110 וכאשר ראה יוסף כי לא יסכיתו אל דבריו ולעצתו, החל להוכיחם מדברי הספר. ו ויען יוסף ויאמר אליהם: סוררים, מה תחשב לכם עזרתכם להיכל הזה אשר שפכתם בו דם נקי לרוב ותחללוהו בחרבכם? ו הגידו נא סוררים מתי גברתם בחרב או בחנית?

זכרו את אביכם אשר הוליד אתכם הוא אברהם, במה נצח את פרעה ויכניעהו בקחתו את אשתו, בחרב או בתפילה? ו הלא בתפילתו אשר קרא ויצעק אל יי וינצח את פרעה ולא במלחמה, כי חלה את פני יי ויעזר וישב לו את אשתו טהורה ולא מחוללת; כי אברהם היה שוכב במנוח ופרעה היה מתמרץ במכאוביו ובנגעים גדולים. ו וגם שרה אשת אברהם אשר חמד אותה פרעה ויקחינה למען עשות נבלה ולגלות את מסתריה ולא נעזר כי לא נתן יי מאויו לעשות כל זאת, ותחת אשר ביקש לגלות את בשרה, הרבה להלבישנה ברוב חמדה בכסף ובזהב ואבני יקרה. ו ואברהם עודינו יושב בביתו בהשענו על יי והנה שרה באה מלובשת

105. לבשו לכם ענווה — induite mansuetudinem (עיין הציטאטה הלאטינית שבהערה לשורה 99).

107. ויהי כדבר יוסף וכו' — הג' ה' 15 (עמ' 323).

108 מעל החומה — de muro.

110. מדברי הספר — scripturarum testimoniis (על-ידי עדויות הכתובים).

111. ויען יוסף וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 323). סוררים — temerarii.

מה תחשב לכם עזרתכם — nunc demum divinum vobis auxilium adfuturum speratis (רק עתה אתם מקווים שתבוא לכם עזרה מן השמים). אפשר שהמחבר גרס domum divinum (בית האלוהים).

112. הגידו נא וכו' — temerarii... non talibus vincere armis solebatis. quando enim in hasta et gladio fuit Hebraeorum victoria (שוטים... לא בנשק כזה נהגתם לנצח. שהרי מתי היה ניצחון העברים בחנית ובחרב?).

114. זכרו — recordamini.

117. טהורה ולא מחוללת — הג' ה' 16 (עמ' 324). intaminata.

118. מתמרץ במכאוביו ובנגעים גדולים — torquebatur. וגם שרה וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

119. ולגלות את מסתריה — castimoniam spoliare (לגזול את הצניעות). באותה לשון שכאן נקט כבר המחבר בסיפור על פאולינה, לה אומר מונדוס: "לא חשכת את מסתריך מאלהים" (פרק נ"ז, 40, ועיין הערה שם).

120. ותחת אשר ביקש וכו' — את ה"מידה כנגד מידה" הוסיף המחבר.

122. ואברהם עודינו וכו' — המחבר מעבד ומרחיב בפרטים ציוריים את דברי מקורו.

זהב וכסף מעוטרת בכל מיני מחמדים וגם בכישרון צניעותיה טהורה ולא מחוללת.

125 ומה נאמר ביצחק בנו, בגרש אותו מלך פלשתים היו עמו שלש מאות ושמונה עשרה חניכי אביו אשר הכו חמשת המלכים ורבים מאלה היו עמו מעבדי ביתו וגם גבורה היתה לו להלחם בפלשתים ולא אבה לעשות מלחמה אך ברוח ענווה נסמך. ופלשתים אשר גרשוהו, באו ויתחננו לו בראותם כי יד יי עמו, כי מי יוכל לספר את חסדי יי ונפלאותיו אשר עשה עם אבותינו. 130

יעקב אבינו בברחו מפני עשו אחיו לא נשא עמו דבר בלתי מקלו וצידה לדרך היא היתה תפילתו וגם כלי מלחמתו, ובתפילתו עזרו יי בלכתו ובשובו ויאבק עם המלאך ויוכל לו.

ומה נאמר לכם על משה רועינו איש האלהים, במה נצח את פרעה וכל חילו, 135 הלא בתפילה ובמטה האלהים אשר היה בידו בו הכניע גאון פרעה וחרטומיו ובו הכה את מצרים בעשר מכות ובו קרע את הים לשנים עשר נתיבות. וכאשר קרב פרעה וכל חיל מצרים, לא נלחם עמם משה בכלי שלח, כי אם בתפילתו צללו פרעה וחילו בתהום רבה, ומשה משורר שיר והודות וגיבורי מצרים אובדים בזעם ועברה כי הם בקשו להלחם במשה ובישראל בכלי מלחמה בסוסים וברכב ומשה בתפילתו נלחם בהם, על כן ננערו בים וישראל מנגנים בשיר ותהילה. 140

ומי לא ידע כי התפילה טובה היא מכלי המלחמה כי התפילה תחיש

123. טהורה ולא מחוללת — עיין הערה לשורה 117.

125. ומה נאמר ביצחק בנו — *quid de filio eius Isaac loquar*. מלך פלישתים — *finitimus potens* (שכן רב־כוח). היו עמו וכו' — כן גם במקור.

128. ופלשתים אשר גרשוהו וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 324).

129. כי מי יוכל וכו' — *contremesco tanta patrum recensere mirabilia* (ירא אני לספר את גודל הנפלאות אשר נעשו עם אבותינו).

131. יעקב אבינו וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 324). לא נשא עמו וכו' — *solius secum orationis ferens viaticum* (נשא עמו כצידה לדרך רק את התפילה). בלתי מקלו — הוסיף המחבר על־סמך המדרש הידוע לבראשית ל"ב י"א, ועיין רש"י ומדרש הגדול למקום.

133. ויאבק עם המלאך — *conluctatus est domino*.

134. ומה נאמר לכם וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 325). רועינו איש האלהים — הוסיף המחבר.

136. לשנים עשר נתיבות — הוסיף המחבר על־סמך מדרש, עליו עיין L. Ginzberg, *The Legends of the Jews* VI, p. 6, not. 36 (אולם עיין בחילופי הנוסחאות).

137. לא נלחם עמם משה בכלי שלח, כי אם בתפילתו — *orabat Moyses et non dimicabat* (משה התפלל ולא נלחם).

138. ומשה משורר — *cantabat Moyses*.

139. וגיבורי מצרים וכו' — הוסיף המחבר.

142. כי התפילה וכו' — *quis... non intellegat in oratione nobis meliora esse arma quam*

עזרת יי וישועתו וכלי המלחמה גבורת ידיים. ו הידעתם כי כאשר עבר
 יהושע משרת משה את הירדן, הלא היה גיבור למלחמה, במה המם
 חומות יריחו? הלא בתפילתו ובתרועת כהני יי אשר היו תוקעים 145
 בשופרות. ו וגם בהחרימו אותה לא חיה כל נשמה בתוכה בלתי רחב
 הזונה הטובה וכל הנמלטים אל ביתה. ו הלא ידעתם כי תפילת גדעון
 עמדה לו בקומו עם שלש מאות איש ויך את כל המון מדין ועמלק ובני
 קדם. ו לולי תפלתו ותחינתו אשר שפך לפני יי, מה היו נחשבים שלש 150
 מאות איש נוכח מדין ועמלק, עם עצום ורב כחול הים?
 בינו נא בארון יי אשר לקחו פלשתים, היוכלו אבותינו להצילו בחרב
 או במלחמה? הלא בתפילה ובתחינה הושב הארון אל מקומו.
 ובימי חזקיהו מלך יהודה בבוא סנחריב מלך אשור ויחרף את מקדש יי
 ובהיגבר זדון לבו וגאוותו, במה הושפל? לא במלחמה כי אם בתפילה,
 כי קם חזקיהו ויעדה עדי תפילה כי תחת המגן לבש שק ותחת הכובע 155
 אפר ותחת החיצים תפילות ותעלה התפילה במקום אשר לא יעלה שם
 חץ. ו ובתפילה אחת אשר שפך חזקיהו נפלו מאה ושמונים וחמשה אלף
 פגרים. החללים ספרנו וההורג לא ראינו.
 ומלך יהודה ומלך ישראל ומלך אדום בהתחברם יחד וילכו אל ארץ מואב
 למלחמה ותתעטף נפשם במדבר בצמא, מה הועילו כלי מלחמתם או 160
 גבורתם, הלא בתפילת אלישע יצאו להם מים במדבר ונחל בשימון. ו
 וגם בתפילת אלישע בהלחם ארם על שומרון הלא השמיע האל באזני
 ארם קול רכב ופרשים וינס כל מחנה ארם כי רדף אותם קול עלה נדף. ו
 וגם תפילתו הפכה הרעב אשר היה בשומרון לשובע עד המכר שלשים 165
 איפות סולת בכסף אחד כי בתפילה גברו אבותינו מעולם.

in virtute? illa enim divinum sibi auxilium adhibet, haec corporis
 יש לנו נשק טוב מבגבורה? זו מוסיפה לה עזרה מן השמים ואילו זו — עזרת הגוף).

143. הידעתם וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 325).

147. הזונה הטובה — bona meretrix. הלא ידעתם וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

153. ובימי חזקיהו וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 326).

155. ויעדה עדי תפילה — דברי המחבר. כי תחת המגן וכו' — cilicio se sicut scuto induit, pro
 galea cinere caput texit, pro iaculis orationem intorsit (הוא לבש שק במקום מגן, תחת קובע
 הוא שם אפר על ראשו ותחת החיצים השליך תפילה).

157. ובתפילה אחת וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 326).

158. החללים ספרנו וההורג לא ראינו — cadavera numeravimus, percussorem non vidimus.

159. ומלך יהודה ומלך ישראל ומלך אדום — על סמך מלכים ב', ג' ט'.

162. וגם בתפילת אלישע וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 327).

163. קול רכב ופרשים — על-סמך מלכים ב', ז', ו', וגם במקור יש רמז לפסוק זה.

רדף אותם קול עלה נדף — ויקרא כ"ו, ל"ו.

164. עד המכר שלשים איפות סולת בכסף אחד — מלכים ב', ז', ט"ז : ויהי סאה סלת בשקל.

הלא בפרוש משה את כפיו השמימה גברו ישראל על המון עמלק; ותפילת
 יהושע הדמימה את השמש בגבעון עד אשר נהפך עת ערב לצהרים ויגברו
 מחנה ישראל על צריהם, ולולי תפלתו אשר השיב את השמש אחור,
 היה הלילה מבדיל בין ישראל ובין צריהם.
 170 וגם שמשון בטרם יחטא, תפילתו היתה לו לגבורה, וכאשר חטא, נפל
 כאחד האדם. וכן שאול בחיר יי בהיותו בתום דרכיו, היתה לו תפילתו
 לעוז ולגבורה, וכאשר חטא, סר האלהים מעליו.
 ודוד מילדותו ועד אחרית ימיו לא נפל מגבורה, כי בתפילתו היה נעזר,
 ולא חפץ להלחם באחיו ובבני עמו, על כן הגביר על צריו כי במאסו
 175 לשלוח יד באחיו היה מוראו על כל הגוים.
 אסא מלך יהודה בעם מתי מספר יצא לקראת הכושים ויתפלל אל יי
 ויעתר לו באמרו: ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו, ויקשב יי
 בקול תפילתו ויך מכושים אלף אלפים.
 ודבורה בתפילתה נעשתה ישועה בישראל ורוב נשים עמדו בתפילה
 180 ותחיין לישועה.
 הידעתם מה עשה אמציהו מלך יהודה בהלחמו באדום כי הכה אותם לפי
 חרב ויביא מהם עשרת אלפים בשביה עם אלהיהם ויבא ירושלם ויצב
 האלילים אשר לקח מאדום ויזבח וינסך להם ויאמר כי אתם הושעתם

166. בפרוש משה את כפיו השמימה — cum Moyses manus levaret.

167. עד אשר נהפך וכו' — הוסיף המחבר.

170. וגם שמשון — במקור נזכר לפניו עוד גדעון. בטרם יחטא — cum adhuc intaminatum
 crinem servaret (בטרם נפגמו שערותיו), אולם כמה כתבי־יד גורסים במקום crinem (שערות)
 crimen (חטא) וכן היה גם בכתבי־ידו הלאטיני של המחבר. תפילתו וכו' — הוסיף המחבר.

171. וכן שאול — vicit et Samuel (וגם שמואל ניצח), אולם בכתבי־יד אחד של הגסיפוס נמצא
 Saul וכן היה גם בכתבי־ידו הלאטיני של המחבר. בחיר יי וכו' — דברי המחבר.

172. ודוד וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 327-8) בעיבוד חופשי.

175. היה מוראו על כל הגוים — דברי המחבר.

176. אסא — Asaf. הכושים — דברי־הימים ב', י"ד י"א, והם אינם נזכרים בשם במקור.
 ויתפלל אל יי ויעתר לו — המחבר מתכוון לדברי־הימים ב', י"ד י', ואל פסוק זה רומזים גם דברי
 מקורו (הג' ה' 16, עמ' 328).

177. ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו — המחבר טעה והביא במקום דברי תפילת אסא
 (דברי־הימים ב' י"ד י') את דברי תפילת יהושפט (שם כ' י"ב). דברים אלה דומים לתפילת אסא,
 ומכאן טעותו של המחבר המצטט בעל־פה.

178. אלף אלפים — דברי הימים ב', י"ד ח'.

179. ודבורה — במקור נאמר רק mulier (אשה). ורוב נשים וכו' — הוסיף המחבר.

181. הידעתם מה עשה וכו' — עיבוד חופשי של המקור. בהלחמו באדום — על־סמך דברי־הימים
 ב' כ"ה י"א—ט"ו, ועל עניין זה רומז גם המקור.

אותי ובעבורכם לכדתי את אדום. על כן נלכד כשועל בהלחמו עם יואש מלך ישראל. 185

כי כל הרעה אשר באתנו מימי עולם, מידינו היתה בנו כי צדיק הוא יי אלהינו על כל וישרים משפטיו כי לא הריעו לנו אויבים כאשר הרענו אנו לנפשותינו. ו כי הגוים אשר לקחו את כל מחמדינו ואת כלי מקדשנו, הושיבום בטהרה עד זמן אשר השיבום, ואנו טמאנו אותם במעלינו ובדם נקי אשר שפכנו בקרב היכל יי אלהינו. ו וגם בגלותנו אל ארצות הגוים דרשנו את יי ונלמוד את חוקות התורה ונלמדם אל הגוים לעשותם. 190

ועתה הננו יושבים על אדמתינו ויחלק לבנו ותהפך רעתינו איש באחיו, על כן שכחנו את דברי התורה ואת חוקותיה כי הגלות הוסיפה יראת יי ותורתו, והמחלוקת השביתה את התורה מקרבנו ותקשיח את לבינו מיראת יי. 195

מי עשה לנו את כל הרעה הזאת, הלא ידינו עשו לנו, כי נחלק לבנו, והמחלוקת אשר בנו, ומיד אשמנו. ו ומי הביא רומנים על ירושלם ראשונה? הלא אורקנוס ואריסטובולוס אשר נחלקו ויבגדו איש באחיו, המה הביאו רומנים על ירושלם. ו ומי הביא אנטוניאוס וסוסיאוס שרי רומנים על ירושלם, הלא אירודיס בהלחמו עם בני החשמונים. ו מי קרא קיסר למלך עליכם, הלא אתם ולא אחר. 200

ועתה למה מרדתם? אמנם פלורוס הרומי שר הצבא לחץ אתכם, נאה היה להביאו במשפט לפני קיסר ולא למרוד ולעשות מלחמה. ו הלא מרדתם בנירוס קיסר על אשר הרע לכם; ועתה למה מרדתם בבספסינוס

184. על כן נלכד וכו' — הוסיף המחבר, על-סמך דברי הימים ב' כ"ה כ"ג. נלכד כשועל — אחת ההשוואות שהמחבר אוהב להשתמש בהן.

186. כי כל הרעה וכו' — הוסיף המחבר.

188. כי הגוים וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 329).

190. וגם בגלותנו וכו' — *captivitas nostra gentilibus infudit nostrae religionis consortium* (גלותנו העניקה לגוים שותפות עם דתנו). מעניין לציין, שהמחבר חוזר על רעיון זה שבמקורו ואף מפתח אותו.

192. ועתה הננו יושבים וכו' — *seditio nostra etiam Iudaeis ademit religionis gratiam* (המרד שלנו גטל אף מן היהודים את חסד הדת).

196. מי עשה לנו וכו' — הוסיף המחבר.

197. ומי הביא וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 329—330). ומי הביא אנטוניאוס וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 330) *quis Sossium [introduxit] nisi Herodes? Quis Antonium nisi Sossius* (מי הביא את סוסיאוס אם לא הורדוס ומי את אנטוניאוס אם לא סוסיאוס?).

200. מי קרא קיסר וכו' — *quis Caesarem sibi regem imploravit nisi vos*.

202. פלורוס — *Florus*. הרומי שר הצבא — הוסיף המחבר.

203. הלא מרדתם בנירוס קיסר על אשר הרע לכם — *sprevistis Neronem* (אתם בוזתם לגירון).

205 אשר הוא איש רחמים ולא עשה לכם עד כאן כלום רע. ו נאה לכם להשלים עמו ולשאת עולו כי אתם ידעתם גבורתו וחמלתו. ו כי למי היה נאה להרע כי אם לי על כל הרעה אשר עשיתי לו. ו כי מי הריק חרב ו חניתו יותר ממני, כי אני התגרתי בם מלחמה תחילה ואשחית מהם רבים, כי לא עשיתי כל זאת מחפץ נפשי. כי גם אני ידעתי כי לא היה נאה לי להלחם עמו, אך בראותי כי נועצתם כולכם יחד להלחם בהם ותשלחו אותי למלחמה ונלחמתי בכל לבבי. ו ואתם ידעתם איך נלחמתי בעד העיר יודפת, הלא בכל מאדי התחזקתי לעמוד במלחמתי בעד עמי ובעד העיר עד אשר כיסוני אבני הקלע והחיצים והקיפני האש — ואני בעודיני מתאמץ. ו ועתה הנני בידם ולא גמלוני כרעה אשר עשיתי להם כי אם טובה. ו ופעמים הרבה ביקשתי להמלט אליכם טרם ילכדוני רומנים ולא יכולתי. ו ועתה אודה את יי אשר לא ניהגני להיות עמכם ברעה אשר אתם עושים כיום הזה אשר הרגתם צדיקים ותשפכו דם נקיים וטהורים וחסידיים בתוך היכל יי: כי אם הייתי עמכם, או היה גורלי ברעתכם, או הייתי מת בחרבכם, אז יימרץ לבב אמי בנהי ואבל וגם תקוותי הייתי מאביד. 220

ועתה מה תקוון? את האותות או את המופתים אשר נעשו בימי אבותינו? אינם, כי רבה רשעתנו ואין צדקה. ו בזאת תדעו כי אין יי בקרבנו, כי מלפני המלחמות האלה כמעט חרבו מי השילוח, ועתה בהעשות המלחמות ויקהלו כל הגויים עלינו, הנה מי השילוח שוטפים כנחל להיות מחיה

205. איש רחמים — *benignus*. המליצה 'איש רחמים' חוזרת ביוסיפון והיא בפרק כח, 24 תרגום של *pious* הלאטיני, ועיין בהערה שם, וכן לעיל, בהערה לשורה 94. ולא עשה לכם עד כאן כלום רע — דברי המחבר.

206. גבורתו — *virtus*. וחמלתו — *pietas*. ועיין גם בהערה לשורה 205. כי למי היה נאה להרע כי אם לי — *cui enim infestior esse quam mihi debuit*.

209. לא עשיתי כל זאת מחפץ נפשי — *bellorum quidem initia non probabam* (לא הסכמתי להתחלת המלחמה). בהמשך מרחיב ומעבד המחבר את דברי מקורו.

213. עד אשר כיסוני וכו' — *testantur hoc Iotapatae urbis quae bellantem adhuc texerunt favillae* (על כך מעידים אפרות יודפת אשר כיסוני בעודני נלחם).

214. ועתה הנני בידם וכו' — הוסיף המחבר.

215. פעמים הרבה וכו' — *quaesisse veniendi ad vos effugia sed deprehensum* (ביקשתי להמלט אליכם אך עוכבתי).

216. ועתה אודה את יי — *gratias tamen deo*.

217. אשר הרגתם וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

219. אז יימרץ וכו' — *certe ne sanctissimam matrem pro me dilacerari viderem* (בוודאי לא הייתי רואה את אמי הקדושה מעונה בגללי).

221. ועתה מה תקוון וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 331) *quid ergo adhuc expectatis? an signa maiorum*

222. אינם וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 331).

223. מלפני המלחמות האלה וכו' — כן במקור. *Siloa* — מי השילוח.

225 ועזרה לצרינו. ועתה אל תתמהו מדבריי באמרי לכם כי אין יי בקרבינו ; שאלו נא וראו ודעו מי האיש אשר יראה בביתו בכל יום ריב ומדון וקנאה ותחרות וכעס, ולא יברח ויסור מתוך ביתו למען ימצא מנוח. ועתה יי אלהינו אשר היה בקרבינו בשומרנו תורתו ומצותיו, וכאשר זנחנו תורתו ונטמא היכלו ונשפוך בקרב ביתו דם צדיקים ונתן היכלו משטח חללים 230 ונרבה לעשות כל תועבות, על כן סר מעלינו. כי לא ישכון שם כבודו במקום טומאה ונידה כי אם במקום קדוש. וואנחנו חיללנו מקדשו וטימאינו את היכלו ואיך יהיה כבודו עמנו? והלא הוא אמר לנו במדבר על קרח ודתן ואבירם: הבדלו מתוך העדה הזאת, כי לא חפץ להתחבר טוב עם רע ולא צדיק עם רשע בבני אדם. והוא אלהים אמת, ואיך ישכון 235 שם כבודו בקרב עדת חטאים ורוצחים?

ועתה מה לי להאריך דברים כי אראה כי קרב יום אידינו ומפולת חומת העיר ושריפת ההיכל. ואתם מקשים לבבכם כברזל כי תראו אובדן עמנו וחורבן קרית משושנו ואין תקווה. ואתם תוסיפו סרה כי אין לכם חמלה כי כן יחשב כי אתם בידכם תהרסון ההיכל כי מידכם כל הרעה הזאת כי תגרו את השריפה על בניין היכל יי אשר בנו המלכים היקרים והנביאים 240 הקדושים לשם יי ואתם בידכם תשחיתו אותו.

מי יתן והיה לבבכם כצורים כי הצורים יחצבון מן המים וגם אבני הקלע

225. אין יי בקרבינו — recessit a Iudaeis divina gratia (חסד האל עזב את היהודים).

226. שאלו נא וכו' — כך במקור.

227. יברח ויסור מתוך ביתו — domum suam deserit (יעזב את ביתו).

ועתה יי אלהינו וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 331). המחבר מעבד את המקור.

230. כי לא ישכון וכו' — הוסיף המחבר.

232. הלא הוא אמר וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 332).

233. הבדלו מתוך העדה זאת — במדבר ט"ז כ"א. לפסוק זה רומז גם המקור.

234. והוא אלהים אמת וכו' — הוסיף המחבר.

236. ועתה מה לי להאריך דברים — sed quid ego diutius sermonibus immoror.

237. ואתם מקשים לבבכם כברזל — o... ferro rigidiores (הוי אתם קשים מברזל).

240. אשר בנו וכו' — prophetarum opera vestris manibus eviscerantur (מעשי הנביאים נהרסים במו ידיכם).

242. מי יתן וכו' — rupium, si sentirent, rigor resolveretur. certe et insensibilia plerumque in maximis rerum acerbitatibus sensus speciem mentiuntur ut scopuli tremant et ma-dente sanguine guttae fluant. vos autem immobiles perseveratis היה להם רגש. אכן בתלאות גדולות גם הדוממים פעמים הרבה מעמידים פנים כאילו היה להם רגש: הסלעים רועדים וזורמות טיפות של דם — אך אתם נשארים בלתי-מזועזעים). המקור רומז כאן לאור תות המבשרים רעות הנוהגים להופיע בחפצים דוממים בשעת תלאות, והמחבר שינה את תוכן הדברים; בייחוד לא הבין את האות של טפטוף טיפות דם, המבשר רעות, וכתב 'וגם אבני הקלע אוכלו מרוב הדם'. הצורים יחצבון מן הים — במקור 'הסלעים רועדים' (עיין ההערה הקודמת). המחבר גזר במשל המים החוצבים את הסלעים, משל המופיע פעמים רבות בספרות הלאטינית

אוכלו מרוב הדם, ולבבכם לא יכנע ולא ירך ליראת יי. ו כי אם תוסיפו להרע, ואם אין לכם חמלה על היכל יי, חמלו על בניכם ובנותיכם ונשיכם 245 וטפכם פן ילכו בשבי.

ואף כי הנני בתוך מחנה רומנים, הלא בקרבכם ועמכם אני כי אשתי יקרתי ממשפחת גדולים וטובים היא עמכם וגם אמי הקדושה עמכם היא. ו ועתה אם לא יאמנו בעיניכם דבריי פן תאמרו כי במרמה אקרא באזניכם את הדברים האלה, והיה אם תשמעון ולא יצדקו דבריי, והמתם 250 את אמי הקדושה ואת אשתי יקרתי חמדת נפשי המיתו וגם את נפשי לא תחיון ויהי דמם לכם לערבון.

ויהי כשמוע העם את דברי יוסף וימשוך לב מקצת העם ויבכו נוכח יוסף כי נטה ליבם אל דבריו וגם יוסף דיבר לעם את דבריו בבכי ונהי וברוב דמעות ובקול מר.

[ע.ט. מעשה בבחור המקדוני]

1 בעת ההיא צוה טיטוס וישלחו את כל-אסירי היהודים אשר היו במחנהו לצאת חופשים וגם את העבדים אשר קנו רומנים מן השביה שלחו, כי נכמרו רחמי טיטוס כשומעו את דברי יוסף. ו ומן האסירים אשר שלח טיטוס באו העיר ולא מנע אותם.

5 ויתאוו רוב העם לצאת אל טיטוס לעשות שלום, עד אשר עמדו שרי

A. Otto, Die Sprichwörter der Römer, Leipzig 1890 (Nach-עין Olms, 1965), p. 156-7 druck:

244. ואם אין לכם חמלה וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 332).

246. ואף כי הנני וכו' — הג' ה' 16 (עמ' 333). כי אשתי וכו' — Sanctissima mihi mater et cara uxor haut ignobile genus et quondam domus clara (אמי הקדושה לי ביותר ואשתי היקרה ממשפחה אצילה ובית שהיה פעם מפורסם).

248. ועתה אם לא יאמנו וכו' — occidite eos et accipite insuper mercedem meum sanguinem. libenter hanc solvo mercedem vestrae salutis, si post me sapere potestis (הירגו אותם, ונוסף על כך קבלו כשכר את דמי. בחפץ אשלם שכר זה למען ישועתכם, אם תוכלו להיות נבונים אחרי מותי).

252. ויהי כשמוע העם וכו' — הג' ה' 17. ויבכו נוכח יוסף כי נטה ליבם אל דבריו — הוסיף המחבר.

1. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 17.

2. וגם את העבדים וכו' — אין במקור; שם נאמר רק שאלה שעברו לרומיים מכרו את כל רכושם (venditis quae possidebant). נראה שדברי המחבר מקורם בהזכרת מכירת הרכוש, מכאן הוא מדבר על "העבדים אשר קנו רומנים". כי נכמרו וכו' — לפי המקור שיחרר טיטוס את האנשים, כדי לעודד את אנשי ירושלים שימסרו את עצמם לרומיים.

3. ומן האסירים וכו' — כך מסיק המחבר מדברי המקור, בו נאמר שטיטוס נתן לכל אחד מן האסירים ללכת לאן שהוא חפץ (quos Titus quo quisque cupiebat direxit).

5. ויתאוו רוב העם וכו' — הג' ה' 17. רוב העם — כך אינו כתוב במקור.

הפריצים שמעון ויוחנן ויפקידו אנשים על השערים ויצום לאמר: כל אדם אשר ישם פניו לצאת מן השער ללכת אל טיטוס, תהרגוהו. ו ותחזק משמרת הפריצים על העם לבלתי תת אותם לצאת אל רומנים, וכל אדם אשר היו לוכדים אותו יוצא מן העיר ללכת אל רומנים, היו 10 מכים אותו בחרב וביתו היה לבז. ו ותסגר ירושלם מסביב אין יוצא ואין בא.

והרעב כבד בירושלם ויהיו הפריצים מחפשים את הבתים והחדרים למצוא אוכל למחייתם. ו והיה כי ימנע אותם אדם והוכה ומת. ו ותכלה המחיה מן העיר כי כילו הפריצים את מחיית העם עד אשר היו מלקטים 15 הדומן מן האשפות לאכול, ובחפשמ כה וכה יפלו וימותו מן הרעב. ו ואשר היה מוצא עשב או דשא או ירק או עכבר או נחש או כל דבר, היו אוכלים לחיות את נפשם כי חזק עליהם הרעב. ו ואשר היה לו חטים, ירא לטחון או לאפות פן יודע לפריצים ויקחו אותם; אך היו אוכלים החטים בסתר. ו ובבתים אשר היה אוכל, היו אנשי הבית מחטפים את 20 האוכל זה מזה: האב יחטוף מיד הבן והבן מיד האב והאם מיד בנה והבן מפי אמו. ו והיוצא מחוץ לעיר ללקט עשב למחייתו, היו מוצאים אותו כתים ומת, עד אשר אכל העם את כל רמש הארץ, מעכבר ועד שממית ועד נחש וחולד וצב וחתול וכלב. ו ותרב המחלה בעם וימותו מאין קובר. ו ואם תמצא נבלת סוס או כל בהמה בתוך העיר, ילחמו עליה 25 רבים עד אשר יפלו רוב חללים בהלחמם עליה.

6. ויפקידו אנשים על השערים — כך סבר המחבר.
10. וביתו היה לבז וכו' — הוסיף המחבר.
12. והרעב כבד בירושלם וכו' — הג' ה' 18, 1.
16. עשב — herba. או דשא וכו' — הוסיף המחבר. היו אוכלים וכו' — הג' ה' 18, 1.
17. חטים — triticum.
18. ירא לטחון וכו' — in occultis abditi incoctum mandebant triticum (בסתר אכלו את החטים הבלתי־מבושלות).
19. ובבתים וכו' — הג' ה' 18, 2.
20. האב יחטוף וכו' — rapiabant filii parentibus, parentes filijs (הבנים חטפו מידי ההורים וההורים מידי הבנים).
21. והיוצא מחוץ לעיר וכו' — egrediebantur urbem, ut herbas vellerent... quos invenientes — Romani necabant.
22. כל רמש הארץ — lacertae virides ceteraque serpentini generis cocta (לטאות ירוקות ושאר התבשילים מרמש הארץ). מעכבר וכו' — הוסיף המחבר.
23. ותרב המחלה וכו' — הג' ה' 18, 2 (עמ' 336).
24. ואם תמצא וכו' — nam equorum cadavera si forte repperissent inter se trahentes proelio gravi decernebant (כי אם מצאו במקרה נבלת סוס חטפו אותה זה מזה והכריעו על־ידי מלחמה קשה). נראה שבכתב־ידו הלאטיני של המחבר היה כתוב, כמו בכמה כתבי־יד שהגיעו לידינו, במקום decernebant (הכריעו) — decertabant (נלחמו).

ויהי בצאת האנשים מן העיר עם טפם ונשיהם למצוא עשב למחייתם ומצאום רומנים ושחטו את הילדים כי אמרו: אלה הקטנים לקץ ימים יגדלו ונשאו גם הם כלי המלחמה ונלחמו בנו כאבותם, על כן שחטו אותם. וימנעו רומנים את דלת העם לצאת מן העיר. ויהי כאשר נלאו למנוע ולא יכלו כי רבו לצאת מפני הרעב, והחלו רומנים להכות בהם ולתלותם על העצים נוכח השער, ויעשו רומנים כן בכל יום. ויהי מספר הנתלים על העצים בכל יום חמש מאות נפש. וגם שמעון ויוחנן עושים כן לכל אשר ימצאו מגדודיהם או מן השועים כי יבקש לצאת אל מחנה רומנים ויתפשוהו גם הם והכוהו ויתלו אותו על העץ ממעל לחומה נוכח מחנה רומנים עד אשר ריחמו רומנים על העם. ויצו טיטוס לבלתי תלות עוד יהודי על עץ כי נכמרו רחמיו.

ועל כל זאת לא חדל טיטוס להתחנן אליהם לאמר: שמעו נא אלי וחייתם וחמלתם על עמכם, למה תשחיתום ברעב ובצמא במצור ובמצוק? והיה כשומעם דברי טיטוס, יתגברו לעשות רעה ולחזק לבם להיות אכזרים על העם ומחרפים את טיטוס להכעיסו למען אשר לא יוסיף לדבר אל העם כדברים האלה עוד כי אמרו: טוב לנו למות בחרב וברעב ובאש חופשים על מקדש יי ועל היכלו ולא נישא עול רומנים כי מה יתרון לנו לחיות מעט ימים ולראות אבידת היכל יי. הלא טוב לנו למות בזאת הצרה וללכת לאור הגדול ולמנוחת גן עדן.

26. ויהי בצאת האנשים וכו' — עיבוד חופשי של המקור.

27. ושחטו את הילדים וכו' — דברי המחבר; לפי המקור לקחו הרומיים את הצעירים בשבי.

29. וימנעו רומנים וכו' — הג' ה' 18, 3.

30. להכות בהם וכו' — *verberantes prius, adfigentes quoque patibulo crucis* (קודם הילקו אותם ואחר כך תלו אותם על צלב).

31. נוכח השער — *ante urbem* (נוכח-העיר). ויהי מספר וכו' — הג' ה' 18, 3.

35. עד אשר ריחמו רומנים על העם — *miserebantur Romani*. ויצו טיטוס וכו' — כך לא כתוב במפורש במקור.

37. ועל כל זאת וכו' — הג' ה' 18, 3 (עמ' 338).

38. וחמלתם על עמכם וכו' — הוסיף המחבר.

39. והיה כשומעם וכו' — הג' ה' 18, 3 (עמ' 338).

40. למען אשר לא וכו' — הוסיף המחבר.

41. טוב לנו למות וכו' — *malle se liberos mori quam servos vivere. devovisse animam suam templo. immortalitatem futuram, si, cum templo exusti, aris et foris patriis inmorentur. nihil egisse Titum, eripuisse parva, dedisse plura. pro templo sibi paratam* (טוב לנו למות חופשיים מלחיות כעבדים. הקדשנו את נשמתנו למקדש, ואם נשרף יחד עם הבית ונמות בעד המולדת, נחיה חיי עולם. טיטוס לא השיג מאומה, קטנות נטל מאתנו אך רבות נתן לנו. תחת בית-המקדש יהיה לנו גן-עדן ושמה יעברו אלה אשר נלחמו למען בית-המקדש).

44. וללכת לאור הגדול — על מליצה זו, החזרת ונשנית ביוסיפון, עיין הערה לפרק סה, 26.

45 ויהי כראות טיטוס כן ויצו להגיש את האיל אל החומה לנגחה ולהרסה ולהציל את הנתפשים ביד שמעון ויוחנן להמיתם.

ויהי כהגישם את האיל אל החומה ושם היה גיבור אחד ובחור טוב עם טיטוס ושמו כומאגיני בן אנטיוכוס המקדוני ויבא לעזרת רומנים, והוא היה קל ברגליו וגיבור מלחמה, אך היה חסר דעת. ו ויען ויאמר אל 50 טיטוס: תמהתי מהמון מחניך אשר הם גברו לכבוש את כל הארץ ואת כל הגוים, למה זה יתמהמהו ולא יחישו להכות את היהודים הנצבים מחוץ לחומה? ו וישחק טיטוס ויאמר לו: כאשר באו הדברים האלה על לבבך, למה זה תתמהמה? לך והריקות חרבך עליהם!

ויתעורר הבחור ויקרא לכל אנשיו המקדונים ויתגר ביהודים למלחמה 55 בחצים ובמזרקים. ו ויעוזו היהודים על המקדונים ויכו בהם היהודים אשר מחוץ לחומה וגם העומדים מעל לחומה וירבו להכות במקדונים עד אשר נפלו חללים רבים. ו והבחור נמלט כי היה קל ברגליו וישב ויבא אל טיטוס, והוא היה מזרע אלכסנדרוס הגדול.

על כן אמר יוסף מי אשר יחפוץ להיות כאלכסנדרוס, נאה להיות גיבור 60 כמוהו, אז ילחם בעם עז. ו כי אלכסנדרוס נלחם בעיר אחת ויבא הוא לבדו לילה ויסמוך סולם אל קיר העיר וירד אל תוך העיר ויך את יושביה

45. ויהי כראות טיטוס וכו' — הג' 18, 3 (עמ' 338) : quo commotior Titus ut eos saltim eripe- ret qui inviti adtinebantur, admoveri iussit machinas (דבר זה הניע את טיטוס לצוות להק- ריב את מכונות המצור כדי להציל את אלה אשר נגד רצונם הוחזקו בעיר).

47. ושם היה גיבור אחד וכו' — הג' ה' 19. ובחור — iuvenis.

48. כומאגיני בן אנטיוכוס — Antiochi Commageni filius (בן אנטיוכוס מלך קומאגיני). המקדוני — אמנם קומאגיני היא באסיה, אך גדוד חייליו של בן-המלך הזה נקרא "מקדונים", ומכאן טעות המחבר. והוא היה וכו' — impiger sane iuvenis et manu promptus sed consilio parum providus (הוא היה אמנם בחור זריז ואיש מלחמה, אך חסר עצה).

49. ויען ויאמר וכו' — המחבר מרחיב ומעבד את דברי המקור.

52. וישחק טיטוס וכו' — risit Titus et ait: 'commune est opus' (וישחק טיטוס ויאמר: בבקשה!).

54. ויתעורר הבחור וכו' — הג' ה' 19 (עמ' 338-9). המקדונים — Machedones, ע' הערה לשורה 48.

55. בחצים ובמזרקים — spicula.

57. קל ברגליו — iuventa alacris (מהיר בגלל נעוריו).

58. והוא היה מזרע אלכסנדרוס הגדול — סבר המחבר על סמך מקורו המדבר על גדוד המקדונים אשר היה עם בן המלך, ועל-סמך דברי מקורו המשווה את הבחור עם אלכסנדרוס. ועיין הערה לשורה 59.

59. על כן אמר יוסף — בספרו, בהגסיפוס ה' 19 (עמ' 339-340).

מי אשר יחפוץ וכו' — itaque conatu inrito cessere superioribus, docti etiam viris Ma- chedonibus, si vellent vincere, et alacritatem Alexandri ad proeliandum esse necessariam et vincendi eventum (הם נסו בלי הצלחה מפני אלה שעמדו למעלה, ולמדו בזה שלאנשי מקדון, אם רצונם לנצח, נחוצה גם זריזות המלחמה של אלכסנדרוס וגם מזלו בתוצאות המלחמה).

60. כי אלכסנדרוס וכו' — כן במקור.

61. לילה — הוסיף המחבר.

לבדו כל הלילה. ו ויהי בבקר וישמע מחנהו ויאמרו: מה הקול? ויאמרו אליהם כי המלך בתוך העיר. ו וירוצו ויגדעו את בריחי העיר ויצילו את מלכם. ו ודוד מלכנו הגדיל לעשות חיל וגבורה כי אלכסנדרוס נלחם בתוך העיר, ודוד נלחם בקרב מחנה רפאים. ו וכשמוע אבישי כי דוד נלחם בנפילים, אז חש לרוץ לעזרת דוד וימצאהו לבדו נלחם ומכה במחנה הנפילים. ו ויבא אחד מן הנפילים ויסוב מאחורי דוד להכותו. ויהי כהרימו ידו להכותו בחרב, וירץ אבישי ויקדם את המכה במגיננו. ויסב דוד את פניו ויך את הנפיל וימת. ו על כן ידענו כי אלכסנדרוס הצילוהו עוונות העיר למען תנתן העיר בידו—ודוד הצילו רוח הקודש. ו על כן ידע בן המקדוני כי לא מרפיון ידיים חדלו רומנים להלחם ביהודים בעת ההיא כי מחכמה.

[פ. מצור על ירושלים]

1 אחר הדברים האלה ויחלק טיטוס את מחניהו לארבעת מחנות, ויציגם סביב לחומה, ויערוך ארבעת אילים לנגח החומה מסביב. ויערכו את האיל האחד מפאת אנטוניאה, ויהי אורך האיל שלשים אמה.

62. כל הלילה — הוסיף המחבר. ויהי בבוקר — הוסיף המחבר. וישמע מחנהו וכו' — התיאור החי הוא פרייטטו של המחבר.

63. וירוצו וכו' — *ingressi sunt Machedones prorupta porta* (אנשי מקדון נכנסו לאחר שפרצו את השער).

64. ודוד מלכנו — *noster quoque David* (וגם דוד שלנו). הגדיל לעשות וכו' — הוסיף המחבר על דברי המקור, אשר אין לו כוונה להעלות את דוד מעל לאלכסנדרוס.

65. ודוד נלחם בקרב מחנה רפאים — *cum pugnaret adversus gigantes* (כשהוא נלחם ברפאים). על העניין עיין גם בשמואל ב', כ"א ט"ו—י"ז. בדברו על מחנה רפאים מסתמך המחבר על דברי הגסיפוס; לפי שמואל ב' היתה המלחמה בפלישתים, ורק הנלחם עם דוד היה 'בילידי הרפה'. אבישי — בהגסיפוס: *Abessa*.

66. בנפילים — *adversus gigantes* (ועיין הערה לשורה 65). נראה שהמחבר, בתרגמו כך, אינו מתחשב בדברי שמואל ב'. וימצאהו וכו' — משלים המחבר על סמך המסופר קודם על אלכסנדרוס, אשר היכה את יושבי העיר לבדו כל הלילה (שורה 65).

67. אחד מן הנפילים — עיין הערות לשורה 66. ויסוב מאחורי דוד וכו' — *a tergo percussorem* — *habebat, sed librantem ictus suos comes regis Abessa praevenit* (המתקיף היה מאחוריו, אך אבישי, מלווה המלך, הקדימו כשעמד להכות את המלך).

69. ויך את הנפיל וימת — שמואל ב', כ"א י"ז: ויך את הפלשתי וימתהו. על כן ידענו וכו' — במקור: *verum Alexandrum eventus servavit, prophetam gratia* (אך את אלכסנדרוס הציל מזלו, את הנביא חסדאל).

70. על כן ידע וכו' — הג' ה' 20, 1. בן המקדוני — במקור *Antiochi regis Commageni filius* (בן אנטיוכוס מלך קומאגיני). עיין הערה בשורה 48.

71. מרפיון ידיים — *formido* (פחד).

72. מחכמה — *cautio* (זהירות).

1. אחר הדברים האלה וכו' — הג' ה' 20, 1.

ויהי בלילה ההוא ויצא יוחנן שר הפריצים עם גדודיו ויחפור את העפר
5 מתחת אופני עגלת האיל וישימו תחת האופנים לוחות ויטיחום זפת
ונפט וגופרית וישלחו את האש. וישומרי האיל לא ידעו, כי הם שוכבים,
ותלהט האש את רגלי האיל ויפול על העומדים שם וימותו. וויבהלו
מחנה כתים ויאמרו: לא נוכל עוד להלחם בעיר הזאת, כי שרפו כל כלי
המשחיתים ויתעתעו בהם שרי הפריצים על הדברים האלה. ויחר
10 לטיטוס מאד ויצו וינהגו לשם את שלושת האילים הנותרים ויערכום
אל קיר החומה.

ויהי בעשותם כן ויקנאו ארבעה מבחורי היהודים וימלאו קנאה על היכל
יי ויאמרו איש אל רעהו: הבה ונתנדבה לשם יי אלהינו ועשינו לנו שם
כיום הזה. ואלה שמותם: תפתיוס הגלילי ומגסארוס ויובמנוס ואיראס.
15 ויחגרו כלי מלחמתם ויצאו על מחנה רומנים אשר היו עומדים עם שלשת
אילי הברזל המשחיתים. וימלא לב ארבעת הבחורים קנאה וכעס וחימה
וזעם וילכו בלא פחד ובלא יראה על מחנה רומנים כאשר יבא האדם בתוך
שפחותיו באין חרדה, ויכו את אשר היו סביבות האילים ואת יתר העם
הבריוח. ויטיחו את עצי האילים בטיחת השריפה ויציתו את האש באילים
20 ויתאמצו בחוזק מעמד עד אשר נשרפו האילים ויפלו לארץ. ורומנים
יורים עליהם מרחוק חצים וכלי משחית כמטר לרוב, כי יריאים היו לגשת

3. אנטוניאה — Antonia. ויהי אורך האיל שלשים אמה — המחבר טעה בהבנת מקורו, בו כתוב
שגובה הסוללה היה שלושים אמה (triginta cubitorum).

4. ויהי בלילה ההוא — הוסיף המחבר. ויחפור את העפר וכו' — לפי המקור חפר יוחנן שר
הפריצים מנהרה.

5. מתחת אופני עגלת האיל — דברי המחבר. וישימו תחת האופנים לוחות — tabulae (לוחות)
אותם שמו היהודים בחלק העליון של המנהרות (superiora cuniculorum). ויטיחום זפת ונפט
וגופרית — במקור: הם טיחו את העץ בגופרית וזפת (sulphure et pice.. inlita erat materies).

6. כי הם שוכבים — הוסיף המחבר.

7. את רגלי האיל — דברי המחבר. על העומדים שם וימותו — הוסיף המחבר.

8. ויאמרו וכו' — הוסיף המחבר.

9. ויתעתעו בהם שרי הפריצים על הדברים האלה — insultabant Iudaei. והמובן, כנראה,
שהיהודים פגעו ברומיים, אך אפשר גם לפרש לפי שפירש המחבר. ויחר לטיטוס וכו' — כן סבר
המחבר.

12. ויהי בעשותם כן וכו' — הג' ה' 20, 2. וימלאו קנאה וכו' — הוסיף המחבר מתוך הערכתו של
התנדבות הגיבורים הללו.

14. תפתיוס הגלילי ומגסארוס — Tepthaeus de Galilaea et Megassaros. ויובמנוס ואיראס —
במקור איש אחד: Adiabenus et Agiras, כלומר איש Adiabene וכינויו חגירא (חיגר, ועיין מלח',
ה' 474), אולם המחבר היה יכול להבין את דברי מקורו כאילו מדובר בשני אנשים. השם הראשון
Adiabenus נמצא בכתב-יד אחד בצורה ac habens, ומתקבל שבכתב-היד הלאטיני של המחבר
היה כתוב שיבוש שהתפתח משיבוש קודם ac Iabenus. השם השני Agiras נמצא בכתב-יד של
הגסיפוס בשיבושים שונים, וייתכן שבכתב-ידו הלאטיני של המחבר היה כתוב Airias.

15. ויחגרו כלי מלחמתם וכו' — המחבר מעבד את דברי מקורו.

אליהם, והמה לא זעו ולא סרו ממקום מעמדם עד אשר כילו לשרוף את האילים. ו וירץ טיטוס וכל מחנהו להציל את האילים מן האש ולא יכולו, כי יצאו עליהם שמעון ויוחנן ויתר הגיבורים, ויריעו לקראתם ויבריחם 25 מגשת אל האילים, וארבעת הבחורים לא מתו. ו ושם נפלו מגיבורי טיטוס הרבה מאד.

אז נקהלו מחנה רומנים כי היהודים באים בתוך מחניהם וירחיקום מעל העיר. ותוודע גבורת היהודים ביום ההוא מאד כי לא יכלו רומנים עוד להתייצב מול היהודים בחרב כי מרחוק יורו בחצים. 30 ויהי כראות טיטוס כי ברח כל מחנהו ויצעק ויאמר אל עמו: כלימה לכם רומנים וחרפה כהיום הזה לנוס מפני היהודים אשר לכדנו את ארצם ונפרוץ את חומותם ואין להם כי אם כלי מלחמה ונשארו מתי מספר ואנחנו הרבה ומכל הגוים עמנו. ו ועתה אם הם מתנדבים למות על ארצם ועל מקדש אלהיהם, למה זה לא תתנדבו גם אתם לעשות לכם שם 35 וגבורה?

ויהי ביום ההוא וישובו היהודים אל העיר ונקהלו מכל הגוים המון רב

17. בלא פחד ובלא יראה — non trepidaverunt, non retractarunt (לא רעדו ולא נסוגו). כאשר יבא האדם בתוך שפחותיו באין חרדה — tamquam familiarium suorum consortiis inmorati (כאילו היו שוהים בחבורת ידידיהם). המחבר הבין את המלה familiares (ידידים) כאילו מובנה "בני ביתם".

18. ויכו את אשר היו וכו' — הוסיף המחבר.

19. ויציתו את האש וכו' — הג' ה' 20, 2.

20. ויפלו לארץ — הוסיף המחבר.

21. מרחוק — הוסיף המחבר. חצים וכלי משחית — pila, sagittae, spicula. כמטר לרוב — דברי המחבר. כי יראים היו לגשת אליהם — הוסיף המחבר.

25. וארבעת הבחורים לא מתו — כך סבר המחבר. ושם נפלו מגיבורי טיטוס הרבה מאד — הוסיף המחבר.

27. אז נקהלו וכו' — הג' ה' 20, 2 בעיבוד חופשי מאוד. כי היהודים באים בתוך מחניהם — ipsas Romanorum incessebant custodias. וירחיקום מעל העיר — במקור נאמר, שלולא אזורו הרומיים כוח, היו כובשי הערים עצמם עוזבים את מבצריהם הם (expugnatores ipsi urbium propriis). בגלל הצורה הדקדוקית של המלה cesserant טעה המחבר וחשב שבמקורו מדובר על נסיגה ממש. (cesserant munitionibus).

29. בחצים — catapeltis et velocioris generis iaculis (בקאטאפולטים ובנשק מושלך קל יותר).

30. ויהי כראות טיטוס וכו' — הג' ה' 20, 3. כלימה — opprobrium.

32. ואין להם וכו' — diffidentes Judaeos munitionibus sola niti temeritate; starent tan-tummodo Romani, victoriam non defuturam (היהודים אינם מאמינים במבצריהם וסומכים רק על ההעזה. רק עימדו אתם הרומיים והניצחון בוא יבוא). המחבר לא דייק כנראה בקריאת מקורו.

33. ומכל הגוים עמנו — הוסיף המחבר.

ועתה אם הם מתנדבים וכו' — במקור מסופר, בהמשך הסיפור, שהיהודים היו מוכנים למות (ad mortem parati).

36. ויהי ביום ההוא וכו' — הג' ה' 21, 1.

לעזרת רומנים. ו ויוועץ טיטוס עם עמו וכל הגוים הנוספים עליהם לאמר: הבה ונצור את העיר בלא מלחמה כי כלתה מחייתם, אולי יכלה אותם הרעב. ו ויסגור את מוצאי העיר כי ירא פן יצאו עליהם פתאום, ויצורו את העיר, ויסגרו את הדרכים מסביב ויפקידו שומרים מסביב ליום ולילה. 40

ויחזק הרעב ביושבי ירושלם ובאנשי המלחמה מאד, כי לולי הרעב לא היתה העיר נלכדת: כי רבים היו הולכים לקבור את המתים ונופלים החיים על המתים וימותו ואין קובר כי אין מקום לקוברים ולנקברים. ו ורבים היו משליכים את המתים אל הבורות ונופלים גם הם עמם וימותו. ורבים בעודם חיים ילכו ויעשו להם קברות וישכבו בהם יום או יומים וימותו שם, כי אין קובר ואין עוד בוכה, כי חדלה הבכיה ותכל הדמעה ודממו הקולות מפני כובד הרעב. ו ונתמלאו כל רחובות העיר מתים בבית ובחוץ ואין אוסף ואין קובר ואין בוכה ואין מחריד. ורבו דברי הרעב עד אשר נלאו לספר. 45

וכראות טיטוס את פגרי המתים אשר מתו ברעב, מושלכים אל נחל קדרון לאין מספר כדומן, ויבהל מאד ויפרוש כפיו השמים ויען ויאמר: אלהי השמים, נקיני נא מן האשמה הזאת, כי לא חפצתי לעשותה, כי שלום ביקשתי וימאנו שרי הפריצים והם עשו לעם את כל הרעה הזאת. 50

- ונקהלו מכל הגוים המון רב לעזרת רומנים — דברי המחבר.
 37. וכל הגוים הנוספים עליהם — הוסיף המחבר ועיין לעיל, הערה לשורה 33.
 39. ויסגור את מוצאי העיר וכו' — הג' ה' 21, 2.
 42. ויחזק הרעב וכו' — הג' ה' 21, 3.
 כי לולי הרעב לא היתה העיר נלכדת — דעתו של המחבר.
 43. כי רבים וכו' — כך במקור (הג' ה' 21, 3, עמ' 344).
 44. כי אין מקום לקוברים ולנקברים — הג' ה' 21, 3 (עמ' 345): *deerat iam terra tumulis* (לא היה כבר מקום לקברים).
 45. אל הבורות — *de muro defunctorum reliquias in profunda praecipitia deiciebant* (הם השליכו את פגרי המתים מן החומה למעמקי תהום).
 46. ורבים בעודם חיים וכו' — כך במקור. יום או יומים — פרט זה הוסיף המחבר.
 47. ואין עוד בוכה וכו' — הג' ה' 21, 3 (עמ' 345).
 49. ורבו דברי הרעב עד אשר נלאו לספר — המחבר עיבד רק כמה פרטים מן הקטע הארוך על הרעב שבמקורו (הג' ה' 21, 3, עמ' 344—6).
 51. וכראות טיטוס וכו' — הג' ה' 24, 4: *itaque aspiciens Titus praeruptos specus plenos cadaverum* (וכראות טיטוס את העמקים העמוקים מלאים פגרים).
 אל נחל קדרון — המחבר הניח, שהעמקים העמוקים הנזכרים במקור (עיין ההערה הקודמת) הוא עמק הנחל קדרון. על עמק זה עיין פרק נ, 64—69.
 52. ויפרוש כפיו השמים — *manus ad caelum elevans*.
 54. והם עשו לעם את כל הרעה הזאת — הוסיף המחבר.

- 1 בעת ההיא הלכו בני הבליעל ויספרו לשמעון לאמר כי הנה אמיתי הכהן הגדול אשר הביאך לעיר הזאת מבקש לצאת אל מחנה רומנים. וישלח שמעון ויתפוש את אמיתי ואת ארבעת בניו וינס האחד מבניו וילכד אמיתי עם שלשת בניו.
- 5 ויהי אמיתי מתחנן לשמעון לא על אשר יחייהו כי אם למהר להמיתו בטרם יראה במות בניו. ויחזק לב שמעון ולא הקשיב תחינתו. על כן נפל אמיתי ביד שמעון כי הוא הביאו ירושלם, ולא היה נאה לשמעון לשלמו כגמול הזה רעה תחת טובה.
- ויצו שמעון ויציגו את אמיתי על החומה נוכח רומנים ויאמר לו: למה 10 לא יצילוך רומנים מידי אשר ביקשת להמלט אליהם?
- ויתחנן אמיתי למען אשר ינשק את בניו לפני מותו ולא נתנו שמעון לנשקם. וירם אמיתי את קולו ויאמר אל בניו: בניי אנכי הבאתי את הרוצח הזה אל העיר הזאת על כן נחשבתי גם אני לרוצח כמוהו כי מידי היתה זאת לי ולכם כי מן היום ההוא היה עלי משפט מות כי הבאתי פריץ 15 בעיר יי, כי אמרתי אולי יהיה לעיר הזאת לעזרה, והוא נהפך לנו למכשול ולמוקש ולכל העיר הזאת. ואלא רב לנו רוצח אחד אשר היה בקרבנו ונוסף להביא רוצח אחר לאבדנו ולכלותנו. וגם אני לא הביאותי אל העיר הזאת מאהבתי אותו, כי כל הכהנים והעם שלחוני להביאו הנה. ועתה כל העם אשר היו חופשים, נכבשו לו לעבדים לרדות בהם כרצונו 20 הוא ויוחנן רעהו. ו על כן הביאונם אלינו להכניע את פריצי העיר, והנה הוסיפו לפרוץ פרץ על פרץ ורעה על רעה.

1. בעת ההיא וכו' — הג' ה' 21, 1.
- אמיתי — Matthias, הוא נזכר כבר באותו שם אמיתי בפרק ע"א, 63. הכהן הגדול — הוא נקרא princeps sacerdotum (כהן גדול) בהג' ד' 25, 3.
3. ואת ארבעת בניו וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 347).
5. לא על אשר יחייהו כי אם למהר להמיתו — non vitae usuram sed mortis celeritatem.
6. על כן נפל וכו' — debuerit hanc poenam civibus, debebat tamen ei Simon gratiam (הוא היה חייב עונש זה לבני ארצו, אך שמעון חייב היה לנהוג בו חסד).
9. למה לא יצילוך וכו' — liberent te, inquit, si possunt, amici tui (הוא אמר: יצילוך ידידיך, אם זה ביכולתם).
11. ויתחנן אמיתי וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 347).
15. למכשול ולמוקש — ad parricidium (להרג בני עמו).
18. כל הכהנים והעם — patria (המולדת).
19. ועתה כל העם וכו' — putavimus duobus inter se conserentibus liberam plebem futuram (חשבנו שהעם יהיה חופשי כששניים ילחמו זה בזה).
20. על כן וכו' — דברי המחבר.

אז ענה אמיתי ואמר: מה לי לדבר עוד כאדם אשר פעל צדק? ואנכי חטאתי לאלהים ולעמו ולעיר הקודש כי אנכי הביאותיך אל העיר הזאת. משפט היה לי להסקל באבנים על אשר הביאותיך לשור על עם יי. ו 25 ונאה היה להצילני מידם כי להם הריעותי ולך הטיבותי. ו לו היתה בלבי המחשבה הזאת לברוח אל מחנה רומנים יכול הייתי להמלט כי לא הייתי כושל בעיר. ו כי בטרם נביא אותך העירה, היה יוחנן למוקש לעיר הזאת, ועל כן אמרנו: הנה שמעון יהיה לנו לעזרה וגם לגרש את צרינו — והנה נהפכתה לצר; אמרנו: אולי יכלה את הרוצחים — והנה נוספתה לרוצח; 30 או להכניע את הפריצים — והנה נהפכת לפריץ; או להציל נקיים — והנה שפכת דם נקי; או להשבית כלי מלחמה — והנה הוספת מלחמה בתוך העיר. לפני בואך הנה היו פריצי העיר הורגים את האדם בסתר כי היו יראים מן העם, ועתה הנה הרגת את גיבורי העם ביד רמה לעיני הכל.

35 ומי התחזק לעזרת צרינו רומנים? הלא אתה אשר כילית את גיבורי העיר: כי כיתים הכו מעט מחוץ לעיר, ואתה הרבית להכות בקרב העיר. ו וטיטוס היה מבקש לעשות עמנו שלום כי חמל עלינו, ואתה מאסת לעשות שלום ותגרה עלינו המלחמה. ו וגם טיטוס היה מצוה את עמו ומתרה בהם לבלתי שלוח אש בהיכל יי, ואתה בידך שלחת אש

22. אז ענה אמיתי ואמר — הוסיף המחבר. מה לי לדבר עוד כאדם אשר פעל צדק? — *sed quid ego sic loquor quasi crimen excuse?* (אך מה לי לדבר כאילו אני מתנצל על פשעי?). ואנכי חטאתי לאלהים ולעמו ולעיר הקודש — הג' ה' 22, 1 (עמ' 348) *patriae reus* (אני אשם למולדתי).

24. להסקל באבנים — במקור מדובר רק על משפט-מות.
25. לו היתה בלבי וכו' — *si fugiendum putassem, consulueram mihi, non violaveram* — *patriae necessitudinem* (לו הייתי חושב על בריחה, הייתי עוזר לעצמי ולא הייתי פוגע במולדתי).
29. לצר — *hostis*. אמרנו: אולי יכלה את הרוצחים — *ingressus eras... ut prohiberes neces* (נכנסת כדי למנוע רצח).

30. או להכניע את הפריצים — *ut latrocinium repelleres* (כדי שתשים קץ למעשי פריצים).
או להציל נקיים — *ut subvenires innocenti populo* (כדי שתבוא לעזרה לעם החף מפשע).
31. והנה הוספת מלחמה בתוך העיר — *tu bellum intulisti* (אתה הבאת מלחמה).
32. לפני בואך הנה וכו' — *ante pauciores ad mortem rapiebantur, tu stragem populorum* (קודם נהרגו מעטים ועתה עשית הרג המוני).
35. אשר כילית את גיבורי העיר — *qui extinxit patriae propugnatores* (מי שכילה את מגיני המולדת).

36. כי כיתים וכו' — *hostis extra muros pacem offerebat, tu intra muros proeliabaris* (האויב מחוץ לחומות נתן יד לשלום ואתה נלחמת בתוך החומות). נראה שבכתב-היד הלאטיני של המחבר היה כתוב במקום *pacem* (שלום) *paucos* (מעטים).
37. וטיטוס היה מבקש וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 348).
39. בהיכל יי — במקור — *nostrae urbis* (עירנו). ואתה בידך שלחת אש בהיכל יי — *tu flam-* *mas in ipsa templi iaciebas fastigia* (ואתה שלחת אש בגגות ההיכל עצמו).

40 בהיכל יי. ו ביום הילחמך עם יוחנן הוא סר מעלינו ביום חג יי לבלתי
הלחם, כי אמר לנו: לכו חגו חגיכם, ואתה חיללת את חג יי בהילחמך
בקרב ההיכל ותשפוך דמי כהני יי ותכבה אש התמיד בדמם. ו והכל נחשב
לי כמו אני עשיתיו בעבור אשר הביאותיך אל העיר הזאת. ו ועתה הנה
נקמת יי תחול על שיבתי כי מידך ארדה ביגון שאולה. ו כי כל הרעה
45 אשר נעשתה בקרב העיר הזאת, מיד שנינו נעשתה: מידי, כי מרוב
איולתי אספתי אותך אל העיר הזאת — ומידך, אשר הרביתה לשפוך
דם נקי.

ועתה שמעון אודך כי תהרגני בטרם תראינה עיניי שריפת היכל יי,
וארשיעך כי תמית בניי לעיניי. ועתה מי יתן והיה כאשר לא אראה
50 שריפת היכל יי, כן לא אראה את דמי בניי לעיניי נשפכים ארצה. ו
בעבור זאת תיעבנו את יוחנן כי היה משחית זקנים ולא היה מהדר פני
שיבה, ועתה הנך מאבד זקנים ומכלה בחורים; ויוחנן בהורגו את זקני
העיר היה מנגן בנגינותיו בנבל וכינור, ואתה ברוצחך זקנים עם בחורים
ואבות עם בנים תריע בקול שופר ותרועה.

55 אחרי כן דיבר אמיתי אל עבד שמעון אשר היה תופש אותו ואת הגרון

40. ביום הילחמך עם יוחנן — הוסיף המחבר, ועיין ההערה הבאה. הוא סר מעלינו וכו' — ille וכוונת המקור: האויב, כלומר הרומיים.

41. כי אמר לנו: לכו חגו חגיכם — הוסיף המחבר. ואתה חיללת וכו' — Tu per ipsos sacrorum dies altaria dei supremo urbis excidio, sacerdotum quoque sanguine restinguebas (ואתה בחגים עצמם כיבית את מזבחות האל בהרס עליון של העיר ובדם הכוהנים).

42. הכל נחשב לי וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 348-9).

43. ועתה הנה נקמת יי וכו' — ego tuum furorem armavi, ego haec universa deliramento quodam senectutis exitia inpressi (אני נתתי נשק לטירוף, אני גרמתי לכל האסונות האלה עליידי טיפשות של גיל הזקנים). המחבר לא דייק בהבנת מקורו.

44. כי כל הרעה וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 349): duo prae ceteris excidium patriae adcelera- vimus, ego errore consilii, tu proposito parricidii (אנחנו שנינו בייחוד החשנו את הרס המורדת, אני עליידי עצתי המוטעית ואתה עליידי ביצוע מעשי רצח העם).

48. ועתה שמעון וכו' — Simoni gratias ago quod cineribus tuis [i.e. patriae] superstes non ero (אודה לשמעון שלא אחיה לאחר אפרות המולדת).

49. וארשיעך וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 349).

51. בעבור זאת וכו' — Iohannem pictum videre non potui et te armatum elegi. o praeci- pitem senectutem! (לא יכולתי להביט ביוחנן כשהוא מפורכס (ע' ההערה הבאה) ובחרתי בך כשאתה בכלי מלחמה. הוי זיקנתי הנמהרת!). המחבר לא דייק בהבנת מקורו, ושיער על-סמך המלה senectus (זיקנה) מה ששיער.

52. ויוחנן בהורגו וכו' — Iohannis nos cera terruit, Simonis latrocinia delectaverunt (דיונו של יוחנן הבהיל אותנו, ואילו מעשי חמס של שמעון נעמו לנו). בדונג השתמשו לשם עשיית תמרוקים (עיין Liddel-Scott, A Greek-English Lexicon s.v. κηρός). הגסיפוס מרמו כאן לתור-עבות אנשי יוחנן, שקישטו את עצמם כדרך הנשים "להיות בחוקותיהם למען הנאף" (פרק ע"א 55—

בידו להרוג, ויאמר לו: מהר עשה את גזירת שמעון והך בגרון את הבנים לעיני אביהם ואשמע קול אכזריות מכותיך להכות בנים לעיני אביהם. ואני אשא את אשר אראה בלא רצוני, כי אתה המכה, בלא רצונך תכה. ו ומי יתן ונתנני שמעון הרוצח לנשק את בניי ולחבקם בעודני חי. ו ועתה יגדל נא חסדך, אם תמיתני אחרי בניי, אל נא תפריד נבלתי מעל נבלתם למען תכסה נבלתי נבלתם, ואחשכם מעוף השמים, אולי יאכלו נבלתי לבדי ולא יאכלו נבלת בניי. ויפול פי ולשוני על מכות בניי ואחבקם בכח למען אשר לא יפרידני מעליהם האכזר הזה. ואם יפריד את פגרינו, את נשמותינו לא יוכל להפריד.

ועתה רב לנו לבכות ומה יועיל הבכי, לכו נא בניי לפניי ואני אבוא אחריכם לפי כח זקנתי, וידעתי כי כח בחורים לכם. ו חכו לי כמעט ואשיגה אתכם. לכו נא ומצאתם לנו מלון לאורך ימים, כי בכל כחי חפצתי ללכת לפניכם להכין את המלון הזה ולא נעזבתי. ועתה אם תלכו אתם

(56), ומובן דבריו הוא אפוא: "פחדנו מפני יוחנן המפורסם ולכן הכנסנו העירה את שמעון הרוצח!" ברם, למעתיקי כתבי־יד של הגסיפוס מובנה של המלה *cera* (דונג) שבמשפט שלפנינו לא היה נהיר, ומתוך כך "תוקנה" בכמה כתבי־היד המלה *cera* (דונג) ל־*cithara* (קתרוס). "תיקון" משונה זה נמצא גם בשני כתבי־היד, הכוללים את הגסיפוס, הקרובים לכתב־היד הלאטיני שהיה בידי מחבר יוסיפון (עיין במבוא). המחבר קרא אפוא בכתב־היד הלאטיני: *Iohannis nos cythara terruit* (הקתרוס של יוחנן הבהילנו); ומכאן הסיק, כי "יוחנן בהורגו... היה מנגן בנגינותיו בנבל וכינור". וכדי לספר על שמעון דבר גרוע משסיפר על יוחנן, הוא המציא ששמעון ברוצחו הריע "בקול שופר ותרועה". את זקני העיר — על מוצא השערה זו של המחבר עיין הערה לשורה 52.

53. זקנים עם בחורים — עיין ההערה הקודמת.

55. אחרי כן וכו' — הוסיף המחבר כהסבר. עבד שמעון וכו' — *carnifex* (תליין). בגרון — *securis*.

58. בלא רצוני — *invitus*. כי אתה המכה, בלא רצונך תכה — דברי המחבר.

59. ועתה יגדל נא חסדך — הג' 22, 1 (עמ' 349—350): *cadam super funera mea et insepulta*: *adhuc velut quodam corporis mei cespite tegam, ne discerpant volucres aut ferae devorent. lambam lingua patria sanguinem meorum pignorum et meo diluam, ne lambant bestiae. et fortasse addet hoc pietas et miseratio naturae ipsius, ut artissimo amplexu moriens liberos meos stringam, ne tu possis separare, cum velis. certe si separaveris corpora, animas tamen non separabis* (אפול על פגרי בניי ואכסה אותם, כשהם בלתי־קבורים, בגופי כאילו היה כר דשא, כדי שלא יטרפום עופות השמים ולא יאכלום חיות השדה. אלחוך בלשוני, הוא לשון האב, את דם בניי ואשטוף אותו בדמי, כדי שלא ילחכוהו החיות, ואולי תגרום לכך אהבתי ורחמי הטבע עצמו שאקשור בשעת מותי את ילדיי בחיבוק עז, פן תוכל להפרידנו אף כי תרצה. ובוודאי אם תפריד את הגופות, את הנשמות לא תפריד).

65. ועתה וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 350). לכו נא בניי לפניי — *praeite filii*.

66. זיקנתי — *senectus*. כח בחורים — במקור מדובר על *vigentes iuvenes* (בחורים רעננים).

67. לכו נא וכו' — *ad mansionem praecedite ut fessum patrem suscipiatis diuturno hos-* (לכו למקום המגורים כדי שתקבלו את האב העייף במשכנות־עד. רציתי אמנם לבוא לפניכם ואף ביקשתי זאת, אך הדבר לא עלה בידי).

68. ועתה אם תלכו אתם וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 350).

הדרך הזה ובאתם למלון, אנשי המקום יתנו לכם מלון טוב כי יראו כי
70 נקיים אתם. לו הייתי אני הולך לפניכם אל המלון, לא היו נותנים לי
מלון טוב, כי יתעבוני לפי רוע מעשיי על אשר הבאתי שמעון אל עיר
י. ועתה בניי לכו נא ולא תתמהמהו כי לא חדשה זאת בעולם, כי נעשתה
כזאת מלפנים בימי החשמונים: האשה אשר שלחה שבעה בנים לפני
וילכו ויכינו מלון להם ולאמם, כי לפניו היו מחבקים איש את אחיו
75 וימותו על יי ועל בריתו, ואמם רואה ושומחת נוכחם, ואחרי כן הלכה
אחרי בניה ברוב שמחה. ומה נהרגו באכזריות אנטיוכוס, ואנחנו
באכזריות שמעון. ומי יתן והיינו גם אנחנו עמהם במלון אחד! ואם לא
נוכל לבוא אל מלונם, נהיה להם לשכינים, כי המה מתו בצדקתם ואנחנו
נמות בתומנו.

80 נחמו נחמו בני ומהרו נא ונלכה לנו מעל עדת הפריצים הרוצחים! ו
והיה בלכתכם בדרך ופגש אתכם יונתן הנהרג לפני אביו וגם אני יפגשני
שאל, וישאלני על עם יי. ואמרתם אתם ליונתן ואני אספר לשאל,
כי הנה העם אשר ידעת אשר נבקעו מי הים לפניו וידום השמש
בעבורם וינס הירדן אחור בגללם, העם אשר דרכו במצולות ים וירעיפו
85 שחקים מאכלם ממעל ותתן להם צייה מימיה ויתכסו בענני שמים,
תחת רועיהם הנאמנים רדו בהם עדת פריצים ושרי רוצחים, שמעון שר
הפריצים ועמו גדודי אדום עבדינו. וכה תאמרון לצדיקים אשר הלכו
לפניכם ויבחרו מות על עם יי מהיות בחרפה בטומאת הגוים. וגם כדברים
האלה נספר לאלה הצדיקים אשר מתו בימי מתתיהו הכהן הגדול על אשר

69. מלון טוב — *meliora hospitia*.
70. נקיים אתם — *innocentii estis*.
72. כי לא חדשה וכו' — הוסיף המחבר.
73. החשמונים — *Macchabaei*. האשה — *mater* (האם).
74. היו מחבקים איש את אחיו — *amplectentes se invicem*.
75. על יי ועל בריתו — הוסיף המחבר. ושומחת — *laetabatur*.
77. באכזריות — *immanitate*. ומי יתן וכו' — דברי המחבר.
80. ומהרו נא וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 351). עדת הפריצים הרוצחים — *conventus latronum*.
81. יונתן — *Ionathas*.
83. העם אשר ידעת וכו' — כן במקור.
86. תחת רועיהם הנאמנים — דברי המחבר. שמעון שר הפריצים — *Simon latronum princeps*.
88. ויבחרו מות וכו' — *qui elegerunt bello perire quam libertati patriae supervivere*.
(אשר בחרו למות במלחמה מלחיות אחר אובדן חירות המולדת). וגם כדברים האלה וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 351).
89. הכהן הגדול — הוסיף המחבר. אשר לא נלחמו בשבת — במקור נאמר, שמתתיהו עצמו העדיף
למות מלהלחם בשבת. המחבר תיקן את טעות מקורו, ומדבר על הצדיקים שבימי מתתיהו.

90 לא נלחמו בשבת; כי שמעון לא בלבד בשבת עשה מלחמה, כי בשבת הרג כהני יי בתוך היכלו על מזבח קדשו. ו והיה אם ישמע יכניהו את הדברים האלה, יאנח מאד, כי שמעון מושל בעם יי ולמענו נהרסה ירושלם ובעבורו נשרף ההיכל. ויכניהו הסגיר נפשו וביתו לגלות לבלתי תת מקדש יי ליהרס. ו הלא טוב עשה יכניהו מצדקיהו אשר בגלל היכל יי 95 ועיר הקודש קיבל עליו ללכת בשבי ובגולה למען אשר לא ישלחו הכשדים יד בירושלם; וצדקיהו החזיק באולתו וימר את שבועתו ויאמץ לבו נוכח חרון אף יי ולא נכנע עד אשר נפרץ היכל יי וילך עם יי בשבי, ובניו נשחטו לעיניו ואת עיניו עיוורו הכשדים, אז הלך גם הוא בגולה. ו ותגדל צרת צדקיהו מצרת יכניהו ומצרתי, כי צדקיהו חייה אחרי בניו ימים רבים, ואני הולך יחד עם בניי, על כן ינחם לבבי. ו ומלך כשדים 100 אשר ריחם על צדקיהו ויכלכלהו ויכבדהו אחרי אשר שחט את בניו ועיוור את עיניו, הלא טוב היה לו למות גם הוא עם בניו יחד ולא לחיות אחריהם, אך לרעתו ריחם עליו ולא המיתו, כי הרעו רחמי מלך כשדים מאכזריותו על אשר חייהו אחרי בניו: על כן חייהו מלך כשדים למען יכבה חום לבבו 105 אשר יחם על בניו. ואין תרופה למכאוב הזה כי אם המות: אז תשקוט הנפש מעצב יגונה.

ויען אמיתי ויאמר למכה: מהר הכיני בעוד בניי מניעים ידיהם ורגליהם

90. כי שמעון וכו' — כך במקור.
91. בתוך היכלו על מזבח קדשו — הוסיף המחבר. יכניהו — Iechonias.
92. יאנח מאד — ingemescet.
94. הלא טוב עשה יכניהו מצדקיהו — בהג' ה' 22, 1 (עמ' 352): Iechonias... melior tamen filio (יכניהו היה טוב מבנו). הגסיפוס טעה וחשב שצדקיהו היה בנו של יכניהו, והמחבר תיקן את טעות מקורו.
96. וצדקיהו וכו' — המחבר מעבד את דברי מקורו.
98. ובניו נשחטו וכו' — על-סמך מלכים ב', כ"ה ז', ולדבר זה רומז גם המקור. אז הלך וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 352).
100. ומלך כשדים וכו' — quamvis ei postea thronum regium Babylonius rex iuxta se constituerit et consilii detulerit praerogativam (למרות שמלך בבל קבע אחר-כך את כסאו לצדו ועשאו ליועצו). הכוונה ליכניהו ולא לצדקיהו, אך המחבר טעה בהבנת מקורו.
102. הלא טוב היה וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 352) בעיבוד חופשי.
104. למען יכבה חום לבבו אשר יחם על בניו — התמונה היא פרי-עטו של המחבר.
105. ואין תרופה וכו' — nullus honos curat hoc vulnus nisi sola mors quae sensum adi-mat, recordationem auferat (שום כבוד אינו תרופה לפצע זה כי אם המוות אשר נוטל את התחושה ומסלק את הזיכרון).
107. ויען אמיתי ויאמר למכה — הוסיף המחבר, ועיין ההערה הבאה.
- מהר הכני — festina ergo percussor (מהר-נא, אפוא, המכה).
- בעוד בניי מניעים ידיהם ורגליהם — דברי המחבר.

בטרם ימותו, אולי נמותה יחד, כי טוב לנו למות מראות עיר יי כמו קבר
והמונה נשחטים בקרבה.

110 ויצעק אמיתי אל יי ויאמר: אנא יי אלהי הנשגב והנורא, אל תמית
שמעון בקרב עדר מרעיתך, כי אם בדד ונבדל תמיתהו ונלכד ביד מבקשי
נפשו הוא ובניו יחד ואל תתן גורלו עם נחלתך ולא יהיה חלקו בהיכל
מקדשך כי יראה את בניו ביד שוביהם ואחרי כן יראה מותם, ואז ימות
גם הוא ברוע מעשיו ותראינה עיניו הגלות והשביה, אז ישלם את נפשו. ו
115 וידע שמעון כי טוב היה גורלי מגורלו כי אני נאספתי עם בניי ולא
ראתה עיני גלות ולא הלכו בניי בשבי ולא ראיתי שריפת היכל יי, והוא
יראה את כל אלה בעיניו וימות בדאבון נפשו.

ויאמר אמיתי אל המכה: מהר הכיני בעוד דמי בניי על הברזל לח
ובטרם ייחרבו מעליו ויתערב דם בניי בדמי ויהיה לי לתרופה ולמרח
120 מנוחה. ו גם הכיני לנוכח רומנים כי הם ינקמו נקמתי ויהיו לי לעדים
כיום הזה כי הייתי להם לאויב ולא לאהוב. ו ומי יתנני בתחילה והייתי
אויב לשמעון כאשר הייתי לרומנים! ומי יתן והייתי לוחם בשמעון
כנלחמתי ברומנים והייתי משבית את אכזריות שמעון מעם יי! ו ועתה
יי אלהי הנשגב, שוכן מרום שפוט והוכיח!

125 ויהי ככלותו לדבר ויצו שמעון ויפגעו בשלשת בני אמיתי לנוכח אביהם
וימותו. ו אחרי כן הוכה אמיתי וימת עם בניו.

בעוד נבלת אמיתי ובניו מושלכות מעל החומה, ויצו שמעון ויהרגו

108. מראות עיר יי כמו קבר — הג' ה' 22, 1 (עמ' 353): *ne videam patriae bustum et totam urbem sepulchrum suorum* (פן אראה קבורת־שריפה של מולדתי ואת כל העיר כקבר תושביה).
110. ויצעק אמיתי אל יי ויאמר — הוסיף המחבר. אלהי הנשגב והנורא — *summe deus*.
111. בקרב עדר מרעיתך — *inter noxiorum greges* (בקרב עדר הפושעים), אולם יש כתבי־יד
לאטיניים הגורסים במקום *noxiorum* (פושעים) את הגירסה *innoxiorum* (חפים־מפשע).
ונלכד — *captivus*.
112. ואל תתן גורלו וכו' — המחבר מרחיב את דברי מקורו.
114. ישלם את נפשו — ימות. על מליצה זו עיין הערות לפרק יד, 27, יח, 28.
118. ויאמר אמיתי אל המכה — הוסיף המחבר, וע' ההערה הבאה.
- מהר הכיני וכו' — *festina, carnifex, dum cruentatum sanguine filiorum gladium geris, percutere patrem ut vulnus refrigeret. hoc solum morituro medicamentum est* (מהר, הוי תליין, בעוד על חרבך דם בניי, הכה בה את האב, כדי שהיא תקרר את הפצע, כי זו התרופה היחידה לגוסס).
120. וגם הכיני וכו' — הג' ה' 22, 1 (עמ' 353).
121. ומי יתנני וכו' — המחבר מעבד את דברי מקורו.
123. ועתה יי וכו' — הוסיף המחבר.
125. ויהי ככלותו וכו' — הג' ה' 22, 2. המקור רומז לרצח, והמחבר מפתח את הרמז.
127. בעוד נבלת אמיתי ובניו מושלכות מעל החומה — *iacebant adhuc cum patre insepulti liberi* (ועוד מוטלים הבנים עם אביהם בלתי־קבורים).

את חנניה הכהן הגדול ממשפחת הכהנים היקרים ותושלך נבלתו על נבלת אמיתיי.

130 בעת ההיא נהרג גם אריסטיוס הסופר מבני השועים במקום מעמד אמיתיי עם חמשה עשר אנשים צדיקים ונקיים אשר כלו בחמס שמעון. ויהי בהכות שמעון את הצדיקים האלה ויעברו אחד עשר איש מגדולי ירושלם והטובים ויראו איך הוכו האנשים ההמה, ויאמרו איש אל רעהו: עד מתי יראה האל את רעת שמעון אשר הוא עושה במקום הזה ויחשה 131 ולא ידרוש דמי הצדיקים והחסידיים מידו? וישמע הדבר ויוגד לשמעון וימת גם אותם ביום ההוא.

[פב. המשך מלחמות ירושלים]

1 וירא אלעזר בן ענני הכהן כי רבה רשעת שמעון בתוך העיר ויכלה את הצדיקים ואת החסידיים מן העיר ואין עוד תקווה, וישלח ויתפוש את חומת מצודה וילך וישב בה לשומרה. וירא יהודה שר האלף שומר המגדל אשר עשה שמעון, ויצעק אל רומנים לבא אליו, אולי יצילו את 5 האנשים ההם. ולא האמינו לו רומנים כי אמרו: מלעיגים הם בנו כאשר עשו תמול שלשום, והוא בתמות צעק אליהם ולא באו. בעת ההיא צוה שמעון ויהרוג את יהודה עם אנשיו וישלך את פגריהם עם פגרי אחיהם למחוץ לחומה לנוכח רומנים. ויאמר שמעון לשרי

ויצו שמעון וכו' — *caeditur Ananias sacerdos claro genere ortus* (נהרג חנניה הכהן ממשפחה טובה).

130. אריסטיוס הסופר מבני השועים — *scriba Aristeus clarae et ipse originis* (אריסטיוס הסופר, גם הוא ממשפחה טובה). במקום מעמד אמיתיי — סבר המחבר.

132. ויהי בהכות שמעון וכו' — הג' ה' 22, 3, בעיבוד חופשי.

135. וישמע הדבר — לפי המקור קרא אחד מהם לרומיים. וע' הערה לפרק פ"ב, 3.

1. וירא אלעזר בן ענני וכו' — הוסיף המחבר כדי להסביר איך הגיע אלעזר למצודה (*Massada*). דברי המחבר מבוססים על ההנחה המוטעית, שאלעזר בן יאיר אשר נלחם ומת במצודה אחרי חורבן הבית, זהה עם אלעזר בן ענני. אולם טעות זו של המחבר, המזהה את שני האנשים בשם אלעזר, מובנת מתוך העובדה שבשעה שהגסיפוס מדבר על תפישת מצודה על-ידי המתמרדים (הג' ב' 10, 1), הוא אינו מזכיר את אלעזר כלל, ובשעה שהוא מספר על מות אלעזר בן יאיר במצודה (הג' ה' 53) הוא אינו מזכיר את שם אביו. עיין גם הערה לפרק פ"ט 1.

3. וירא יהודה וכו' — הג' ה' 22, 3. לפי המקור, יהודה זה הוא אחד מאותם "אחד-עשר איש מגדולי ירושלם והטובים" שעל מותם סיפר המחבר כבר קודם (פרק פ"א, 132—135). המחבר טעה ועשה ממעשה-רצח אחד שני מאורעות נפרדים. שר האלף — הוסיף המחבר.

6. הוא בתמות צעק אליהם — הוסיף המחבר בתור הסבר.

7. וישלך את פגריהם וכו' — *corpora quoque eorum de muro praecipitata* (וגם גופותיהם הושלכו מעל החומה).

8. ויאמר שמעון וכו' — הוסיף המחבר.

רומנים: הנה האנשים אשר בקשו לצאת אליכם, קחו נא אותם ויהיו
 עמכם! ו וגוריון אבי יוסף היה אסור בבית שמעון אחוז בנחשתיים
 ובכבלי הברזל ואין מי יבא אליו ואין יוצא.
 ויהי בעת ההיא ויעל יוסף מול החומה נוכח המגדל אשר היה אביו שם,
 ויוסף עובר ועיניו צופות אל המגדל ותבואהו אבן יד מעל החומה ותכהו
 על ראשו ויפול לארץ. ו והפריצים רצו לצאת אליו ללכדנו ורומנים
 15 ראו כי נפל יוסף, וימהר טיטוס ויצו להצילו בטרם ישיגו אותו הפריצים.
 ויעשו כן ויכסוהו במגיניהם ממעל ומסביב מפני החצים והאבנים ויצילוהו
 ולא מת. ו והפריצים ברוצים ללכוד את יוסף הריעו תרועה גדולה.
 ותשמע אם יוסף את קול התרועה, ויוגד לה כי על יוסף בנה הריעו כי
 יצאו ללכדינו, ותרץ ותעל אל החומה ותשא את קולה בבכי ונהי וקול
 20 מר ותאמר: עד זאת הגיעה תוחלתי וכה היתה תקוותי אשר קיוויתי
 לחיות אחרי בני יוסף! אף לא זכיתי לקוברנו, ואנכי הוחלתי כי הוא
 יקברני, ועתה אין לאל ידי לקוברנו. אך מי יתן ואמותה כי לא חפצתי
 חיים אחרי מות בני. ו ועתה מי יתן מותי עמו ואכסינו בבגדי אשר על
 בשרי כי יכסה בגד אחד שני מתים.
 25 ותעל אל המגדל ותשטח כפיה השמימה ותצעק בקול גדול ותגדל צעקתה
 ותמר נפשה מאד. ו ויהיו הפריצים שוחקים לקול צעקתה וכל מחנה
 רומנים בוכים לצעקתה. ו ותאמר לפריצים: למה זה לא תהרגון גם אותי
 כי אנכי ילדתי את יוסף אשר הרגתם. הלא אנכי הניקותי משני שדיי

10. וגוריון אבי יוסף וכו' — הג' ה' 23.

וגוריון אבי יוסף — במקור רק Iosephi pater (אבי יוסף), והמחבר הוסיף את השם "גוריון" כי
 הניח שכן היה שמו, והוא לא ידע שבאמת שם אביו של יוסיפוס היה מתתיהו; וע' הערה לפרק
 ס"ה, 5.

בבית שמעון — הוסיף המחבר.

12. נוכח המגדל אשר היה אביו שם — הוסיף המחבר.

13. ועיניו צופות אל המגדל — הוסיף המחבר. אבן יד — saxum.

14. והפריצים רצו לצאת אליו ללכדנו — לפי המקור ירו עליו ממעל.

ורומנים ראו וכו' — nisi praecepto Caesaris missi forent, qui eum protectum clypeis eri-
 perent neci (לולי ציוה קיסר ושלח את אנשיו, אשר הגנו עליו במגניהם והצילו אותו ממות).

17. ברוצים ללכוד את יוסף — דברי המחבר.

18. ויוגד לה וכו' — הוסיף המחבר.

19. ותשא את קולה וכו' — הג' ה' 23.

20. עד זאת וכו' — המחבר מעבד את דברי מקורו.

23. ואכסינו בבגדי וכו' — mortua saltem filii mei corpus veste mea protegam. abundat —
 unius vestimentum ad sepulturam duorum (כשאמות אכסה בבגדי את גוף בני. בבגד של אחד
 די והותר לקבורת שניים).